

KENYÉR

IRTA
SZÉP ERNŐ

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2024
ISBN 978-963-417-650-3 (online)
MEK-25451

TARTALOM

A SZIV ALBUMÁBA
A KUTYA MEG A VERÉB
NYAKKENDŐK
MIKOR AZ EMBERT ÖSSZETÉVESZTIK
GONDOLATOK, AMILYENEK MINDENKINEK ESZÉBE JUTHATNAK
AZ ÉLET DOLGAI
M. A. E.
HATAN A KUPÉBAN
NEFELEJCS, ÁRVÁCSKA
ADYT BÁNTJÁK
SZEMEK, ARCOK
SZEGÉNY EMBER, GAZDAG EMBER
A CSIRKEKOLERA
UNOD,
TIZENNYOLCÉVES KATONA
A NÉPEK IRKÁJA MEG A FÖLDABROSZ
1916 JULIUS 13.
A CSÓK
GÖRBÉN MEGY A LÓ
VOLT, HOL NEM VOLT,
FÜST
AZ UJSÁGPAPIRRÓL
ERDÉLYIEK
KÖSZÖNÖM, NEM KÉREK...
GYERMEKEK
KABÁT ÉS KABÁTTOLVAJ
AZ ASSZONYOK A BOLT ELŐTT
BÉLYEGET ADNAK
LEVÉL
KÁVÉ, DOHÁNYZÁS, PREMIÉRE, MINDEN
KERESIK EGYMÁST
SZALMAVIRÁG
„TEGYE AZT!”
AZT MONDJÁK,
PÜSPÖKLADÁNY
DÁTUM
PÉLDA NÉLKÜL LESZ...
VASKRAJCÁR
SZIVAROS
FRANCIA KENYÉR

SZINHÁZ
FÁTYOL
ROMÁNOK
BÉKEAJÁNLAT
HINDENBURG MEG A TÖBBI BABA
BÉKE MEG ZSEMLYE
TÉLI HANG
ARANYSARKANTYU
BOLDOG
TIZENKETTŐ
A GÓLEM
A MADARAK
EGY KRAJCÁRÉRT
KORCSOLYÁZNAK
GYUFA ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK
VARJAK ÉS MÁSOK IS
KRÓNIKA VAGY MIFÉLE
A FÖLD
KISÉRTET A FEHÉR HÁZBAN
EGY NOTESZBŐL KITÉPETT LEVELEK
FELHŐRONGYOK
A BOLOND
PROLÓGUS

Aki fölemelted e könyv címlapját, türd kérlek ezt az egynéhány sor írást, amit a címlap és a könyv lapjai közé csempészek. Érezném a mulasztást, ha nem jelezném itt, mi mindent nem találsz ebben az ugynevezett könyvben, amely háború idejében termett. Az emberiség fájdalomának lefolyása, a földi boldogság sötétlő megoldása: a halál és az élet átmenete a halálba és minden ember és minden óra nincsen benne s a magas értelem és a mély lélek válasza mindenre, minden ami kötelessége volna betűknek, hiányzik ebből a szegény összevissza könyvből. Amit újságpapíron elbirnak és engednek az idő kényei s amit egy penna körülmények, idegen szempontok, szűknél-szűkebb közösségek, a hasztalanság szégyenült tudata, unalom, megtört veszteglési vágy közös ködéből kiszűrődva mivelhetett, az van csak itt a számozott lapokon Előtted, mindent tudó s érző olvasó. Fogadd megbocsátással, ha szabad hogy kérjelek. Azokra az eseményekre, dolgokra, melyek árnyékát e lapokon találod, talán nem is emlékszel már és én elengedem, hogy emlékezzél azokra s kívánom is Neked, hogy tudd azokat elfeledni s e lapokat is feledd el kérlek, mert a lapokat könnyebb is elfeledni, mint a napokat. Békét kívánok Néked és szép időt, életet, nehéz örömet és könnyü szenvedést, mindent úgy, ahogy Néked a legjobb. Tisztelőd, bámuló s odaadó hived:

e könyv szerzője.

A SZIV ALBUMÁBA

Ne hidd, nem igaz. Semmi nem igaz, ami történik és amit úgy hinak: valóság. Ne hagyd lebeszélni magadat. Ami történik, az mind véletlen, az nincs rendben, ahhoz semmi közöd, mert az lehetetlen. Nem igaz, amit láatsz, nem igaz, amit hallasz, nem igaz, amit mondanak neked, nem igaz, amit Te mondsz másnak, nem igaz, ami fáj, nem igaz, ami utáltat és kétségbe ejt. Ami igaz, az mind csak jó és szép, mert csak jót és szépet akarunk, mert csak jóért és szépért jöttünk, mert csak jó és szép, ami kell nekünk. Olyan jó és olyan szép és olyan drágalátos finom minden, ami igaz, hogy itt csak belepné a por és elsorvadna a melegtől és széttépődne a szélről és megfagyna a hidegtől és összetörne a lármától.

Az mind el van téve nekünk reggelre, mikor kipihenve felébredünk és a rózsázó napsütésben a friss csendben magunk körül nézünk. Egy csuda nagy fehér sziv dobog értünk mindnyájunkért a határon, ameddig ellátunk, mikor a szemünk fölé homlokunkhoz illesztjük tenyerünk egyenes ernyőjét. Ott kezdődik az igazság, ahol az allée összeér, ahol a két sin egybecsuszik, ahol a mező leszalad, ahol az égi kékség lejön, mert lekiváncozik, mert kíváncsi, mert hajlik arra, ami lennről ajánlja magát.

Nem az arcod igaz, hanem a fényképed igaz, amely ünnepélylyel néz mindig és amelynek homlokára nem jön ránc. A felhők színezése igaz, amit láatsz és sehogys tudsz a színek neveivel elnevezni. A pitypalatty igaz, amit hallasz és nem tudsz elkapni a markodba. A gondolat igaz. A képzelet igaz. A szórakozottság igaz. Az önfeledtség igaz. Az álom igaz.

Honnan van remény? A sziv tudja, mi igaz, azt várja. A várakozást nevezték el reménynek. Csalódásnak nevezik a csalást, amit a jogtalan valóság üz velünk. Fájdalomnak nevezzük azt a bírálatot, amit a tisztában lévő sziv gyakorol a valóság felett. Életnek nevezi az ember azt a meglepetést, azt a türelmet, azt a fáradalmat, azt a készülődést, azt a vitát, azt a csodálkozást, azt az időtöltést, azt a különbséget, ami a valóság közt van, meg a közt, amit elhagytunk volt s ami felé igyekezünk vissza.

Egy sóhajnyira van ez a messzeség. Egy rövid sóhaj van csak köztünk és jövőnk között. Egy sóhajnyira vagyunk saját magunktól. Vagy egy éjszakányira. Holnap véletlenül és váratlanul itt lesz minden, ami a miénk. Reggelre. Ajándékot kapunk, előre jön ami olyan messzi vár, segítséget nyerünk hozzá, valami tulzás fog történni, csoda, ami éppen olyan természetes lesz, amilyen csodálatos minden, ami természetes. Reggelre a tenger idecsap és felfalja a forró gonoszságot. A barlangok és szakadékok öt világból ideugrálnak és bekapják mind az ostobaságot, hiúságot, gyűlöletet és hazugságot. A felhők zengedeznek ezen szavakkal: Ide nézzetek, milyen érdekesek vagyunk! Az ég legmagosabb közepén bűvészet lesz, száz szivárvány jön fel egyszerre, egymás mellé vonódnak és csavarodnak és cikkcakkoznak és forgolódnak egymás körül és olyan erős színök lesz, mintha lángolnának. Ugy oda lesz a világ, hogy mindenki minden szerszámot elejt és csak bámul és a fájdalmasok, akik jajgatnak, a jajt csodálkozásukban elnyújtják és édesen huzzák: jaaaaj és szemeikből a tüzelő bűvös világítás kiszikkasztja a könnyeket és az emberek a jobbkezüikkel végigsimítják homlokukat és mindent elfelejtene.

A KUTYA MEG A VERÉB

Ma reggel a város határában megállottam egy fa előtt s eltöltöttem ott egy pár percet a mai napból és életemből. Megállottam, mert jól esett elnézmem egy fehér kutyát, aki a fa körül ugrándozott ugatva. A fán egy veréb ült, a kutya a verebet ugatta. A veréb nyugtalankodott, le-lepislogott és másik ágra ugrott, de nem repült el. A kutya meg felugrott, kapkodta a fejét, nézte a verebet és követelően hangoztatta: hau, hau, hau! Mikor a kutya nagyot ugrott, olyankor a veréb idegesen csipogott egyet és magasabb ágra szökkent. A számár kutya elvakultan folytatta ezt a kilátástalan üldözést és a csacsi veréb hizelgett neki avval, hogy ijedezett. Mintha eszébe se jutott volna, hogy el is repülhet a fáról és mintha nem is látná, hogy a kutya nem tud fölugrani a fa tetejébe. A tavasz fekete fáján, a titokzatos rendetlenséggel nyujtózó ágakon pici zöld pontok vidultak, mintha ebben a pillanatban ugrottak volna elő, hogy mulassanak a kutya meg a veréb hercehurcáján. A kutya meg a veréb harcoltak tovább, egyik a földön, másik a fán, lehet, hogy nem is komolyan csinálták, csak játszottak, lehet hogy a veréb csak ugratta a kutyát s lehet, hogy a kutya csak enyelgett a verébbel.

Az ágak közt az ég bámult és fényeskedett, szürke charmeuse-felhők borították, olyan szürkék, mint a távol tenger hullámai s a friss zölddel futtatott fekete mező fölött teremő szellők édes és meleg Golf-árama járt. A bujkáló nap esőt jelzett, langy, könnyű tavaszi záport, az ilyen engedékeny levegőben az emberi sziv kezes lesz minden olyan érzéssel szemben, amely nem fér össze az élet érdekeivel: remények, vágyak szöknek vissza a sziv hasadékain s minden szabályozatlan s kiirtatlan óhajok, amelyek együttvéve az ugynevezett egyéni boldogságot jelentenek. Egy pillanatig arra gondoltam, hogy a kutyának meg a verébnek milyen jó dolguk van a világon, akik itt reggel eljátszanak s a pusztá létezés örömét bennük az értelem és a sziv szörnyű közelharca tönkre nem teszi. S felnéztem a verébre s lenéztem a kutyára s bocsánatot kértem tőlük pillantásommal azért a gyöngeségért, hogy irigylem őket. Egyszer csak a veréb a legfelsőbb ágacskára ugrott, azt mondta: rrrrr, s elrepült.

Egy pár lépésre a fától, az árok partján pedig egy vak ember ült és a kezét nyujtotta előre és énekelt egy éneket, amelynek szövegét és zenéjét ő maga szerezhette abból az alkalomból, hogy a jó isten elvette a szemevilágát. A kalapja az ölében ült, az üregével fölfele és rézpénz látszott a kalapban. Erre sok katona jár, a katonák hullatják belé a pénzt. A vak koldus énekelt:

- Az a boldogságos szép Szűz Mária segélje meg magakat...
- Órizzze meg életeket, két lábakot, karjakot...
- Nézzenek csak egy szegény keserves világtalant, nézzenek...
- A mindenható kegyelmes Uristen ne engedje elragadni szemeket...
- Békességet, boldogságot, szép családot, nyugodalmas álmakot...
- A szépséges fényes Szűz Mária áldja meg a kedves szíveket...

A tavaszi szellő járt a vak koldus körül és gyér szürke hajsálai föl-fölrezzentek koponyáján s hajlongtak jobbra-balra.

A fehér kutya nyitott szájjal, lelkendezve elfutott a vak koldus előtt, a feje nyugtalanul fordult fölfele, az ég minden irányába, az elröpült verebet kereste.

NYAKKENDŐK

Engedj egy percig a kirakat előtt állanom drága jó olvasó s te egész világ, engedd, hogy minden dolgotól nehéz szívemet a ragyogó nappal játszó nagy üveg felé fordítsam s odaadjam szemeimet a tavaszi nyakkendők tarka vonzásának. Csak egy percig, mert sietek, s az idők kábulatában egy-egy percre tudom ellopni magam néha, hogy az örök föld göröngyeit megnézzem, egy elrebbenő verébre fölfigyeljek, tanuja legyek a hullám egy vonaglásának a folyó színén, megrendüljek a csillagok jelenlétén este és elfogadjam a hold sütését lelkemen. Nézd, uj nyakkendők. Vagyis a régi nyakkendők. Saison elején a frissen kispekulált színeket, formákat kitarják a kirakatokba. Itt vannak megint. Most is. Akik méltatni szokták a divatlevélben, hol vannak? Akik válogatni szokták s a tükör előtt lusta, gyöngéd babrával megkötni szokták, hova lettek és hol vannak? Hányan viselhetnek még nyakkendőt? A nyakkendők itt függenek, ni, itt virágoznak és bokrosodnak minden igény és izlés számára a kirakat hűvös és ájult rendjében, a nyugvó kalapok közt, a vízszintes rézrudacskákról lehanyatló zsebkendők közt, az ingek fehér jégmezői közt, a kirakat sarkába dült sima sétatobotok közt. Milyen kényes gond a kirakatban. Európa kifogástalanul fölöltözik, mint az uri öngyilkos.

A nyakkendők selymei habozva mosolyognak. Egyik nyakkendőben csikok futnak párhuzamosan, a másikban pettyek ugrálnak, a harmadikban apró karikák köröznek, a negyedikben rhombusok hatolnak egymásba, ebben itt hullámvonalak ölelkeznek össze-vissza, abban szabálytalanul changeant-foltok terjengenek, emebben meg valami virágok ismétlődnek, de nem hasonlítanak egyetlen élő virághoz sem, a szeszély, az unalom, a merengés, a honvágy, az álom kertjében nőnek ezek a nyakkendőbe szőtt virágfajták, amelyek az ember mellén szoktak volt díszleni, mint pavillonjai s jelzőzászlói minden szép és fájdalmas határozatlan-nak, amely a nyakkendő mögött, az ember mellében nyüzsög. (Most az emberek végig begombolkoztak és elzárták teljesen keblüket, mert meg kell halniok.)

Istenem, minden boldogságról lemondunk volna, csak annyi időt kaptunk volna s annyi nyugalmat, hogy körültapogassuk életünket s közel hajoljunk magunkhoz s összenézhezzünk s elmondjuk meglepetésünket. Oh szép lett volna utánajárni annak is, mit jelentenek a nyakkendők ábrái, miért olyanok, amilyenek és miért ilyenek, miért és mit akarnak vajjon? És mit dadognak a guirlandeok az asztalfutón és mit sóhajtoznak szaggatottan a himzések és csipkék mintái és mit álmodnak az ágyterítők végtelen pazar uborkái és elvarázsolt halvány szívei és mit dübörögnek, amikor utazunk, a vasuti kocsi falán a tapéták, amelyeknek egyforma holt levelei oly végtelenül és értelmetlenül nőnek, bomlanak, remegnek s folynak szét mozdulatlanul felejtődött tekintetükben?

Micsoda földöntuli parkból csempészték ide magukat a szőnyegek és hol vannak, hol, azok a dolgok, amelyeket a barokk rajzok ábrázolnak? Hol fogjuk élni azt az időt, amely alatt megbeszéljük, hogy láttunk és éreztünk? Hol jövünk majd össze, hogy elmondjuk végre egymásnak mindazt, amit magunkban beszéltünk összeragadt ajkakkal, hang nélkül az életen véges-végig. Szegény Bergson, Páris gondolkozója, egy pillanatra a te pergamentből való arcod futott el emlékemben, neked az a foglalkozásod, hogy ember vagy. Miről beszélsz vajjon ma Párisban?

MIKOR AZ EMBERT ÖSSZETÉVESZTIK

- Géza! Szszerusz!

Egy jobbkéz jött a jobbkezem felé s egy mosolyra kinyílt arc világosodott a szemembe. Az este volt, a mozgalmas járdán, a lámpa alatt. Kíváncsian néztem vissza a középkori zászlós arcába, láttam, hogy nem ismerem. De a keze már kiterült a kézfogáshoz, elvettem, megszorítottam.

- Géza... nem te vagy?

A mosoly visszavonult a zászlós arcán, a hangja leszállott, örvendő szeme elidegenedett.

- Nem én vagyok, fájdalom.

A lendületes jobbkéz lassan kiment az én jobbkezemből, a zászlós még nézett a szemembe és sürgősen mondta:

- Pardon, összetévesztettelek. Azt hittem egy barátom...

- Ha megengeded, ebben a percben barátok voltunk - feleltem volna ismeretlenemnek, ha ilyesmiket fecsegni szokás volna köztünk emberek közt.

Köszöntünk, elsiettünk egymás elől s mentünk egyik erre, másik arra. Mentem és nem lévén egyéb foglalkozásom mint a képzelődés, Gézának képzeltem magam. Vajon mi vagyok, ha Géza vagyok? Mi a családi nevem? Kit szeretek? Mik a vágyaim, milyen terveim vannak, milyen karakter vagyok, mi a legnagyobb bajom és mire vagyok büszke és miféle emlékekkel állok meg hirtelen a szoba közepén este, egyedül, mikor le akarok feküdni.

Géza. Oly rokonszenves és bánatos dolog, hogy arcomat összetévesztették az ő arcával. Milyen véletlene a véletlennek, hogy nem az ő fejébe hullatta a felhőknek és a tengereknek gondját, hanem ide az enyémbé. Vagy ki tudja. Lehet, hogy magában ő is minden a világon, csak nem szól. Lehet, hogy hangja is hasonlít az én hangomhoz. A cigarette-et biztosan egyforma tempókkal szívjuk. Könyeink tökéletesen egyformák, ha Géza is könyezett már az életben.

Géza! Egy honvédzászlós, vékony barna férfi, lefelé szoktatott bajusza van, harminchat-negyven éves lehet, nagy ezüsttel rendelkezik, barátod, ma este megörült, mikor meglátott Téged, kezét nyújtotta Feléd s meg akarta kérdezni, hogy vagy és talán ki akarta beszélni magát Veled. A viszontlátás mosolyát, amely énrám sütött, az izmos kézfogást, amely engem üdített, tovább kell adnom Neked, és elindítom innen az emberek feje fölött, a pályaudvaron és a vidékeken túl, északra, délkeletre vagy délnyugatra, Géza, hol vagy, merre jársz?

GONDOLATOK, AMILYENEK MINDENKINEK ESZÉBE JUTHATNAK

Mivel vigasztalhatnám a pesti éjszakázókat? Megkérem a jó istent, hogy mácius 16-tól fogva minden éjjel egy órakor fujja el a holdat, csavarja le a csillagokat és gyujtsa föl a napot.

*

Sok szegény becsületes éjszakai démon, aki a mulatóhelyeken kereste a kenyerét, most kénytelen lesz az erény útjáról letérni.

*

A tavaszi offenzíva le fogja gázolni Ibolyaországot.

*

Az angolok három oceánon nem birnak a német tengerészekkel. De egy kanál vízben meg tudnák fojtani őket.

*

Kiki a maga szempontjából nézi a háborút. Egy idegenforgalmi tisztviselőtől azt hallottam, hogy a háború: holtsezón.

*

Az égen függő felhők alatt és az erdők, hegyek, folyók között a virágos földön az emberiség néha úgy tűnik szemembe, mintha egy kiállításon a publikum közt pánik támadt volna.

*

Dióhéjban a legérdekesebb történetet sem szeretem úgy, mint a dió belét.

*

Végre a hollók és a varjak fogják figyelmeztetni az entente-ot, hogy elég volt már az emberáldozatokból.

*

A művészet épp úgy nem változik meg a háború után, mint a természet és a gyermek.

*

Szeresd felebarátodat, de ne úgy mint tenmagadat.

*

A női divatot meg lehetne rendszabályozni egy nagyon egyszerű törvénnyel: a szép nők öltözködjének egyszerűen, a nem szép nők öltözködjének olyan drágán és ragyogóan, ahogy kedvük tartja.

*

Európa a háború alatt: egy cylinder, amelyikre ráültek.

*

Az élet mindig csak egy nap. Egy napot pedig ki lehet birni.

*

Jön a nyár. Sokféle rózsá nyílik körülöttünk. Kerti rózsá, vadrózsá, pünkösdi rózsá, ojtott rózsá, labdarózsá, bazsarózsá és sapkarózsá.

*

Az emberek szenvedéseikben megérik a halál szükségességét.

*

- Kivánom, - mondták egy harctérre induló katonának, - hogy egy hajszála se görbüljön meg.

- Akár mind meggörbülhet, - felelte a katona, - szeretném, ha szép göndör hajam lenne.

*

Nagyon nehéz egyiptomi cigarettához jutni. Általában nem lehet jó cigarette-et kapni. Nagyon megszorultak a dohányzás kéjencei Európában. Lassankint ráfanyalodnak az ordináre béke-pipára.

*

Nincs folyton háboru, nem igaz. Mig alszunk, béke van.

AZ ÉLET DOLGAI

Messina kikötőjében megállott az oceáni gőzös. Ott rostokolt déltől estig. Anyagot vett föl: szenet, krumplit, és embert. Egyforma fekete kőszemet, egyforma barna krumplit és egyforma barna embert, sokat, sokat, olasz kivándorlókat. Két esztendő előtt volt, a világnak halkabb zürzavarában, amit békének hívnak. Édes tavaszi nap volt. Az égszínkéék ég alatt ott hevert a parton a romlásnak kőből való víziója, a megdermedt katasztrófa: Messina. Kiszállottunk a partra és elsétáltuk a délutánt az összeesett város utcáin a törmelék közt, a boldogan kinőtt giz-gaz közt s a szórakozottan legelésző kecskék közt. A nap megsütötte a kettéhasadt paloták szobáinak tapétáit. A templomok lebukott tornyaikkal, felszakadt tetőikkel, félig állva és félig ledülve hallgattak üresen isten és ember nélkül. A színház nyitva volt, pedig nappal volt, a homlokzata földig hiányzott. Egy öreg ember ült a színház előtt egy nagy kőkockán, az utolsó előadás jegyeit árulta emlékebe tíz centesimoért. Az Aidát adták utolsó este. Rhadames még az öltözőjében volt előadás után, mikor a földrengés jött. Ott halt meg. A világos szinpadon szakadt szuffiták lógtak: alkonyi felhők a Nilus fölött. Az orchesterben a csend játszotta gyászzenéjét.

Messina házai mind meg voltak törve, elhasadva, felrugva, leomolva. Némelyik hatalmas épületből csodálatos pagodát emelt a kéjenc pusztulás, az ő érthetetlen építési ízlése szerint. Messina kétségbeejtő volt. Ezek közt a romok közt nem volt semmi a nemes és buja Pompeji pogány gyászából, itt nem lebbentette a szél a tógák emlékét, mint a Forum Romanum oszlopai közt, itt nem sóhajtott megtisztelően a történelem, itt nem érte az ember ajkát az örökkévalóság lehellete. Messina nyomorult volt, sivár, borzasztó. A mi világunk szerencsétlensége, a jelen ünnepélytelen tragikuma. Csend volt. Semerre egy ember. Az összeesett város végéről, valami barak-albergo felől jött gyöngye cítera és ének, olasz dal, amely édes és muló, mint a szörp.

Akkor már negyedik éve hevert így Messina. Még egy házat vissza nem építettek. Még az utcákról a törmeléket el nem hordták. Csak annyit végzett a környék szegény népe négy év alatt, hogy széjjelhurcolta az ajtókat, a kerítéseket, a butorokat, a lépcsők karfáit, az épületek csatornáit, csöveit, minden használható limlomot. És azóta se foghattak semmihez Messinában. Hiszen háborút csináltak Olaszországban. A bajt otthagyták, menekültek a nagyobb bajba. Egy város pusztulását gyógyították meg száz meg száz város gyászával. Ha majd ez a fekete varázslat elszáll Európáról, az olaszok is elcsendesülnek és széjjelnéznek otthon és megint észreveszik Messina romjait. Milyen jó lett volna inkább Messinát felépíteni.

*

„Juniusban megpendül a kapa, kasza” - így kezdődik egy régi vidám rigmus. Most alig tudnak hallatszani a junius hangjai a szépséges, gavalléros magyar mezőn. A háboru keserű zugása lenyomja az élet édes zenebonáját. A földön olyan minden, mint valaha tavalyelőtt, a kisarjadt füvek mind zöldek, a kutyatej sárga és kék a szapora kigyóhagyma. Csak a föld népe nem olyan, mint volt, feketekendős fehérség jár és hajladozik a földön, meg kifakult zöld ruhában idegen mezők átplántált rabjai, muszkák, szerbek, meg magunk katonái fáradt kékszürke testi ruhájukban, lábbadozók és egészségesek, akiknek napszámját a piacon a hirdetőtáblán állapítják meg, a lábbadozóét három koronában, az egészségesét négy koronában.

Sokkal kisebb volt a napszám, emlékszem, mikor még több volt a földre való ember, vagyis emberanyag. A városi és falusi piacokon ilyenkor kora nyáron vasárnap reggelenként a harangok zengő zugása alatt csődült csendesén a nép, míg a piac teli nem lett. Gazdák és szegények egyforma tiszta, szépen ráncolt vasárnapi fehérben és pitykés fekete ujjasokban együtt forgolódtak és szorongtak és déli harangozásig ott zümmögtek a kék ég fehér bárány-

fellegei alatt, amelyek tudományosan Cirro-Cumulusoknak neveztetnek s amelyek a földre nézve alkalmasok szép időt ígérnek és a léleknek gyöngéd mulatságot adnak.

Az ilyen vasárnapi csődületet embervásárnak hívták, de mintha nem az embert vásárolták volna ott a gazdák, mintha inkább az emberek mind kedvet és nyugalmat vásároltak volna ott a piacon, legalább ma olyan derült színben látom viszont emlékezetemben az embervásárt, amely egyszer csak mintha parancs jött volna, indult, tódult és özönlött be a depó udvarára, hol bort, sört és pálinkát mértek.

A földön a kapa koccant, a kasza pengett és szikrázott a napon, mikor állott a földön és a kaszakő csuszkált egyik oldalról a másikra. A csobolyóban kotyogott a víz, az ostor nagyokat cserdült a bölcsen sétáló ökrök felett, egy-egy tavalyi kazal árnyékában kómikus siránkozással széjjelhúzódott a huzómuzsika, az emberek, legények s legénykéek danolásztak, a leányok itt-ott sivalkodtak örömeikben, hogy nem hagynak békét nekik. A rejtőzködő fürjek kurtákat furulyáltak, fönn a fecske csipett bele a csöndbe csőrével és a barázdabillegető sötéten és fehéren finom mozgásokkal nézegetett körül a göröngyről, mint egy báli gavallér és a tücsök kitartóan ciripelt, mint a citerás, akit a nyári helyiségbe szoktak szerződtetni.

Olyan szép kísérete volt a mezei munkának. Alig hallok belőle valamit most júniusban, tücsköt is alig hallok, pedig semmi baja a fülemnek. Ha beszélhetnék az angol miniszterekkel, sok mindent tudnék nekik mondani. Ó, ha elfogadnák föltételeimet, de most rögtön.

*

Fém ragyog a sarokban, a főispáni hivatal egyik szobájában. Szórakozottan egy rakáson együtt mindenféle vidám és fáradt, izmos és elaggott, közönséges és finom holmi. Levesmerőkanál, cinkpohár, bádogtepsik, falióra ingája, rézmozsár, mozsárütő, egy nagy vörösrézüst, függőlámpa láncai, függönyrudak és két gömbsúly sárgarézről, horpadt cukortartó, cigarette-tárca, melynek csak a sarkai rongálódtak el, egy megfeketült serleg, s kicsi ezüstkancsó, melyben szegfűszeget vagy cukkerlőt tarthattak, ócska, görbe kard, gyertyatartó, kilincs és ablakzár, minden, emlékek néma társasága, melyen elpillant az ablakon beszuródó napsugár és Erdély aranykorára gondoltat... és a mai csendes kőházak felé sóhajtat, halk, nemes lakások nyílnak ki a szimpátia gyöngéd kopogtatására, hol bánat, gond, szeretet és rajongás lakoznak.

Ez a fém idegyülik a sarokba és vándorol innen tovább és gyülik megint. A városból és a környékről küldözgetik a családok, amelyek gazdagok és amelyek nem is gazdagok. Isten nevében küldik és a maguk nevét nem küldik a holmival. A hivatalszoba levegőjében a sarokban rendetlenkedő tárgyak felett mintha ott kiáltanának a kemény kérelem betűi: Fémeket a hadseregnek! És messze távol vár a nagyokat horkanó és nagyokat ásító háboru.

Ez az összevissza ezüst, réz és cink holmi régiségboltok és zálogházak portékájához hasonlít és a szegénységet, a rejtett és fájdalmas szegénységet juttatja az ember eszébe, oh nem, gazdagságot, valami dicső zálogházat és a lelkek drága színeit, amelyek itt ezeken az uri és szegénysorsu fémeken csillannak: a remény aranyossága, a jóság ezüst fénye és a gyász sápadtsága...

*

Érdemes mindent megnézni, érdemes megnézni a zeneműkereskedés kirakatát is, ahol a kiakasztott kották fedelei versenyt kiáltoznak nagy betűikkel. Itt vannak az ujonnan szerzett operette-ek füzetek mellett és fölött és alatt a háboru felszaporodott kottái. Szép elnézni őket annak is, aki nem érti e hadikottákat, s aki rekedt és nem dalolhat, vagy aki mai szenvedélyeink s kalandjaink felől hallgatni szeret legjobban, csak valami bájos és ártatlan tulvilági népeknek vágyakozna majd kiönteni az emberi szívet. Vagy ha ott se lehetne, a temetőn túl is

hallgatni s úgy járni szépen az örökkévalóság csendes síkságán, hátratett kezekkel, hallgatva végesvéig, mert annyi hallgatni valója van az embernek. Jaj, a kották, igaz. Mennyi mindenféle cím összevissza. Estére indul az ezred. - A két faláb. - Ott ahol a Dnyeszter vize zug. - Nem mehet a háboruba. - A térkép. - Csak egy éjszakára küldjétek el őket. - Nagy arany, nagy ezüst. - Rózsák a csákón. - Engemet is besoroztak katonának (Gyárfás Dezső képével a cimlapon.) - Ha majd egyszer mindenki visszajön. - Hurrá fiuk, ma utoljára. - Ha majd megint civilek lehetünk.

Gondolom ez volt a legkelendőbb anyaga két esztendő hadidalai. Szerzőik Budapest kedvenc dalszerzői. Jobbadán az uri világ használja el itthon e hadizenét, a katona odakinn a baj mezején, a régi hazai nótákat éneklő és templomi zsoltárokat reszkettet, megjuhászodván lelkében. De a múlt idők kottáit itt a kirakatban összeverődve látni érdekes. A címeikből ki lehet venni, melyik jelent meg előbb, melyik később. A legfrissebb kotta körülbelül az, hogy: Ha majd megint civilek lehetünk. Engedd meg, nyugtalan olvasóm, hogy e kottákról felpillantva, a háborúnak közel járó dicsőséges végét hirnököljem. Mert milyen hadi dal jöhetne még ez után?

*

A bolygó halászbárkák népe olajmezőket vett észre és sok-sok döglött halat látott uszkálni a tengeren Skagerraknál. Nagy csata lehetett itt, - gondolták és vitorláikkal tovább vonszoltatták magukat. Vajjon meddig tartja a tenger színe az olajmezőket? A felfordult halakat a hullámok elhintálják magukon messze-messze, míg valamerre a part kavicsos homokjára nem csusztatják őket, vagy a végtelen távolságban lassan széjjelszedődik és megsemmisül romlandó szép testük. Ezüst és gyöngyház hasukon cicázik a napsugár és oldalaik a vízben fátyolozottan csillannak csodálatos changeant színeikkel és szinte anyagtalannul vékony és kéjes és gyengéd uszonyaik elhalva usznak velük búbajos haloványságukban. Szemük, a gyerekes, bánatos és ostoba halszem mered kereken és éppen úgy nem ért semmit a halálból, mint az életből nem értett semmit.

*

Egy óra után, persze éjjel, becsukják a kávéházakat. Mindenki hazamegy. Oh nem, nem megy haza mindenki. Nehéz dolog az. Nem lehet azt csak úgy egyik napról a másikra megszokni. Nagy megpróbáltatás az, hazamenni éjszaka egy órakor. El tudom képzelni. Hát hova mennek? Sehova. Ott maradnak. A kávéházat bezárták, de a kávéház terraszát nem zárták be. Azt nem is lehet bezárni. Az a járdán van, a levegőn. Kiülnek, egy pár asztalt körülülnek, üldögélnek, beszélgetnek, hallgatnak. Szép tavaszi éjszaka van, engedékeny. Világít nekik az utcai lámpa. Mit fogyaszt egy óra után ez a kávéházi közönség? Friss levegőt fogyaszt, ami nem kerül pénzbe, de viszont nem is árt annyit a szervezetnek. Sokáig ülnek kint e kedves makacsok és nem veszik rossz néven a szellőt, meg az eget, mert azzal az illúzióval ülnek ottan, hogy kávéházban vannak. És a járdán meg az uttesten föl és alá sétálgatnak bohó kis társaságok, amelyek a mulatóhelyek édeneiből száműzettek. Lebegő piros köpenyeges delnőcskék, akikben a pezsgő bizsereg még, kacarásznak, hátracsapott kalapu éji udvarlók karján, sietnek s nem mennek sehova, járkálnak az ég alatt. Mosolyt nyitó látvány. Mint valami groteszk rousseaui leckeóra. Mint egy szélről összeszedett garden-party. Egy szép sárga lampion függ magosan, magosan fölötte. Talán valamelyik ugrifüles női kalap alól föl is pillant két kékszinnel aláfestett szem a lampion felé s a karminnal tulzott ajkak meglepetten kinyílnak s vidáman szólnak:

- Nini: hold.

*

Kis facipőket árulnak már a bazárban. Milyen egyszerű. Milyen ügyes. Milyen helyes. Milyen olcsó. Drága a bőr, drága nagyon. Azt mondják a cipészek, szívesen csinálnak cipőt, csak bőrt adjon hozzá az ember. Ilyen világ van. Mennyi gyerek fog facipőben járni. Holland báj illan a facipők felett a bazárban, a békének és az idegenek kedvességének tengeri illata. A kattogás, kalapálás, ami a facipők hangja, az orfeum kellemes programmjára emlékeztet, könnyű, kecses ugrálásra, vidám zenére, kavargó, pettyes szoknyácskákra, piros napernyőre, s bájos zöld tájra, amely a táncosnő mögött vidult a hátsó diszleten, szélmalommal és a szélmalmon túl a mezőben messze egy fehér hajócska vesztegelt. Magyarországon is kopogni fog a facipő. Akiknek nagyon fájna hallani, nem hallják majd, messze temették el őket.

*

A hét bádoghordót hogy gurítják előre-hátra, hogy döngetik, hogy körülüvöltözik. Ime az ujságokban ma a hét bádoghordó legyőzte hét ország háboruját. A riport régi jogaiba lépett. A hét bádoghordó pazarabb borzalom a határtalanul zugó háborunál. A hét bádoghordó ez már az élet, a béke. Az emberek, az ugynevezett olvasók, eszik az ujságot napról-napra. Valakitől azt hallottam: legalább míg ezt olvasom, nem olvasok a háborúról.

Az asztal előtt ülök, papiros fehérlik előttem, penna szorul a jobbkezemben. Mesterségem szerint író volnék az emberek között. Minden érdekel a világon és mindenért felelősnek érzem magamat. Mondjuk, hogy rám parancsolták, hogy írjak valamit én is a bádogosról és hét hordójáról. (Petőfi, Tompa és Kerényi leültek költői versenyre hajdan, hogy a falusi lakot megénekeljék.) A tollam hegyét nézem, vár, céloz, a tintától nedves és a sötét nedvességen vékonyan végignyilallik a napfény. Kezdek magamban alkudni a szavakkal, az emberekhez kell szólanom.

No írjunk.

A hét bádoghordóról kell írnom. Szeretnék őszinte lenni és igyekeznem kell úgy írni, ahogy az emberek eltűrnek az írást. Az emberek... nekik foglalkozni kell ezzel a dologgal, akármit érzek és képzeljek én. Én ezt a hét bádoghordót nem akarom elhinni. Én azt hajtom magamban mélyen és némán, mint a nyilallás: nem is igaz, nem is igaz. Az emberek orvosok, akiknek a hét bádoghordó tartalmát boncolni kell. Az emberek rendőrtisztviselők, akiknek meg kell vizsgálni alaposan a tartalmát. Az emberek fotografusok, s lefotografálják. Az emberek vizsgálóbírók, akiknek meg kell állapítani és jegyzőkönyvet kell fölvenni. Az emberek szomszédok, akik vallanak. Az emberek hozzátartozók, az emberek érdeklődők és kíváncsiak és félők és borzadók. Az emberek áldozatok és gyilkosok. A bádogos is ember volt. Én is ember vagyok. Hátha láttam én is ezt a bádogost szemtől-szembe valamikor. Hátha mellettem ült a villamoson. Hátha a könyökömmel megütöttem véletlenül valahol, vagy a lábára találtam lépni s szóltam hozzá: pardon. És ő rám nézett, a szemembe. Hátha tüzet kértem tőle s az ujjaink hegye összeért. Hátha köhögött mellettem valahol s lehellete belém lopózott. Mit lehet tudni. De elhiszem? És elhiszem, amit olvastam felőle? Tudok udvarias mosolylyal köszönni ismerősöknek, ha én igazán hiszem, ami Cinkotán történt? Tudok egy orgonavirágot türelmesen szagolni, ha tudok ilyen dologról? Nem zavar ez a cinkotai hét hordó senki mászt privát életének kötelességeiben és szórakozásaiban? Ilyen földi valóság meggyőződésével lehet vajjon az oltár elé állani esküdni rózsaszín áhitattal? Nincs benne vajjon minden teremtet lélekben ugyanez a maradandó kísérlet, amely tiltakozik és tagad, ez az igazságnál igazabb cáfolat, ez a makacs védekezése a közérzetnek, ez a rejtelmes illúzió, ami a jelen pillanatot lázasan gyömszőli színes fátyolaiba, ez a feltakaratlan honvágy, ami az életen végig milliószor huzza föl a felső szemhéjat és a szemgolyót fölfelé gördíti, az égen terjengő felhők felé.

A hét bádoghordóról kellene írni. Elszántan és az élet egész nyomorúságával gondolok oda. Ami eszembe jut róla, azt kéne leírni. A szívemet győzedelmes fájdalom nyomja el. Hirtelen, nem tudom miért, hogyan, egy valamikor végighallgatott orgona-hangverseny emléke zendül

a fájó sziv mögül valahonnét. És a sipok csengő, zengő, esengő, zugó, bugó és harsogó száz hangja közt felébred és előjön tompán, mélyen, megrendülten és epedően és panaszlón és álmodón és boldogan és boldogtalanul a Vox Humana.

M. A. E.

Furcsa és szívemnek végtelenül rokonszenves kis ujság volt most a kezemben, nagyon kevesen ismerhetik a szakembereken kívül. A kis lapnak a címe: M. A. E., vagyis a Magyarországi Artista Egyesület hivatalos közlönye ez. Különös olvasni az artistáknak a hivatalos közlönyét, ennek a komolyan beosztott rovatait, szabályos fekete betűt a hírekben és sorokban, amelyek az artisták lapjában is épp oly egyenesen állanak s oly ridegen sorakoznak, akár a Csemegi-féle Törvénytárban. A lap vezércikke most a mulatóhelyek zárójával foglalkozik, aztán jegyzőkönyvi kivonat jön valami gyűlésről, aztán egyesületi hírek, halálhírek, mindenféle. E bohó grimaceokkal mosolyért vándorló könnyű lényeknek fontos és pedáns frontmögötti világa van itt az ujságjukban.

Az utolsó és leghosszabb rovat ebben a lapban egy ábécérendbe szedett névsor, amely fölé ezt nyomtatták: Magyar artisták a harcmezőn. Vagy százötven név. És minden név egy ember. Egy artista. Elfutattam a szemem a listán, a mindennapiatlan vidám és fantaszka neveken, Erős Mukin, Roland Róberten, Rosée Jenőn, Picard Jeanon, Herrgotti Stanislauson, Tacianu Sándoron és aztán a Maxikon és Jaqueson és Lacin és Izsón és aztán a sok-sok rendes Ferenceken, Lajosokon, Mártonokon és Mórokon és Edéken és Sámueleken. Akiknek a vezetéknevük is őszinte, törődött polgári nevek, Novák, Pintér, Szepesi, Steiner, Tamási, Weisz, minden, mintha cégtáblákról pottyantak volna ide, meg iparos műhelyek ajtajáról. Ezek is a csatába mentek, az artisták.

Vajjon kinek van joga azt gondolni: mi közöm hozzá? Kiben lehet annyi gőg, hogy ezeknek a népeknek lebegő élete egy pillanatig se alkalmatlankodhasson érdeklődésük előtt. Az én lelkem felhőjében mind átbukdácsolnak ők, mert ember vagyok. Tüzevők, tótágast forgók, kenyelfutók, dzsiggelők, bűvészek, zenebohócok, trapezbajnokok, műlövők, kardnyelők, gyors-számolók, iskolalovarak, Herkulesek, oroszlánszelidítők és kutyaaidomárok, gyorsszobrászok, utazó brettliszínészek, éjféle balletmesterek, akrobatatáncosok, jellem- és szalonkómikusok, népdalénekesek, hasbeszélők, bábjátékosok, nőimitátorok, hangszer- és madárutánzó.

És minden excentrikusok, zsonglőrök, ekvilibristák, hipnotizőrök, gondolatolvasók, csodabuvárok, árnyjátékosok, xilophon-zsenik és twoo-stepp-fenomének, pantomimikusok és cnok-aboutk, sodronyművészek és ördögi biciklisták és minden Pierrot-k és Harlequinek, akik Európában jelmezeik s trükkjeik nélkül, késsel körülfestett szemek nélkül s fehér keztyük nélkül a nappal világitásában mint katonák működnek a háború végzetes manévében.

Minden ilyen test magával vitte a háborúba tudományát, birtokát, egész világát. Hányan hanyatlottak el már vajjon? Minden testben volt valami gesztus, hang, valami raffinement, valami furcsa, vidám, szép, meglepő, ami csak ő benne magában volt s nem hagyható fiura, se jótékonycélra, s ami a világgal nem egyezett, ami más volt s egyetlen. Oh az ő bájos nemzetköziségük, a csodálkozás áh-ja, a mosoly gyönyörű néma betűje, a nevetés hegyi forrása s a taps gyermekes lázadása volt az ő közük mindenkire a világon. És a mostani világmozgalomból csak a halálhoz volt közük, aki a háborúból és az életből elszókteti az embereket, ami a legérdekesebb tünet az egész konfliktusban s éppen ezért erről beszélgetünk a legkevesebbet. Az embernek meg kell halni civilben is egyszer, az eddigi tapasztalat szerint. A bohócoknak is meg kell halniuk. A bohócok a békében, régen és mindig, hogy úgy mondjam: előszeretettel pingáltak az arcukra halálfejet, emlékszel?

HATAN A KUPÉBAN

Egy darabig csak öt utas volt. A hatodik ülésen egy köpenyeg ült. A lámpaernyőt összehúzták odafenn s a tiszti kupét a hálósobák gyöngéd sötétsége tisztelte meg. A kapitány indítványára, aki a legnagyobb rang volt, az üléseket kihúzták, hogy kiki jól hátradülhessen s a lábakat kölcsönösen át lehessen rakni egymás ülésére. Egy diákarcu hadnagy csak kuporgott és nyögdicsélt a maga ülése előtt.

- Schwach bist junger Mann - mondta a kapitány.

- Das nicht kommen will - erőlködött az üléssel és a némettel a hadnagy.

- Schwach, schwach - nevetett a kapitány. Végre kihúzódott az az ülés is. A lábak felnyultak, megkeresték a maguk helyét és békén egymásra tevődtek. Derekak, fejek kitapogatták s kidörzsölték maguknak a pamlagon a legmegfelelőbb helyzetet. Mindenki rézsut feküdt, a legkülönbözőbb szögeket alkotva végtagjaival. Valaki átölelte a két karjával maga fölött a pamlag kiálló fejtámasztóját, úgy pihent el. A test a legnagyobb szükségben s nyomorban is kéjenc, s minden raffinement-t előszed, hogy jól érezze magát. A legrövidebb és legkényelmesebb estéli imádság hangzott el: egy sóhaj. Egy cigarette égett még. Valaki már hangosan lélezett. A vonat rázódott jobbra-balra és mintha hátrafelé vitt volna, pedig előre ment. Odakinn esett az eső. Szagatott vékony vonalakat húzgált a sötét ablakra kívülről s egy-egy esőcsepp görbén remegett lefelé az üvegen, mint a könny szokott az arcon. Egymásután mindenki elaludt.

Egyszer csak állt a vonat, sip, kalapálás, ajtócsapkodás, s emberi lárma hallatszott. A folyosón sűrű, erős lépések.

- Itt van egy hely - mondta a kalauz, félretolta az ajtót, felnyult a lámpához, világosságot csinált. Egy nagy, testes főhadnagy állott az ajtóban.

- Bocsássanak meg az urak. Nem szívesen zavar az ember senkit.

- Kérem, kérem.

A lábak elhúzódtak, a köpenyeg fölment a podgyásztartóba, a hatodik hely szabad lett. A kalauz kiment. A folyosón állottak, jártak s egy-két hátizsák hevert. Egy kadét a folyosó ablakának fordulva zümmögött egy szövetséges hadi dalt, amelynek a szövegéből ennyit tudok:

Rosa, wir fahren nach Lods,
Der Hindenburg kommt auch dahin,
Und oben fährt der Zeppelin,
Rosa, wir fahren nach Lods.

A főhadnagy a kapitánynak alázatosan bemutatkozott, a többi uraknak a nevét mondta meg és szervusz, szervusz, szervusz. Leoldta a kardját, a karja nehezen mozgott.

- Megállottam volna a folyosón is, de már négy napja jövök a reumámmal.

- Hová még?

- A káderemhez, onnan Pöstyénbe. Még tizennégyben szereztem Szerbiában, de nem törődtem vele, jobban is lettem, a télen megint kijött, nem birom már. Nem szívesen mondja az ember, hogy fáj, de már nagyon kinezott. Itt van a jobb vállamban, meg a karomban.

A vonat megy, idebenn beszélgetés indul.

- Alles ist voll - mondja a kapitány. Die Zivilisten sitzen auch so eng.

Kinn, messzire egy zöld szemafor fénylik, mint a remény zöld csillaga, hogy valaha, valamikor lesz egy világ, amelyen nem lesznek se katonák se civilek, csak csupa emberek.

A főhadnagy ráismer egy másik főhadnagyra, hogy együtt jártak iskolába. Ennek a főhadnagynak sápadt arca van s úgy néz, mint egy rajongó hegedűművész. Elevenedik a beszélgetés, mindenki szól, társalog, cigarette-ek gyulnak megint s a félsötétben fehéres tüzzel égnek. Volhyniáról, az olasz frontról, Staniszlauról, Csernovicről folyik a szó.

A sapkákon rézplakettek függenek, zöld köpenyegek, gyulai táskák, kardok a podgyásztartóban, lábszárvédős és csizmás lábak, olyan a rózsaszín plüssel butorozott elsőosztályú fülke, mint egy fedezék. Mintha egy fedezék vonulna itt tova az éjben, az ellenségesen lármázó kerekék fölött. Nem messze Budapest és erre-arra alszanak a csendes alföldi városok. Valaki a sarokban az izzadt ablakra a mutatóujjával egy á betűt ír, s rögtön eltörli. Talán azt akarta írni: álom.

NEFELEJCS, ÁRVÁCSKA

Illik talán már megköszönni a jó Istennek a virágokat. Itt vannak. Az idén is feldugták drága fejecskéjüket. Hozzájuk kell hajolni, tapogatni kell őket s szívni és szívni szép szagukat, hogy elhigye az ember, hogy igazak. Virág ezen a világon. Virág és világ. Milyen ócska és minden verselő diáktól és rigmusban levelező cselédtől fölfedezett és kizsákmányolt rim. Ember és tenger, ez is úgy rimel. Micsoda össze nem pászoló dolgok rimelnek itten az ég alatt. A határtalan örök tiszta víz és ez a szegény, nevetséges kis szörnyeteg, ez a forró, gonosz, boldogtalan apróság, az ember. Világ és virág. Hol lehet szebb föld, mint a Földön, melyik másvilágon vannak szebb kulisszák és csodálatosabb szőnyegek, mint itt körülöttünk erdők, hegyek s lábunk előtt virágok. Abban a menyországban talán, amelylyel szenvedő korok biztatják egymást, abban talán nincs ilyen diszítés, mint e világon, lehet, hogy az oda megtértek lábai puszta homokon járnak vagy unalmas hideg jégen, mint a pazar viszontagságok után megérkezett sarkutazók lábai. A boldog másvilágon nincsen szépség, mert nincsen rutság, nem kell szivárvány, mert nincs sóhaj, nem kell felhő, mert nincsen emlék, nem kell illat, mert nincs gyötrellem, nem kell énekes madár, mert nincs zokogás, nem kellenek virágok, mert nincsen élet.

Itt vannak a virágok. Istenke virágai a vidéki csöndes kertben, az ágyásokon és az ágyások körül a bokrokon. Mintha régi divatu, friss, tiszta és bájos ruháikban vizitbe jöttek volna össze, mind a maga kedves, egyszerű illatával parfümözve és szép szeliden ülnek, ragyognak ártatlan vidámságukban s orcáik virulásával és édes illatozásukkal tereferélnek. Itt a tömzsi labdarózsa, az ábrándos viola, a hüvös és izléses tazetta, itt a csodálatos három testvér: a szent fehér liliom, a regényes sárga liliom és az excentrikus lilaszín liliom. Itt a szorgalmas és csinos boglár, itt a vérmes és szégyenlős bazsarózsa, itt a cifra és cinikus császárszakáll, mintha azt rikitaná: én színészno akarok lenni!

Én mindet szeretem és mindnek imádója vagyok, míg élek és csodálkozom csodálatosságukon és jól esik nézván a virágokat felőlük gondolkoznom és nem gondolkoznom semmit se, csak nézni. Az ágyás két szélén két hosszú sorban nefelejcs meg árvácska. Egyik sor nefelejcs, a másik sor árvácska. Pici kis kék bokrok fogóznak össze végig. Egy-egy remek csillagocska minden nefelejcs-virág az apró bokron. Az árvácskák hárman négyen állanak egy-egy kis csapatban, így sorakoznak végig, mintha játszani készülnének valamit. És így hallgatnak elbájolva mind alacsonyan a földön a virágok, a sziv kis barátnői. Mindenki szereti a virágokat, még az ugynevezett rossz emberek is szeretik a virágokat, csak a virágárusnők nem szeretik a virágokat, mert élni kell nekik a virágokból. Ők viszont szeretik a szép tapétákat, amelyek a jómódu polgári házak ablakain át láthatók és szeretik a hagymás rostélyos illatát s a libapecsenye illatát, amiket éreznek az étteremben, ahová bejárnak virágkosarukkal. Nekik is van tehát a világon szép és finom jelenség, ami által ábrándozni lehet.

Nefelejcs, nefelejcs, mindig odaajtódik a tekintetem a kicsi nefelejcsék közé és az árvácskákon is végig-végig utazom pillantásommal. Oly sokan vannak. Tapsifüles bársonyleveleik sárgák, violaszínűek, kékesek és feketék, tiszta feketék. A legtöbb árvácska fekete. Szépek, bársonyból vannak, nem tudnak felmosolyogni a napra, feketék. Csak ők látszanak bánkódni, valami elvarázsolt hangulatban gyászolnak itt a kedves társágban, mintha éjszaka lenne nekik. A nefelejcsék körül növendék darazsak keringenek, meg fürge, szentelen repülő bogarak, le-leereszkednek, szivogatják, csipkedik a nefelejcsset. Rongálják. Tönkre akarják tenni. A fekete árvácskák meg annyian vannak és olyan feketék.

ADYT BÁNTJÁK

Népszerűnek látszik ezekben az éjfélről éjfélre fájó napokban a költőt piszkálni, csufolni, sértegetni. Nem új divat az emberek közt. Poétát, verselőt kifigurázni szabad és kedves ipara volt mindig élclapoknak, humoristáknak, komikus színészeknek. Avult és nem is valami gonosz mulatság ez. Fájdalom, az örökkévalóságtól rendelkezésünkre bocsájtott drága, ritka költővel is megeshetik, hogy játszhatnak vele, mint a matrózok az elfogott albatrosz-madárral, s kinozhatják és rongálhatják. Oh különösen most, mikor Európa internálta az emberi szellemet, most édes a költőbe betörni. Milyen potyázás. Milyen luxus. Milyen vakmerőség, mégis, milyen vakmerőség.

Kinek lehet joga a költőt kérdezni és a költőt feleltetni. Kinek lehet igaza a költővel szemben? A költőt bántani! A végtelenség megfigyelőjét helyéről leráncigálni. Megvakítani akarni azt a fényforrást, amely csillagokat szór a ködbe. Lövöldözni az isten repülőjére, aki a tornyok és a felhők között vergődik szélben és hidegben egyedül. Csodálatos ellenkezése az egyforma embereknek az olyan, aki egyetlen. Gyógyíthatatlan durcássága és rosszasága a földterületen úton, oly nyomasztó végzetek alatt múló teremtményeknek azokkal a barátokkal szemben, akik azért jönnek elébük, hogy szépséget nyujtsanak nekik, szépséget, ami oly kellő balzsam a bajjal, jajjal és halállal traktáló életnek.

Milyen félreértés. Milyen átkozott csalódás a költőnek az ő boldog szenvedése, ami mindenért van és mindenkiért. Oh hogy ezt az irtózatot meglepetést csak az elmúlás korrigálja és feledteti.

Istenem, aki bántja, mit gondol, s akik bántják, mit gondolnak? Ők beteszik zsalugátereiket és azt mondják éjszaka van. Ők villanyt gyujtanak a sötétben és azt mondják süt a nap. Ők azt képzelik, a költőt le lehet beszélni, ők azt hiszik, a költővel világot lehet csereberélni, ők azt remélik, a költőt lehet legyőzni és lefőzni. Ők azt hiszik, bántják, vagy csak érintik is a költőt?

A természetből való a költő s úgy el akarnak vele bánni, mint bánnak a természettel is. A földet hasgatják, roncsolják, a gyepet leszakítják róla, a bokrokat elfujják, az erdőt felrugják. Szegény emberek. Az anyaföld mindebbé meg nem rendül, egy-kettőre elfelejti. A hold mosolyog.

De szép volna irni. Nem való most. Firkálni szabad csupán és egyet-egyet sóhajtani. És egy tengert, az egész lelket, fedővel befödni. Csak szeretném, ha találkozna szemem a világ költőinek szemeivel, akiket zavarnak, vagy akik hallgatnak. Mint a csillagok ha összeragyognak, ha távol vannak is egymástól és megismerik egymást, hogy összetartoznak ők.

SZEMEK, ARCOK

Nem lesz olyan messzirelátó messzilátója a történetírónak, hogy visszanézhetne ebbe a mai világba és látná rajta az eleven embereket, akik most itt mozognak és akiken ez az idő végiggázol. A történetíró látja majd az okokat és a következményeket, látja mi ment tönkre, mi virágzott, mi maradt el, mi fejlődött, mi hogy változott, miből mi lett és minden hogy áll. Ő majd olvas. De ő nem látja a testszint és nem hallja a hangokat. A háboru apró és egyformáknak látszó kis eszközei: emberek. Bámulatos adomány van bennük, démoni átok, tündéri szerencse, végtelen tehetség, kimondhatatlan génie: az élet. Élnek. A történetíró nem fogja látni ezeket a szemeket és arcokat például ma, 1916 május 19-ikén. Egy tiszt, aki szabadságát tölti itthon, a kávéház előtt ül, néz. Milyen a szeme? Bámész, szórakozott, idegen. A gyermek néz ilyen hihetetlenül a panoráma ládjába, ahol csodadolgokat lát a lyukon, de tudja, hogy a való világ a háta mögött van. Egy másik tiszt beszélget egy idős civillel. Az idős ur beszél. A katona néz rá és hallgatja és a két szeme egy pillanatban mély meglepetéstől világosodik. Ez a tekintet azt mondja: Milyen sértés az reám nézve, hogy te másról beszélsz nekem, mikor háboru van és az én életem olyan sürgősen bizonytalan. Egy harmadik tiszt nyugodt, komoly, s ha nőt pillant meg, erősen fölkapja a pilláit. Van olyan, aki mintha nem szeretne itt semmit látni, a földet nézegeti járásközben. Vannak, akik nyíltan, derülten néznek, gondtalanul, mintha nem történe semmi különös, vagy mintha ami történik, csupa öröm lenne. Vannak, akik úgy járnak háboruból békébe és vissza, mint levegő-változásra. Látni szemeket, amelyek mindent kérdeznek, látni szemeket, amelyek semmire nem felelnek. Látni a szentek nagy és fáradt szemeit, látni gyengült tekinteteket, amelyekből a csalódás többé ki nem takarodik, látni biztos és vakmerő szemeket, látni mindig figyelő és kapkodó tekinteteket. Látni sok-sok szemet, amelyek úgy tűnnek, mintha megnőttek és kikerekedtek volna, amelyek fölnyíltak, pedig azelőtt is nyitva voltak, s meggyógyultak, pedig nem voltak betegek. Látni mindhalálig elrévedt szemeket.

Látni Jézus gyengéd és fájdalmas fehér arcait, látni vassá vált arcokat, látni megvénült és kiszikkadt arcokat, látni kövérré és pirosposzgássá lett arcokat. Látni katonarcokat, amelyeknek odakinn is megmaradt a polgári színük és egyformaságuk. Igazodj el az emberek közt és mondd rá egyre, hogy ez az, akit az isten a saját képére teremtett.

Látok és hallok mindig mindenkit. Nemcsak katonákat, az igyekvő boltosokat, üldögélő néniket, maguknak szenvedő és rajongó művészeket, egyet üző hivatalnokokat, türelmetlenül vagy türelmesen muló asszonyokat és a fehér tenniszre siető bakfisokat és szórakozott gyermekeket. Nézem az élvezetet és az elítélt szegénységet és a lebeszélhetetlen csüggedtséget és a reményt, amelynek az özönviz óta ilyen évadja nem volt. Ha a reményt most mint a virágokat össze lehetne szedni és koszoruba letenni az Uristen lábai elé. Ha mint a füvet le lehetne kaszálni és boglyákba emelni. Ha mint a vizet rá lehetne bocsátani egy lapályra. Mennyi mindent látok, mintha az alkonyat tökéletes tiszta világításában néznék körül mindig. Mennyit lehetne mondani.

SZEGÉNY EMBER, GAZDAG EMBER

Egyszer valamikor egy istállóban láttam játszani valamit jókedvű béresektől. Új ember került közéjük, idegen pusztáról való béres, annak a kedvéért vették elő ezt az ő játékukat. Azt mondta valamelyik:

- Nahát komé most meg eljátsszuk a szegény embert, gazdag embert. Tudod ezt a játékot?
- Nem én, sose is hallottam.
- Hát azér.

Előhoztak két lócát, két bornyukötelet. Kikészítettek egy nagy csupor vizet meg egy szép karéj kenyeret. Kérdik az új embert:

- Melyik akarsz lenni komám a kettő közül, a gazdag ember?
- Jó, leszek a gazdag.
- No feküdj fel erre a lócára.

Az új ember végigfeküdt az egyik lócán, a másik lócán végigfeküdt egy másik béres szegény embernek. A két lócát hosszában egymás mellé tolták, a két embert arccal egymásnak fordították és a bornyukötéllel lekötözték a lócára a gazdag embert is, a szegény embert is, csak a kezök maradt szabadon. A gazdag embernek odaadták a szép karéj kenyeret, a szegény embernek elébe tették a nagy csupor vizet. Akkor azt mondták a gazdag embernek:

- Na most komé falatozzad azt a jó kenyeret, oszt a szegény embernek ne adj egy harapást se, magad edd meg az egészet. Akármilyen szépen könyörög a szegény ember, te csak azt mondod: nem adok én!

Jó. A gazdag ember elkezdte enni a kenyeret. A szegény ember nézte, megszólalt:

- Hallod-i te gazdag ember, adjál a szegénynek is egy kis kenyeret.
- Nem adok én.

A gazdag ember ette a kenyeret, megint megszólalt a szegény ember:

- Adjál már egy kis kenyeret, az Isten is megáld.
- Nem adok én.

Harmadszor is kéri a szegény ember:

- Küzködtem, szenvedtem, igen megéheztem, szánj meg már te gazdag ember.
- Nem adok én.

Megint csak elkezdi a szegény ember:

- Három napja éhen vagyok, mindjár éhen halok. Áldjon meg az én Istenem. Ha egy harapást adsz, ezerszer áldjon meg.
- Nem adok én.

Már a karéj nagyon lefogyott. A szegény ember újra csak rimánkodik:

- Ó te gazdag ember, hogy van szived elnézni kinjaim? Annyit pofázol, bele se fér már a hasadba. Nem áll meg torkodon a falat, mikor társad éhen marad? Kérve-kérlek szánj meg már, pusztitson el a bogár.

- Nem adok én.

Megette az egész karéj kenyeret a gazdag ember. Akkor a szegény ember felvette a földről a nagy csupor vizet, a szájához emelte. Azt mondják a gazdag embernek:

- Most osztán gazdag ember kérdjed meg a szegény embert, adna-i egy kis vizet a csuporból?

Kérdi a gazdag ember:

- Adsz-i egy kis vizet szegény ember abból a csuporból?

- Adok én, adok én - szólott kegyes hangon a szegény ember, telivette a száját vízzel, izibe szembeköpte vele a gazdag embert. Egymásután szivta a csuporból a vizet és csak úgy fujta a gazdag ember képébe, akár a vizipuska.

- Elég már, elég már, ne izélj te - tiltakozott a gazdag ember, behunyta a szemét, kapkodta a fejét, hánykolódott, káromkodott, rugdalózott, de nem hagyhatta ott a játékot, mert azért kötözték meg bornyukötéssel. Az egész nagy csupor vizet végigszenvedte szegény gazdag. A béresek ott ültek szép körben a földön, úgy nézték. A pipát mind kivették a szájukból, mert ha ki nem veszik, magától esett volna ki, olyan nagyon kacagtak.

A CSIRKEKOLERA

Édes májusi nap. A barna tyukot megfogták, beültették a kosárba. A kosár feneke lágy ronggyal meg volt ágyazva, huszonegy fehér tojás nyugodott benne. A tyuk elkezdett ülni a tojásokon a kosárban a tornác sarkában. Ott ült reggeltől estig, estétől reggelig a kosárban, mintha onnét nőtt volna ki. Ugy ült, mintha gondolkozna és mintha a nagy világnak ellensége volna. Minden neszszel és minden mozdulattal szemben elfogult volt. Gyanakodó volt. Ideges. Kedélytelen. Gyáva és felfuvalkodott volt. Gonosz volt. Hallgatagon ült nap mint nap s ami hangot adott ritkán, komor és beteges változata volt a kotkodácsnak.

Huszonegyedik napra a szakácsné odatette a fülét a kosárra és hallotta, hogy a tojásokat gyengén kopogtatják belülről. A töretlen tiszta fehér tojásból egyéb hang is jött, halovány csipogás. Aznap a tojások hegye megtöredezett, mint mikor a kávéházban a nagyságos ur a kis kanállal veregeti. A kis csirkék kezdtek kikelni. Gyengén, nedvesen és az élet friss ájulatával keltek föl és a tojáshéjat otthagyták összetöredezve a kosár fenekén. Amelyik már lábra állt, azt gyengéd női kezek vitték a konyhába és puha pihébe tették. Mikor mind kikeltek s lábon voltak, a tyuk végérvényesen elhagyta a kosarat és másnap, harmadnap a kis udvarban tipegtek már össze-vissza sárgán, könnyedén, észtelen pici fejükkel és finom fürdetett lábacskaikkal, mint valami tünde liliputi ballerínák, vagy mint elkallódott nagy mimóza-pelyhek a fuvalomtól sodortatva. A nagy barna tyuk mindig köztük volt, mellettük volt, utánuk és előttük járt, mint egy mama, mint egy tanerő, mint egy lelkész, mint egy juhász, mint egy parancsnok. Tekintete bizalmasabb lett és újra a rendes hangnemben kotkodált a pici sárga csibék pi-pi-pije közt, ami úgy hangzott, mint a folytonos, édes apró sipolás.

Napjában többször vidáman étkezett a társaság. Örölt és megdarált köleskásából s kukoricalisztból kevert, vízzel higitott reggelit, ebédet, uzsonnát, vacsorát. A tyuk szigorúan kapkodta fejét az étkezések alatt. Mindenki más passzióval nézte a kicsi csirkék táplálkozását, a család, a konyha népe, a kutyák, a macskák, a fák, amelyek lehajtották zöld lombjaikat, hogy árnyékot adjanak nekik és maga a nap is az égen, amely csak azért is a fa alá süttött és melegítette és világította a csirkék sárga selyem testecskéit. Délután hat órakor, mikor még az este távol van, pláne a régi időszámítás szerint csak öt óra van és az egész világ javában folytatja hivatását, a barna tyuk kotkodácsolt szaporán és hitta, vitte, kergette hazafelé, a tyukól felé a csibéket. Lefeküdtek. A csibék sipoltak, a tyuk hallgatott, a csibék is elhallgattak.

Igy éltek és vidultak és gömbölyödtek és nőttek nap-nap. Némelyik már kezdte elveszteni a gyermekkor sárga pihéjét. A konyhában már ábrándoztak jövőjük felől, párja már megér három koronát, négy koronát, hat koronát s mindig többet és többet fognak érni. Már háromhetesek elmultak.

A minap egy kis csirke reggel nem akart fölkelni. Bágyadtan sipított és aztán el is hallgatott. Hasmenése volt. Nem evett. A görcs rángatta. Megkapta a csirkekolerát. Délre már hat-hét kis csirke volt kolerában. Honnét jön a csirkekolera, a kert szelid veteményeiből, a porhanyó szürke földből, a drága jó levegőből, a csodálatos kék égből, honnan? A szél hozza? Az isten küldi vagy kicsoda? A sors pancsolja láthatatlan laboratóriumának lombikjai közt?

Három csibe megdöglött első nap. Másnap öt csibe hullott el. A háznép sürgősen orvosolni próbálta a bajt. Timsós vizet, karbolos oldatot adtak a csirkéknek. Nem ért semmit. Nincs orvosság a csirkekolera ellen. Harmadnap hét döglött meg. Elrejtették tetemeiket a szemétdombba. Nagy bánat volt a háznál. Tegnap estére mind elpusztult. Az utolsó csibének megnéztem a holttestét. Egy kendőben feküdt a konyhában az asztalon. Teste fehér volt és szürke, mert már nőtt volt a tolla. Gyenge tollazata borzas és merev volt, mintegy vihartól meggyötörve és fagytól összehuzva. Szemei le voltak zárulva és szemhéjai kékek voltak. A

husa összeaszott. A lábacskaí felhuzódva, a kis karmai felgömbülve és széjjelállottak és szurósak voltak és idegenek és fenyegetőek, mint valami ragadozó madaré. Rossz illata volt. A halálé volt.

UNOD,

igen? Nem érdekel már egy csöppet sem? Oh, magam is unom, de nem most untam meg, se tavaly, untam mielőtt kitört. Untam, hogy ilyen mesterséges szerencsétlenség fölött fog majd zajongani sokáig az emberi társaság az isten csodálatos világán, ahol körülöttünk természet és bennünk lélek van. Röstelltem kíváncsinak lenni, rajongani, történelmi levegőt szivni, kortársnak lenni és nagy idők tanujává emelkedni azon az áron, hogy akár egyetlenegy Jánosnak is levágják a féllábát. Oh az olyan háborút szerettem volna, amelyekben teremtett embernek semmi baja nem esik, az olyan háborút, ami csupa fényes játék és huncut ünnepély lett volna, az olyan háborút vártam és vágytam volna, az olyan boldog háboruba el se mentem volna, csak néztem volna messziről, mint az emberek minden majálisait.

Szóval te már unod, nem érdekel az egész dolog és nem törődöl vele. Te ugy teszel, mintha már nem is lenne háboru. Bocsáss meg, hogy ki is mertem ejteni ezt a szót. Tudom hogy unalmas vagyok vele. Sejttem, hogy ellenszenves és számár dolog felhozni, hogy háboru van. Tapintatlanság lehet, mit tudom én. Egy szívet tudok, amely mindig üzemben van, azaz dobog és nem vágyik leszokni az istenadta érzésekről. Háboru van. Kitört dacára annak, hogy untam a kitörését és tart dacára annak, hogy unod már. Szép volna, ha attól, hogy te unod már a bénát nézni, a bénának visszanyerne a levágott lába. Szép volna tőle, amint szép tőled, hogy unod ötet.

Most már nem mondd rá: szegény. Mert unod. Miért dörzsölöd le a lábbadozó honvédet a villamos lépcsőjéről. Ezt nem tetted volna 1914 augusztus hónapban. Akkor az ilyen befáslizott lábu katona dicső sebesült volt, hős. Most lesurolod és legyőzöd a villamosról. Pedig érdemei és szenvedései éppen olyanok ennek is, mint akit áhitattal néztél husz hónappal ezelőtt. Elfelejtetted mennyi fiatal férfit megvakítottak a háboruban? Ők nem felejtették el. Ők talán megszokták, de fájdalom, nem szokták le az ő vakságukat. Szép volna, ha attól, hogy te már szemet hunysz az ő sorsuk fölött, nekik fölnyilna a szemük.

De nem. Ők ma is vakok. És vakok maradnak a halál virradatáig. Ők, ha reggel az égre néznek, feketét látnak, s ha a fehér falra néznek, feketét látnak, s ha a templom fényűző oltára felé néznek, feketét látnak. Ha anyjuk áll előttük, vagy feleségük, vagy gyermekük, vagy az orvos, vagy a felügyelő: ők csak feketét látnak. Az az ifju, akinek a jobbkezét levágták, soha nem fogja a szívére szorítani jobbkezét, hogy azt mondhassa: De nagysád, esküszöm hogy...

Ha unod tudni, hogy ez vagy az a tiszt Szibériában van hadifogságban, ő nem jöhet azért haza. Te nem gondolsz rá, de ő tovább is a nemzet nevében, a te nevedben vár, óhajtozik és sóhajtozik és ölelő karjai a sovány levegőt ölelik.

Megszoktad, beletörődtél, s tul vagy már rajta, hogy mi történik Európával, a huszadik századdal, s az emberrel, embertársaiddal, akiket egy isten buktatott fel egy örök sülyesztőből, a látás, indulatok és beszéd csodálatos megbízatásával. Oh mennyire lehetünk még ez után a háboru után boldogok vagy micsodák e földön, mindannak az emlékével ami történt hazánkkal és idegen országokkal. Vagy te el fogod felejteni mindezt? Elhányod a tanulságokat? Magadba szálltál volt és megint kihurcolkodol magadból, mint egy szükségbarakkból? Minden megdöbbenést leszokol? A nyers életöröm, a könnyü ambiciók, a felületes elvek lerázzák magukról mindazt a terhet, önvádat, kiábrándulást, keserőséget és gyógyulást, amivel ez az ugynevezett háboru traktált bennünket?

Háboru van. Éppen olyan, mint az első hónapban. A katonákra, akiket békében embereknek hívnak, élessel lőnek. Ma is elesik egy-egy katona. Unod hogy ilyen együgyü dolgot mesélek? Lenézel? Kinevetsz? Ha szép fogad van, szívesen nevettelem ki magamat. Aki ma elesik,

annak a halál éppen olyan meglepetés, mintha a legelső ütközetben esett volna el. És a halál a háboru huszadik hónapja után is éppen olyan hideg és örök, mint volt az első napon. Ha minden napra csak egy pillanatot alapítanál, amelyben azokra gondolnál, akik sóvár életüket egyszerre kilélegzik a harctéren vagy a hadikórházban. Ha tudnák szegények, hogy unod már. Bocsáss meg nekik és nekem is, hogy még mindig háboru van. Nem én csináltam. Én nem voltam kíváncsi rá. Te csináltad, mert te kíváncsi voltál.

TIZENNYOLCÉVES KATONA

A bal felső karja meg a bordázata közt vékony fekete könyv szorul. Index. Az Egyetem-térről jön, az egyetemen volt beiratkozni. De még nem egyetemista, mert most vakáció van, tavalY meg még gimnázista volt. Most, ahogy ő magát kifejezi: menetszázadista. Katonaruha van rajta, bő és szigoru egyforma posztó, minőt rajongó ifju szerzetesek és gyermekapácák öltenek fel egész életükre. Ez a posztó ezen a fiun kékszürke, a nap már félig-meddig elvette a színét. Bőrből való öv ráncolja a bluz derekát, baloldalt izmos kés csüng róla fekete vastokban. A bluz két karján alul sárga stráf szalad körbe.

A tizennyolc éves katona lábán vastag, puritán sárga cipő van, az alsó lábszárán csavaros vászon lábszárvédő, amilyenben Stanley vándorolt a Kongó vidékén. Lábaszára vékony, mint szűz leányé, karjai is vékonyak, de lába is, karja is szívós, mint a kötél. Arcának bőre gyengéd, bajusza nincsen, de oly hatalmas epekedéssel kívánczik kifelé belülről, csoda, hogy a sima epidermis vissza bírja tartani. Az arc vonásai még nem fejeződtek be, mégis váratlan férfiaság van ezen az arcon. Sovány és barna az arc, a napsütés olajosan fénylik az orcák közepén.

A szemek érintetlenül komolyak és vidámak, a tekintet egyenes, mint a nyíl futása. A fej mintha villamerőre fordulna, a jobbkez mereven repül fel a sapka szélihez, a balkéz lerándul a kés tokjára: szalutált. Szemei egészen s kifejezés nélkül vetődnek a tiszt tekintetébe. A hadapródot, zászlóst, ifju hadnagyot, akiknek kitüntetések világítanak a mellükön, ártatlan irigy hódolattal nézi meg, mint a kicsi diák néz a nagy diákra, aki az Olympiádról jött haza rudigrásból, uszásból, nyújtóból kapott érmeivel.

Nem siet, nem sétál, egyformán és biztosan megy. A kofa előtt megáll, tanakodik, apró barackot vásárol, zsebrerakja. Se nem gyermek, se nem ifju. A gyermekkor és az ifjuság mint a hinta két kötele hintálják életét. A gyakorlótéren alázatos és pontos, néma és hangos, üde mint egy pásztorjáték szereplője és gép mint a gép a gyárban. A szünetben, mikor fáradtnak kellene lenni, beáll a Ki a napos? nevű játékba és leguggol a bakugrás sorába. Az óvodai szigoruságu futólépés-büntetésnél komoly nézéssel, feltartott fejjel végzi kurta, gyors lépéseit, mellére emelt öklökkel, számolva magában és minden negyedik lépést erősen toppantva. A villamosban, mikor hazamegy, a bluz zsebéből elővesz egy Magyar Könyvtár-füzetet. Nothnagel: A halálról. Ez a füzet címe. Tizenöt krajcár ilyen füzet. Olvas. Nem hallja, mikor a sapkás munkásleány elébe áll: Hova tetszik. Késéssel veszi észre, hogy előtte áll a munkásleány, szórakozott karral emeli elő bérletjegyét, fel nem néz a füzetből.

Odahaza hegedűje van. Gyakorolt volt sokat délutánonkint, jobblábával egyenletesen tapodva, színezés nélkül s korrektül játszott a kedvenc darabjait: Beethoven Berceuse-ét s az Alla Turca-indulót egy Mozart-kottából, amelynek födelén régi, nemes, halovány metszett betűkkel van kinyomtatva: Entführung aus dem Serail. Magyar dolgozatait időrendben sorakoztatva eltette. Növénygyűjteménye is megvan. Négy évesek a leragasztott virágok, már elérték üdvözült színeiket és tartják hervadáson túl való illatukat. Mértani testei is megvannak, csak az oktoéder hiányzik. Arra ráült véletlenül, az tönkrement. A lepkegyűjteménye már elporlott, szétzuillott.

Tizennyolc éves. Álma, étvágya tökéletes. A nőkre nem igen néz az utcán, olyanok most szemeknek, mint a képek s mint a képzelet. Uralkodó szenvedélye, dühe és rajongása: a football.

Halál, te nekem barátom lettél, utmutatóm, tanító, vezérem, lelkiatyám, doktorom és megváltóm vagy nekem. Halál, tisztellek, egyetlenegy vagy, akit tisztellek. Kérve kérlek, könyörögök, esenden esdeklek előtted: ne bánts ez a fiut.

Ne nyulj a tizennyolc éves fiuhoz. Ne kerítsd el őt misztikus és unalmas apró eszközeiddel, lövedékekkel, gázzal, bacillussal. Ne engedd, hogy szerszámaid csak meg is rongálják őt. Jaj, ne bántsd. Ragadd el szívedet, tégy csodát, tégy boldoggá: kiméld meg őt. Tapsolni fogok és meglepő kellemetes versekben fogom dicséretedet énekelni, hárfám isten gyanánt fog magasztalni, ámbrát és rózsafelleget terjesztek lábad elé: ne nyulj hozzá.

Utállak és utáltatni foglak, ha bántod, ha elgázolod részegségedben. Gyalázatos fintorokkal, szemérmetlen mutatókkal fogok arcodba nézni, ha bántod. Förtelmes szidalmakat nyállal vágok szemedbe, ha bántod. Az élet bájos tündére szökdecssel az ő lelke friss gyepén. Hal-mok várják az ő életét: menyegző, diploma, tizéves találkozó, apaság, a munka sikere, utazás, jólét, nyugalom. Tudomány. Emlék. Bánat. Bölcsesség. Hadd keljen, haladjon halomról-halomra. Járasd. Játzasd. Szórakozz rajta. Azután, végre lekonyul fehér kis feje, sovány szárai megtörnek: leesik. Akkor tedd vissza a katulyába, mint a fiu a bazári gépfurát, amely felhuzva lépke, táncol, handabandázik és mikor lejárt benne a rugó, lassul, megáll. Engedd őt Halál végig mozogni. Élni.

A NÉPEK IRKÁJA MEG A FÖLDABROSZ

Én báméskodtam nagy szemekkel és csodálkoztam untalanul mindenben, mikor még a csodálkozás nem volt szégyen, a boldognak titulált gyermekkorban. Eszembe jutnak irkáim, amelyekbe az első elemiben irtam az egyes betűket, azután szavakat és végre egész mondatokat a tábláról másolva, hová a tanító ur szabályos és élvezetes krétairással elébünk irta a népszerű hazafias költemények egy-egy sorát, vagy az oktató és erkölcsnevelő közmondásokat. Jó dolga van az embernek, ha így a többiekkel együtt azt írja, amit leírtak előttünk és rossz dolga van az embernek, ha fejből ír, vagy pláne szívből.

Sokféle irka volt divatban a gyerekek közt. Emlékszem a Király-Irkákra, melyeknek fedelén egy-egy elmúlt magyar király állott páncélban vagy palástban, koronával a fejében és jogarral a markában. Emlékszem a Történelmi Irkákra, ezeknek a fedelén egy-egy legendás jelenet volt a históriából, Vajk megkereszteltetése, gróf Szapáry Péter az eke elé fogva, Mátyás király mint favágó, Zrinyi Miklós kirohanása, Kinizsi Pál a három halott törökkel táncol, Dobó Katica forró ólmot önt az ostromlók fejére, satöbbi dolgok. Emlékszem a Népek Irkájára, szépfajta irka volt, sokat vettem belőle emlékszem. Egy irkának a fedelén a magyar nép volt, egy takaros, cifra magyar legény egy szép pártás leánnyal ketten. Színezett rajz volt. Másik irkán az olasz legény és olasz leány állottak, magos pántlikás süvege volt az olasznak és lapos kendő a leány fején. A spanyol legény meg a spanyol leány nagyon cifrák voltak, szemben állottak egymással, az egyik térdük fel volt emelve és a kezükben kicsi kerek tepsit vagy mit tartottak.

A franciák, az oroszok, a bolgárok, a tiroliaiak, a svájciak, a németek, a hollandusok vagy németalföldiek, az angolok, a svédek, a románok, a szerbek mind-mind ketten voltak, ifjú férfi és ifjú nő, mind a maga nemzeti viseletében, színesen és vasárnapi tisztaságban és minden nemzetbelinek az arca közepén pirosság volt apró piros pontokkal pontozva. Tetszetek nekem mind a népek, mert más-más érdekes öltözetben voltak és mind fiatalok és csinosak voltak és mert nem foglalkoztak semmivel, csak szépen kiöltözködtek és mutogatták magukat. Nem tudtam, mi legyen az a boldogság, de azt érezhettem, hogy a népek mind boldogok. Merengtem mindenfelé és gyönyörködtem bennük.

Egyszer egy délben ott marasztottak az iskolában tintalevesre, papirgaluskára. Azt hiszem, azért zártak be, mert rossz voltam. Az elhagyott osztályban a csöndben arra voltam utalva, hogy magamban szemlélődjem és szórakozzam. Miután a tanító ur asztalán és a padok alatt semmi érdekeset nem láttam, a falra akasztott óriási földabrosz elé állottam és elkezdtem nézni a világot és néztem. Ott volt az egész világ, mind az öt földrész a kék tengerben. A tenger tetszett nekem, mert tiszta kék volt és egyforma volt mindenfelé és olyan nagy volt, hogy azt gondoltam, hogyha a térkép még nagyobb lenne, a tenger is még tovább menne a falon. Csak a beléhuzgált léniák meg az össze-vissza beletett nyomtatott szavak nem tetszetek nekem a tengerben és a tüskésdisznóhoz és összerágott eperfalevélhez hasonló szigetek sem tetszetek nekem benne, féltem, hogy fáj a tiszta kékségnek ez a sok lénia, betű és erőszakos foltok, amelyek hasogatják és szurkálják. És elbámultam az öt földrészen, hogy milyen összevissza vannak, milyen otrombák és rendetlenek és szakadozottak köröskörül. Olyanok voltak a földrészek meg a szigetek, mint a szétmarcangolt állatbőrök, mint valami széjjelszakadt és elhányt foltos szőnyeg, mint a rongyok. Gondoltam, talán a tenger valamikor majd eltakarja mindet. Az is eszembe jutott, hogy minket egyenes írásra és egyforma éneklésre és minden rendességre oktatnak és a világ meg ni, milyen rendetlen.

Felállottam a pad szélére, odahajoltam, rátenyereltem a földabroszra és fölfedeztem Európát és Európában Magyarországot, a mi hazánkat. Megörültem. Hazánk nagyon, nagyon tetszett,

mert olyan szép formája volt, mint az egész kenyérnek, meg mint egy koszorúnak. Csak éppen balkéz felé nem tetszett, hogy nincs olyan barna sűrűség, balkéz felé a kenyér duca kifutott, a koszoruból hibázott. Ez fájt egy kicsit. Még csak Izland szigete tetszett, mert magában volt messzi a tengerben, olyan volt, mint a régi spongya az iskolában és úgy figyelt távolról a világ felé. A többi ország mind csunya volt, semmi értelmük nem volt.

Semmihez nem hasonlítottak, csak össze-vissza kapkodtak és kerülgették egymást és szorították egymást és mintha mindenütt némán harapdálták volna egymás szélét. Sokáig bámultam az országokat, mert nem nyitották ki az ajtót és mennél tovább bámultam, annál furcsább és ijesztőbb lett a sok idegen ország köröskörül. Mért nem olyan mind, mint Magyarország, gondoltam, hiszen ez olyan szép, egyszerű és könnyű, mintha megölelünk valakit. A többi ország meg milyen rongyos és szurós. Nincsenek még készen talán? Mindnek ilyennek kéne lenni, mint Magyarországnak, körül kéne gyalulni vagy ásni őket, hogy mind ilyen koszoru legyen és ami hely köztük üresen marad, oda majd kék tenger jön vagy be kell ültetni csupa eperfával vagy pöszmétével, mert mind a kettőt szeretem.

Igy gondolkoztam, de azután megint az egész világot kezdtem nézni és szorongva, borongva láttam, hogy az egész milyen össze-vissza van. Nem tudtam mit gondolni, senki se beszélt még nekem arról, miért van ez így. Emlékszem, hogy nagyon rosszul esett akkor a föld-abroszra nézni, tán gyanakodtam már, tán sejtettem valamit, tán éreztem, tán előre láttam mindent már akkor, mit lehet azt tudni.

1916 JULIUS 13.

Egy tündöklő ellenség lobbant fel az ember ellen. A nap. Elkábit, legyöngit, főz, hervaszt, el akar altatni és nem adja az álmot. Felforralja a fejet és megfájtja, hogy az észt harcképtelenné tegye. Kótyagossá teszi a szellemet és lealázza a lelket. Elmázolja vigyorogva, mint egy barbár, azt az ideális képet, amit a mesterek kévékkel, virágos kosarakkal és erős és vidám némberekkel pingáltak, aminek neve volt: Nyár.

A muszka fogoly elhajtja tányérsipkáját, levetkezte agyagszinű bluzát és piros ingét és semleges felsőtestével meggörnyed, feje lekushad, úgy jár a mezei munkában. A föld örök rabja, ember, aki lesujtva verejtékezik verejtékével az ég alatt, az alacsony földre ragadva mindig egy lábbal és nincs megengedve derekának, hogy egyenes legyen. A madarak elalszanak. A fák unják magukat. A fű elsáppad és lesóványodik. A virág megbánja vidámságát, magába borul, émelyedik és elvénül. A szunyog kél és a légy jön hatalmas rokonai ellen, a teremtet barom és az ember ellen. Reszketteti a ló husát és az ökör szügyét és véres sebeket áskál rajtuk és zug és zenél vékonyan és gonoszul és nekimegy az ember nemes arcának és megint nekimegy és újra nekimegy és csipésével és hangjával kerülgeti és üldözi, mintha meg akarná bolondítani.

A város falai tüzelnek és ablakai fénylenek mint a lángok. A hitvány ló minden lépésnél meg akar állni a kocsival. A villamosok zugva sietnek némán és mozdulatlan szenvedő rakományukkal. A kirakatok eszméletlenül merednek az utcára. A járókelők fényes, panaszos arccal mennek, megöregedett lassúsággal, ostoba figyelemmel, unalommal vagy ájulattal néznek előre. Valami nagyon nehezett visz minden ember: az életet. De nem is érzik. A meleg lebeszéli az életet bennük. A gond nem tud magáról, a gondolat lemond, a fájdalom, az irtózat, a sajnálat, a remény, a szándék és az emlék mind magán kívül van. A százszorszép szavakból, amelyek az ember nyelve alatt vannak, a csodálatos tehetségekből, amelyek az ember lelkében álmodoznak, egy brutális és nyavalyás nyilatkozat lesz, egy tehetetlen nyögés: öh. Az emberek közt egy mártírcu katona megy a járdán, bottal, végtelen lassan és az aszfaltot nézi lépései alatt a megmaradt élet csalódásával.

Valami folyik és folyik a világon s mintha eszmélet és jaj nélkül folya már. Mintha senki nem intézné már, mintha senki nem gondolna már reá, mintha magától lenne és menne ok és bánat nélkül. Mintha a fegyverek maguktól működnének vagy elhallgattak volna azok is és az ellankadt emberek öntudatlanul hajolnának egymásra és dülnének el s a halál vízszintjén mintha jóféle meglepetés frissitené őket, mint mikor árnyékba és hűvösbe jutunk.

A halálos nyárból elhagyatva néz föl az égbe a Niobe-arcu Föld.

A CSÓK

Az éjszaka láttam a csókot a nagyköruton, egy órákor, mikor a csengő gombját megnyomtam a hotelem kapuján. Az ember, ha becsönget, visszafordul az utca felé, néz egy fél percig, míg a portás előjön a kaput kinyitni. Egy konflis zajlott el az elhagyott kövezeten, a konflisban egy katona meg egy nő ült. Az ülés közepén ültek mind a ketten, egymás felé voltak fordulva, a fejük szembe nézett egymással s az orruk hegye egymásnak támaszkodott. A katona csókolta a nőt. A katonának kemény fekete sapka volt a fejében, a nyakán a rangjelzést nem láttam, mert el volt fordulva, csak annyit láttam, hogy fiatal és katona. És hogy csókol. A nő is fiatal volt. Egy fiatal férfi, meg egy fiatal nő. Egy ember meg egy asszony. Egy fiu meg egy leány. A katona balkarja a nő nyakán ment félkörbe. Ajkaik fedték egymást. Nem mozdultak. A csók tartotta fejüket. A lámpával szemben vitte el őket a kocsi, a nőnek az arcát láttam a csók alatt, két szeme be volt téve, s az arca fehér fényben vonult el és mintha meg lett volna fagyva s mintha be lett volna balzsamozva. A hold fenn volt az égen, éppen a nagykörut fölött állott, a sötétkék égen haloványkék felhők látszottak mint emlékek s a csillagok teljes számmal képviselve voltak. A konflis előre kalapált a kövön, utána néztem, a két fej meg nem moccan. Vitték a csókot.

Mikor megpillantottam őket, egy drogeria előtt volt a konflis, aztán jött egy kézmű- és divatáru-üzlet, azután egy kapu és fölötte egy nagy névtelen fogorvosi cégtábla, azután egy kávéház jött, azután utcasarok, azután másik utcasarok, azután zeneműkereskedés, azután harisnyaáruház, azután nem tudtam már kivenni, miféle bolt. Mindnek a redőnye a földig le volt huzva.

A csók tartott a drogeriától a harisnyaáruházig, de már előbb kezdődhetett s még a harisnya-áruháznál se vették széjjel a fejüket. Csak én vontam vissza már tekintetemet, mert a kapu már kinyílt volt s az éjszakai portás ott állott mögöttem és szántsándékkal köhögött, célzatosan.

Bementem, a kapu gyöngé s nehéz ütődéssel betevődött mögöttünk, a portás ideadta a kulcsot és egy nagy árkus papirosra felírta a költést. Nem a költést gondolom, ami a költők óriási sziveiből támad, s forró homlokuk mögött ég mint a pokol s didereg mint a tenger fehér habjai. Nem a költészetet értem, hanem a költést, amit az éjszakai portás egy számmal bejegyez s a szolga reggel a bejegyzett órában jön, kopogtatja az ajtót és költi felfele az embert.

GÖRBÉN MEGY A LÓ

- Hol van a kocsis?

- Itt vagyok - mondja egy szürkeruhás asszony, aki a falnál áll a konflis mellett a standon. Odatámaszkodott volt a falhoz, a két kezét hátratette és a két tenyerével nyomta a falat. Előjön, leüti a taxizászlót, felül a bakra.

- Menjen kérem ide meg ide.

Indit, megyünk. A Rákóczi-utra fordultunk ki. Az asszonynak a háta előtttem megy a bakon. A Rákóczi-utat sokat láttam életemben, ennek az asszonynak a hátát sohasem láttam, azt néztem. Görbe a háta. A nyaka sovány, a csigolyák fölött be van esve. Sovány, fakó haja fel van huzva a kalapja alá. Fekete szalmakalapja van, nagyon széles a karimája. Árvaházi leányok, intézeti vak leányok s idős német nevelőnők hordanak ilyen kalapot nyáron. Egy kicsit félre van a kalap a fejében ennek a nőnek, átszurta kötötüvel. Mennyi hiuság lehetett benne, mikor a kalapját feltette és a tüet keresztbe szurta? Nézett a tükörbe? Nem hiszem, hogy ne nézett volna valami tükörbe, mert nő. De az ő női hiuságát csak azokkal a fehér szemecskékkal lehetne megmérni, melyek a gyógyszerár mérlegén gurulnak, amikor a grammnál kisebb súlyt kell megállapítani. Ez a női kocsis. Vagyis kocsisné. Hogy szólítják? Kocsisné? Nem hallottam még. Valószínű, hogy sehogyse szólítják, csak azt mondják neki: Hallja! Nézze! Mondja! S ha az utca beszél hozzá, azt mondja neki: maga. És azt mondja neki: majd megmutatom én magának! És azt mondja neki: majd elbánnak magával a rendőrségen!

Lassan haladunk. A ló görbén megy. Az asszonynak a két könyöke mindig hátraugrik. Rángatja a száját a lónak. A ló olyankor még lassabb lesz. Az asszony emeli a gyeplőt, lecsapkodja a ló farkára, aztán megint meghuzza a száját. A ló csak görbén megy, csak lassan megy. Villamosok zugnak, csengnek, autó puffog, fiakker pattog, mentőautó vonit, stráfszekér dübörög, postakocsi zördül össze-vissza, az asszony némán harcol a lármában. Szólok valamit a hátának, nem hallja. Miért ült a bakra ez az asszony? Az ura helyett hajt, gondolom. Az ura elment a háboruba, él-e, hal-e, talán mindegy már az asszonynak, talán az urának magának is mindegy már, talán csak nekem magamnak nem tud mindegy lenni. A ló csak görbén kocog. Szelid hullámvonalat csinál a kocsi utja a kövezeten, tudom, hogy elmulik mindörökre mögöttünk ez a vonal, tudom, hogy nem marad nyoma, tudom, hogy senki sem lohol a kocsi után, hogy krétával meghuzza az útját. Ilyen hosszú hullámvonalat a gyermek szokott rajzolni, mikor magában szórakozik s úgy sejtem a végtelenség szándéka az, ami olyankor a gyermek kezét vezeti.

A ló nem akar egyenesen menni. Kezdő. A ló nem megy magától egyenesen. De miért megy görbén? Jobbra huz és balra huz, valamely öntudatlan szabályossággal. Ezt honnan tudja? Talán a habozás, vagy a lemondás van ennek a lónak csekély agyában, talán a cél nem kell neki, talán minden percben megpróbál kitérni a messzi végzet elől, mert nem tudja, hogy nem lehet. Az emberek tudják és egyenesen mennek előre, csak a részegek mennek ilyen görbén, mert részegségükben elfelejtik. Az asszony csak huzgálja a ló száját. A ló meg-megáll. Nem unalmas már ez a dolog az olvasónak? Az utasnak nagyon is. Bevergődünk a Rákóczi-utról egy mellékutcaiba, ott már inkább lehet szólni az asszonynak.

- Ne huzza a ló száját, akkor azt hiszi, meg kell állni.

- Mit csináljak vele? - fordul hátra az asszony. Roppant kedvetlen az arca.

- Ostorral hajtja.

Az asszony előrefordult, így felel:

- Akkor megszabad.
- Szóljon neki. Hogy hívják a lovát?
- Nem tudom én. Nincs ennek neve.

A ló megint meg akar állni. Az asszony szenved.

- Csapja meg az ostorral. Csettintsen neki.
- Nem tudok még csettinteni, kérem.

Hanem kikapja az ostort a tartójából, megsuhogtatja, megrázkódik a bakon szenvedélyesen és nekiereszti a gyeplőt és lesujt az ostorral a lovára:

- Gyü nyomoruság, gyü!

VOLT, HOL NEM VOLT,

volt a világon ugynevezett béke, ha még emlékezne rá valaki. Oh, az borzasztó és értelmetlen idő volt. Emlékszem, láttam börtönépületet, tébolydát, klinikát, mulatóhelyet. Emlékszem, láttam szikkadt, agg jobbkezet reszketegen előnyulni egy krajcárért. Emlékszem, hogy vakok mentek karonfogvást a hidon átal. Emlékszem, hogy láttam sánta kicsi fiut és pupos leányt. Emlékszem, hogy láttam az utcán szellemes embert előre köszönni egy ostobának. Emlékszem, az erkélyen könyökölt az unalom, az ablakon kinézett a szomorúság, a függönyök mögött temetkezett a zokogás. Emlékszem, mennyire meglepődve néztem körül sokszor és nem csudáltam volna, ha egy sereg angyal leszárnyal hirtelen az égből, segítséget adni a világnak. Azt, hogy soha se jön ilyen segítség, azt nagyon csudáltam.

Emlékszem a békére, mikor megismertem az ember sorsát. Néhanapján az a gyanum jött, hogy ez itt alkalmasint a pokol, nem pedig az élet. Mert hallottam volt prédikálni, hogy van pokol és az ember a pokolban fizet meg a gyönyörűségeiért. Gondoltam, a gondviselés olyan finoman csinálhatta, hogy az ember előre megyen át a pokol büntetésén, aztán jön majd az élete, az aztán olyan édes lesz, mint a puncs. Mennyivel kellemetlenebb is lenne fordítva, gondoltam, hogy megkeserítené a drága szép életet az, hogy utána menni kell a pokolba.

Egy nap még annál a pokolnál is rosszabb világ jött. Arról már nem is tudtam mit gondolni, csak sejtettem, hogy az emberek unják a poklot, nyugtalanok és nagy hühéval igyekeznek szabadulni belőle.

De azért abban a régi rossz világban sok minden kedveset és kellemettest láttam. Emlékszem a csemegeüzletre például, téli estén, milyen kíváncsian tolongás volt a márványpult előtt, milyen egészséges sietség volt a pult mögött, milyen frissen világított a kirakat az utcára, hol havon tapodtunk s a magosból hópelyhek ereszkedtek s a színház előtt három fehér gömb ragyogott. És pirosbátu szalonna és izmos barna kolbász és hajnalszín karcsu angolnák és ezüstözött tengeri halak és halvány pástétomok kínálóztak a kirakatban, köröskörül mosolygó hideg almával, alvó szőlővel és varázsosan elnyomott déligyümölcsökkel és lepecsételt üvegekkel, amelyekben idegen zamat és melegség várakozott és függő madarakkal, akiknek tollazata nyugodt és tarka volt, mint a csendélet pingált madarainak s haláluk oly könnyű lehetett, mint életük. És hámozott dió és héjatlan mogyoró és nemes mandula és rózsás pogácsa süritette a portékát. És fordultak be és ki az üveges ajtón a népek, nőtlen urak, nagyságos asszonyok, szobaleányok s mind olyan friss hidegségben és kellemességben tüntek elő, mint az üzlet husai és gyümölcssei. És fiatal pár állott oda a kirakat elé, sürgős szemlére és besiettek az üzletbe és örvendezni látszóttak. És ők és az egész zajló csemegeüzlet a havas estén olyan hangulatot tettek, ami eszébe hozta az embernek a boldogságot, azt a nemtudommit, ami felől ifjonnan folyton képzelődtek.

Talán éppen abban a csemegeboltban voltam ma, amelyiknek a jó érzése a régi világból bennem felejtődött. A csemegebolt portékája, ami annak idején igazán ennivalóan kedves volt, most szinte életuntan néz az emberre. Kevés és gyenge minden, ami nem hiányzik. Egy férfi vacsorálni valót csomagoltatott. Mikor a vékonyka sertéskarmonádlit lekapták a mérlegről, az urias kinézésű ur így csinált: c, c. S mikor a sajtocskát megmérték, megint így tett: c, c, hm. Aztán odament egy kosárhoz, kivett belőle egy szép nagy őszibarackot.

- Mennyibe kerül ez a barack? - kérdi.

- Ötven fillér.

- Ötven fillér, höhh, egy barack - mondta a férfi és feltartotta a kezében és felnézett rá és megcsóválta a fejét és boszuságában mosolygott. És e pillanatokban ruházat nélkül képzeltem őt, mint ahogy a barackon nincs ruha s azt gondoltam, hogy így állott meg és így nézett föl Ádám az édenkertben s így mosolyodott el s így ingatta fejét elragadtatásában, mikor megcsodálta a remek gyümölcsöt.

FÜST

Az ember bemegy a trafikba. Sok mindent kapni a trafikban: napilapot, élclapot, színházi lapot, gyufát, meggyfaszopókát, irodalmi folyóiratot, cigarette-papírt, cigarette-hüvelyt, posta-utalványt, levelezőlapot, bélyegeket és okmánybélyegeket és váltót s levélpapírt és művészlapot, Magyar Könyvtárt, Milliók Könyvét, öngyújtót, noteszt, pecsétviaszot, nyakkendőszoritót és gummisarkot. Lehet, hogy még egyebet is, csak nem jut eszembe, nagyon szórakozott vagyok mindig amiatt, hogy a katonák meghalnak a háboruban.

Az ember bemegy a trafikba, ahol ennyi mindenfélét kapni, de az ember, Shakespeare és Cervantes hőse, a képzelődő balga a trafikban is olyasmit kér, ami nincsen. Cigaretta kér. Cigaretta nincs a trafikban. Az ember bámul, kimegy a trafikból, megáll a járdán. Egy francia nagy férfiú egy könyvében azt írta, hogy: ne várj narancsot a szilvafától, ne várj boldogságot az élettől. A szegény embernek ott a járdán eszébe juthatna, hogy amint a szilvafán nincs narancs s az életben nincs boldogság, épp úgy nincs cigaretta a trafikban. De az a szegény ember tán véletlenül nem is olvasta azt a fájdalmas figyelmeztetést abban a könyvben, vagy ha olvasta volna is, kérdezhetné magában, hogy hát hol vegyen cigarettát, ha a trafikban nem árulnak. És néz a többi bolton végig az utcán, nézi a divatüzletet, a cselédelhelyező követiséget, a papirkereskedést, az ékszerész kirakatát és a vaskereskedés kirakatát, ahol remek revolverek függenek, de ezekre ránézni se jó a szegény embernek, mert nagyon nagy luxus lenne neki egy olyan szép revolverrel agyonlőni magát.

Sajnálom azt a szegény embert, mondhatom hogy sajnálom. Pedig minek neki az a cigaretta? Nem is igen tudná megmondani, minek az neki. Szívni akarja, füstöt akar csinálni. Érezni akarja az ízét. Szereti, nem tud ellenni nélküle. Megszokta. Kell neki. Kéri, kívánja, követeli. Nem lehet lekapatni róla. Miért nem adnak neki cigarettát? Nem muszáj neki Gianaklist adni, se Dimitrinót, se Vafiadist, se Laurenst, se az Ottoman Regieből nem muszáj neki adni. Egyiket se a jóból, az illatosból, a kéjesből. Még III. Sorte se kell neki okvetlenül. Csak amit itthon gyártanak. Abból se a vastagja, vagy a vékonyja, a drágája, amit különlegességnek neveznek. Csak az a hétköznapi, az az egyszerű, az az akármilyen. Nilus, Memphis, Sultan, Hölg, Hercegovina, Magyar, Dráma, tudomisen. Jó ez is. Füstje van. Tegyük a szájába, hadd gyújtson rá, hadd szíjja. Hallgat, mikor a cigaretta a szájában van. Azzal beszél ki magát. Nem őrzöng a csókért, ha ajkaira veszi a cigarettát. Csók az neki. Nem veszti el nyugalmát az ég fellegei miatt, ha füstöt csinálhat a szeme elé. Felhő az neki. Nem csinál tüzet, csak füstöt csinál a cigarettával a szegény ember. Tűz az neki. Csendes, nyomorult, kedves, hasznos lesz tovább az ember. Adjanak neki cigarettát. Összeszorítja vele ajkait, lehuzza a szívére a füstöt és felengedi agyvelejébe. Adjanak neki cigarettát. Aadjanak.

AZ UJSÁGPAPIRRÓL

Nem vétek bevallani ebben a világban, hogy jól esett valami? Oly jól esett hallani máma, hogy van papír. Mindig attól félek, hogy les valamerre egy irgalmatlan isten, aki a magos megfigyelőből követi mindenki mozdulatait és minden érzését és bűnül rója fel, ha akárminek egy pillanatig is örülni merünk a legmélyebb csalódás korában, amikor csak szenvedni szabad annak, aki itt ember s amikor a mosoly és a nyugalom annak jár, aki kilehelte a lelket testéből. Meg egy eszményi barátira gondolkodom sokszor, akivel távol idegenben fogok találkozni s akinek a legrészletesebben kell elmesélnem az életet s azzal is be kell számolnom neki, hogy azalatt az idő alatt, amit háborúnak nevezünk, megesett, hogy elaltattam egy-egy virágon eszméletet, vagy elragadtattam szememet az ég színétől vagy az utcán a nők vakmerő szép lábaitól.

Hogy fogom tudni igazolni mind ez örömeért magam a távol várakozó előtt, akinek mellem ajtó lesz és homlokom ablak. Azt el tudom majd mondani neki, hogy ez a hirtelen papirhiány milyen szomorúság volt az ujságnál, mert az usjágíró az ujságé és az ujság az országé. És hogy akik másoknak, mindenkinek frissítésére és vigasztalására dolgoznak, mennyire rosszul esik azoknak pihenni és várakozni.

Drága barátom, aki az összeérő fason tul vársz, a jövőben s akinek a beszélgetés számára az élet benyomásait rejtegetem és akinek a leiratlan naplót viszem magammal: az emlékezést, teneked el fogom mesélni azt is, hogy a pálya kezdő napjain mily szorongással néztem, hogy gurítják a nyomda kapuja alá a nehéz fehér hengereket, amelyekbe az ujságpapír van préselve. Nem igen dübörögtek, de kemény, nagy masszák voltak és olybá tűntek, mint valami óriás szekerének a kerekei. Talán a végzeté. Legördültek a nyomda pincéjébe s vagy egy tucat papírhenger mindig ott állott a kapu alatt. Gondoltam, ezt a rengeteg papírt teli kell nyomtatni. A papírgyár, meg mindenki biztosra veszi, hogy holnap és azután is mindig megint gyilkosság, lopás, sikkasztás és vasuti katasztrófa fog történni és hogy politika lesz és színelőadások lesznek. Mindezt tudják előre és készülnek rá, gördül az ujságpapír, gördül lefele a pincébe az ablakpárkányra támasztott deszkán.

A végtelen ujságpapír, ami fából, rongyból készül, mint a költészet természetből és rongyos életből. Mi lenne, gondoltam, ha holnap reggelre előntené a földet a boldogság, mint rózsavizözön és hirtelen nem lenne több betörés, gyújtogatás, párbaj, elgázolás, családirtás, se politika, se bécsi operette. Akkor nekem adnák mind ezeket az ujságpapírhengereket, én kigöngyölném végesvéig és írnék és írnék a felhőkről, mert a felhőkről annyit lehetne közölni, hogy az egy bál ujságpapíron el nem férne.

De a felhők tulságos magasan mennek, ideleenn pedig bajos emberek és szomorú asszonyok jönnek fel a szerkesztőség lépcsőjén és sűrű levélrakás jön minden reggel, amelyben annyi gond, kin és nyugtalanság szorul össze s postautalványok jönnek, átutazóban a szenvedés felé, s az utalványok színe gyöngé rózsaszín, mint a jóságé. És tudom, hogy az ujság harang a harangok helyett, amelyeket elvittek a torony sötét gerendázata alól. A felhőket pedig türom, hogy mulnak elfele és dicsőségnek tartom azt is, hogy látom őket.

ERDÉLYIEK

Törődött bőrkofferek, összeszijazott kockás vászonkofferek, nagy, fehér kalapskatulyák, madzaggal átkötözött fekete cukorskatulyák, amilyenekben öt kiló kockacukrot szoktak volt árulni. Most a cukorskatulyában fehérenmü van, vagy gyermekcipők vannak benne, vagy az eszceigot hányták bele s a hosszú uton a madzag kikezdte a skatulya széleit. A konflison szorongtak ezek az uti holmik, 3-as taxival, s a Különdij rovatába is fehér számok pattannak a taxigépen.

A konflison egy család jön, vidékiek. Nem szentistvánnapi felrándulók, nem látogatók, nem átutazó fürdővendégek. Ez a konflis a hajlékuk most, míg benne ülnek, a kofferek és skatulyák az ő butoraik. Olyan fatális és olyan végtelen szegényes az ő nevük, amely kíséri kocsijukat: menekültek ők. A fájdalom vonatján utaztak, a fergeteg küldi őket, mint a faleveleket.

Láttam már menekülőket, elüldözött lakosságot, sivár országuton, hideg esőben, a népvándorlás nyomoruságát előbabonázó durva szekereken, sok-sok egyforma szekeret láttam elvánszorgni egymás után, mind a szekéren egy-egy háznépet szalmában gubbasztva vad pokrócok, rikitó sovány cihák közt, anyákat és banyákat, vén embereket és unokákat és csecsemőt a bölcsőben a szekér közepén és a löcsökhöz kötött tehénkéket és a gyenge borjakat, akik a saroglyákban állottak és bámultak visszafelé. És hallgattam az asszonyok sirását és figyeltem az öregek és a gyermekek hallgatását, míg vonultak előre, amerre köd volt. És vonulnak emlékemben velem, mint a kétségbeesés és reménytelenség illusztrációja. De ezek a menekülők más népből valók voltak... és a konflis menekülőinek látása az embertársi fájdalomnál tulzóbb fájdalom, ez nem hagyja ott a szívet, ha másfele nézünk és másra gondolunk, ugy-e érted: ezek magyarok. Ezek az erdélyi menekültek. Ezek a bájos és drága székely nemzetet jelentik.

Nézegetnek kétféle a konflisról, nézik az emeleteket. A diákgyerek nem igen láthatta még Pestet, a naiv fehér kalapos bakfislány se, talán a mama se volt még Pesten. A dajka ölében cuclizik a baba, ő még nem tud bánkódni, még nem tud csodálkozni sem.

És kipakolnak a hotel előtt és bejönnek a hallba és szobát kérnek. És körülmerengenek ez idegen magas plafond alatt, ahol telefoncsengés van és könyvelés és lótás-futás és várakozás van. És jönnek-mennek mellettük és senki sem szól hozzájuk, mert ilyesmi nem szokásos. És a portás megmondja nekik, hogy nem lehet szobát kapni és a menekültek kivonulnak a hallból és ez megy észrevétlen, csendesen, mintha mindez Budapest mindennapi életéhez tartozna. És a menekültek visszapakolnak a konflisra és a konflis továbbzörög velük. Hová?

KÖSZÖNÖM, NEM KÉREK...

Emlékszem a doktor bácsira, aki ha szivarral, cigarettával kínálták, sohase vette el. Azt mondta, hogy a cigarettát, szivart pénzért vásárolják és ha elfogadná, az annyi lenne, mintha pénzt fogadna el. Ezt még akkor megmondta, mikor abban a városban megtelepedett és beiratkozott az uri kaszinóba és ott valaki először meg találta kínálni. Akkor még doktor ur volt a doktor bácsi. Mikor az urak a kaszinóban megismerkedtek a doktor ur elvével, sportot üztek belőle, hogy kínálják. Bement a doktor ur ebéd után a kaszinóba ujságot olvasni. Jött az ülnök ur, leült az ülnök ur, kinyitotta a tárcáját, nyujtotta ártatlanul a doktor ur felé:

- Egy szép portorikót, doktor ur.
- Köszönöm, nem kérek.
- Vegyen már ki egyet. Ilyen szép portorikót még nem látott.
- Tegye el, nem szeretem.
- Vegye már el, kedves doktor ur, ne sértse meg az embert. Ezt a gyönyörű pettyeset, ni!
- Süsse meg, van nekem otthon is!

Jött a gyógyszerész ur, leült, vette kifelé a dóznit.

- Nem gyujt rá, doktor ur?
- Köszönöm, nem kérek.
- Finom princezász. Váradról hozom a nagytrafikból.
- Tegye el, nem szeretem.
- Ne izéljen már, doktor ur, egy princezászt csak elvesz éntőlem?
- Süsse meg, van nekem otthon is!

Jött mindenki, kínálta mindenki. A doktor ur ki nem jött a flegmából. Csak a harmadik kínálásra emelte fel a hangját meg a fejét mérgesen, mikor azt mondta: Süsse meg, van nekem otthon is!

Igy ment el tiz esztendő és megint tiz esztendő, nem tudom annyi esztendő, mig a doktor urból doktor bácsi lett és fekete bajusza fehér lett és fehér bajusza sárga lett azoknak a cigarettáknak meg szivaroknak a dohányától, amelyeket kivétel nélkül, mindig a maga tárcájából szívott egy hosszú-hosszu vidéki orvosi gyakorlat alatt. A városban nem változott az élet s az elvek és a szokások generációkon át vonultak. Csak akkor már így mondták a kaszinóban:

- Doktor bácsi. Remek británikám van.
- Köszönöm, nem kérek.
- Ejnye no, vegyen el már egyszer egy szivart.
- Tegye el, nem szeretem.
- Ilyen régi, jó cimborától, doktor bácsi...
- Süsse meg, van nekem otthon is - mérgeskedett a doktor bácsi, mint régen és visszavonult pápaszemes ősz fejével az Egyetértés fehér spanyolfala mögé. Azóta az Egyetértés is megszűnt és a doktor bácsi körül a régi világ, minden. Ha itt lenne és látná az ő elveivel, hogy meg se kérdjük egymást, mikor találkozunk: hogy vagy, csak egymás keblére bágyadunk:
- Kérlek, egy cigarettát...

GYERMEKEK

Kerülöm, kerülném, elnézek, szórakozott próbálok lenni... úgy fáj szóba hozni s még ugjabban fáj hallgatni róla s a forró panaszt leparancsolni. Egy gyermek öngyilkos lett. Egy tizennégy éves gimnazista Pesten az anyja után elszökött a végtelenbe. Tudom, hogy kellemeőbb dolgokkal illenék előhozakodni. Tudom, hogy a szives olvasót szórakoztatni kellene, a szivtelent pláne, ha van szivtelen. Tudom, hogy e világban a könyeken teher a köny és minden igazság fölösleges, tudom, hogy a gondolat fárasztó, látom, hogy a levert Muzsák zörgőket kötnek s bokájukat farsangi táncokra igazítják. De megölte magát Pesten egy ismeretlen barátom, egy gyermek.

A mult héten is benne volt az ujságban egy kicsi fiu öngyilkossága. Az meg tizenhárom esztendő volt, az Alföldön egy tanyán követte el azt a dolgot, amire gondolni életünkben szenvedély és borzadály. A tizenhárom esztendő parasztgyerek az ákác tanyán, mielőtt felment volna a padlásra, egy darab papirosra ráírta plajbásszal: Nagyon szomorú vagyok. Mintha egy szürkehajú férfi irta volna, aki olyan fáradt, hogy nem tud már védekezni maga ellen. A gyerek felment a padlásra és onnan a temetőbe került. Azt írta: Nagyon szomorú vagyok. Mintha varjumadarak kelnének arról a tanyáról és szárnyalnának lassu tempóban, hangtalan a világ végéig és azon is túl.

Hányszor nézi el az ember a gyerekeket, ők a nagy időkben a kis időkben élnek, játszanak, tanulnak, rosszak és kedvesek és kíváncsiak és elmerültek és a fekete történelem a fejük fölött megy el és lenn hagyja életüket. Egy más nemzet, egy más világ, egy más emberiség. Minden, amit elejtettünk, az övék. Ők a szerencsétlenség színhelyén új kertekben fognak ülni. A páratlan ajándékot, az életet ők végigtanulhatják. Az övék lesz az ifjúság, a szerelem, a bál, a bánat, a természet, az ismeret és az ismeretlen. Ők az isteni világon lesznek, mi már nem vagyunk rajta, csak diszleteit tartottuk meg, az eget és a növényzetet. Ők emberek lesznek, mi már nem vagyunk, csak más nevet nem tudunk magunknak. Itt vannak a gyermekek. Rájuk hagyjuk vadonat álmainkat, öltözzék fel majd magukra.

De egy-egy gyermek összetörik. Hány? Csak ez a kettő tette? Hányra nem emlékszem? Hányról nem tud az ember, aki más országban adta magának a halált? Egyetlenegy nem annyi, mint millió vagy mind? Nem a leggyászosabb bukása minden jósnak és szépségnek, minden betűnek és minden színű festékeknek és minden zenei hangoknak és nem kietlen mostohasága s erőtlensége a kék menyboltozatnak s a bűvös virágoknak, hogy egy gyermek össze tud beszélni a halállal? Nem lehet visszaédesgetni ezt a pesti kis boldogultat, se a másikat. Egy jaj menekül utánuk, nem találja meg őket.

KABÁT ÉS KABÁTTOLVAJ

A fonnyadó Időnek ma nagyon ideges napja volt. Borzongott, sóhajtozott és többször elfogta a sírás. Az utcán felöltös és esőköpenyes urak közlekedtek. Estére már olvastam, hogy a mai nap folyamán egy kávéházból elvittek két kabátot. Ez a koraőszi városi kaland a tél lehelletét hozza már és egyuttal a boldogult béke hült hangulatát hozza vissza az embernek. Ime, hogy magam is mondjam egyszer, az élet nem hagyja magát. Szerelmesek a betétes topánka elé térdepelve esküdöznek, az ügétőpályán üzik egymást a fehérrel villogó lábu lovak, hátuk mögött könnyű talyigájukkal és a kabáttolvaj a legnagyobb időkben is bemegy a kávéházba megtekinteni a fogason kiállított kabátokat.

Kiskabátban megy be a kávéházba és nagykabátban jön ki, mire egy másik férfi, aki nagykabátban ment be, kiskabátban jön ki majd a kávéházból. Ez a kicsi társasjáték, amilyen egyszerűnek néz ki, olyan bonyodalmas és keserves lehet mind a kettőnek, a tolvajnak is meg a gazdának is. A kabáttolvajnak, aki a legnagyobb nyilvánosságot keresi, nagyon kerülnie kell a feltűnést, meg kell választani neki a széket, amelyikre leül, úgy kell neki nézni azt a fogast... különben ő biztosan jobban tudja, hogy kell neki azt a fogast nézni, hogy kispekulálja magának a legmegfelelőbb kabátot, amelyik úgy pászol az ő természetére, ha felveszi, mintha ő rá szabták volna, vagy ő alkudta volna le a Károly-köruti áruházban. Vagy a karján is kiviheti, hogy ne tűnjön fel a kabát nagysága vagy kicsisége? Meglehet. És az alkalmas pillanat, azzal milyen baja lehet a kabáttolvajnak. Melyik a kabát gazdája a vendégek közt, mikor nem fog odanézni, mikor pillant föl az ujságból, meddig mereng egy nő után, aki a járdán elvonul vagy hány pillanatig szórakozott vagy hány percig marad a telefonfülkében, azt neki mind tudni, érezni kell. Detektívnek, diplomatának kell lenni neki. De nem, kabáttolvajnak kell lenni neki, kabátot lopni csak egy kabáttolvaj tud. Nehéz kenyér. Az idegeknek nehéz az a kis idő, mikor leakasztja és felölti az ismeretlen kabátot s kimegy az ajtón, mint a legrendesebb ember. Bizonyára megszenvedi idegein, bizonyára ideges ő is, mint az uriemberek, talán uriember ő is és csak azokban a pillanatokban kabáttolvaj, mikor a kabátot eltolvajolja.

Nem tréfálok, ha tudnék se akarnék tréfálni, s ha akarnék, se tudnék. Emlékszem, hogy elfogott kabáttolvajról kiderült már, hogy uriember volt és végtelen iskolákat járt, vizsgákat tett és diplomát szerzett, hogy végre egy másik ember kabátját fölvegye a kávéházban.

Szegény kabátok. Két-háromszáz korona a mai világban olyan kabát, amelyet el szoktak lopni. A kabáttolvaj nem tehet róla, hogy ilyen drága a szabó s oly nehéz az élete minden egy embernek. Talán nem is olyan tréfa dolog, ha valakinek ellopják a kabátját a kávéházból, mint nem volt tréfa dolog annak a híres muszka őröknek, a boldogtalan Akaki Akakievicsnek sem, aki belehalt abba, hogy a téli bundáját elrabolták.

AZ ASSZONYOK A BOLT ELŐTT

Jókor reggel elmegy egy szegénysorsu asszony egy utcába, mondjuk az Aradi-utcába s ott egy bolt előtt megáll. A bolt be van zárva, az ajtó felett eleven zöld táblára ki van írva: Községi Élelmiszer Árusítás. Az egyszerű asszony ott áll egy darabig magában, mintha tanakodna valamin, vagy mintha valami bűbájos halk muzsika szólna odabenn a rideg görredőny mögött. Áll, álldogál, aztán leül a lépcsőre. Ott ül. Egyszer csak jön egy másik asszony is, egy darabig az is áll a görredőny előtt, leül aztán a kőlépcsőre az első asszony mellé. Nem egészen mellé ül, mert nem ismerik egymást. Hallgatnak vagy egy percig, de tekintetük, amely összefut, vagy sóhajuk, amely egyszerre talált feljönni, bemutatja őket egymásnak s akkor szólanak egymáshoz. Társalognak. Hogy meddig tart még ez a világ? Hogy az én uram... Nekem meg fiam, kettő... Meg hogy egy kiló krumpli...

Hüvös van, a két asszony a kötője alá dugja a két kezét. Szólnak egyet-egyet, nézik az utcai jövőst-menést, utána mennek pillantásukkal az elzördülő konflisnak, postakocsinak, stráfszekérnek. Ott áll már egy harmadik asszony is, annak már nem igen van hely leülni, az aztán a falnak támasztja a hátát. Jönnek egymás után, egyenkint, kettesével. Egy tucat van már. Rögtön két tucat is lesz, várjál. Ők várnak, gyűlnek, sokasodnak, egy csapat asszony van már a bolt előtt. Egy-egy odadugja az orrát a görredőny kulcslyukához, bekukucskál az üzletbe. A többi nézi a görredőnyt, annak sűrű, egyenes mozdulatlan szürke hullámzatát. Mindig jönnek, össze és összébb szorulnak. Egy rendőr sétál oda. A két asszony, aki a lépcsőn ült, feláll, a többiekhez illeszkedik s az egész társaság a fal mellé nyomul, vékonyodik és elnyulik szépen a fal hosszába.

Dél van. Két rendőr álldogál már a bolt előtt. Az asszonyok várakoznak. Dél is elmúlt, nagyon sok asszony jött már össze, két-háromszázan vannak, vagy mennyien. Sorakozva vannak, kettesével a falnál, arccal a bolt irányában, a szomszéd házban, a harmadik házban is tul nyulik a sovány csapat. Egy-egy asszony jön még mindig s hozzáragad a csapat végéhez. Állnak. A magasból képzelve őket, a szűk utca alján, olyanok, mint egy Steinlen-rajz. Mintha a színház előtt sorakoznának Párisban és a pénztár nyitását várnák, hogy jegyet váltsanak.

Oh nagyon alacsonyról nézem őket, elmenvén némely nap mellettük. Mind élnek, szempilláik repkednek, a fáradtság, a nyugtalanság egy-egy sóhajtást engedélyez szikkadt ajkaiknak. Alig mozdul egy-kettőnek az ajka, hogy egy gyenge szót ejtsen. Elunhatták már a diskurálást. A két kezük egymást fogja az ölükben. Soknak nagykendője van. Soknak kendő sincs a fején. A kicsi kontyok úgy ülnek a fejeken, mint a gond. Orcáikon ott a hatása annak a kitűnő csunytószernek, amit egész életükben használtak: a szegénységnek. Megrongált, elhagyott, elárvult, rokkant Évák.

De nem jó mellettük elmenni, de nagyon nem jó! Mondjuk, költő lennék, az elmuló teremtések fanatikus barátja, s szólnom kellene mindenkire, akit látok, hozzájuk is és kinyilvánítani előttük, mi a véleményem arról, hogy a virágok elhaláloznak s mit szólok a felhők tüneményes szőnyegeihez. Kinyitni nekik az ijedelmes és dicső lelket, a végtelen panorámát. Nem, nem kéne nekik. A boltot nyissák ki, az kéne a szegény asszonyok processziójának. A boltban lisztet, krumplit, vaját, kockacukrot adnak. És annyi hatalma a költészetnek nincs e földön, hogy a boltot csak egy perccel is hamarabb kinyissák.

BÉLYEGET ADNAK

Érdekes. Tízfilléres bélyeget adnak az embernek, pirosat. Meg hat filléreset, szürkét. Meg öt filléreset, zöldet. Meg két filléreset, szép sárgát. A főpincér adja a kávéházban, a kisasszony adja a cukrászdában, a messenger boy adja s a kocsis is kínálja a bakról. Nincs aprópénzünk, azt mondják. Bélyeget adnak az embernek. Mintha valami tulzó művelt és érzelmes világ lenne, hol mindenki folytonosan levelez. Mintha a napnak óráiban szegények és gazdagok íróasztalhoz ülnének és intímus ujságokkal, jó szavakkal keresnék fel rokonaikat és barátaikat, elfogdosnák az élet tűnő benyomásait, lemásolnák szívüket dobogtában és futtában a futó időt és tanácsal és vigasszal halmoznák el egymást. Ugy látszik csak magam nem levelezek úgy ahogy szokás. A bélyegek csufolódnak velem, nyugtalanítanak, bántanak. Ne nyujtsanak felém bélyegeket, itt a nagy nyilvánosság előtt esdeklek kegyetekhez, pincérek, kocsisok, rikkancsok. Legalább is ne honi bélyegeket adjatok, inkább adjatok szokatlan színű, messzire való bélyegeket, Paraguai köztársaságnak, vagy a Fokföldnek, vagy a sárkányos Kinának bélyegeiből, vagy Jamaika szigetének vagy Boldog-Arábiának bélyegeiből.

Mert mindig, mindétig valami távolnál távolabb postára vágyom küldeni a levelet, elpanaszolni, hogy ezen a világtájon a Szerencsétlenség magtalan királynéja uralkodik, hogy akik élnek sem élnek szívesen, hogy ünnepeink az alvás és a könyezés, hogy a szívet itt elsorvasztják, mint a csuf szemölcsöt, amelyet cérnával elkötözni szokás, hogy a lélek itt eláll az emberben, mint a rossz szódásüvegben a gyöngyözés, hogy nem marad már egyebünk, mint a valóság, hogy egyik nap úgy ad át a másiknak, mint a fogolykísérők a tikkadt fogoly szállítmányt, amelynek mindegy hová viszik és mi lesz vele. Hogy otthagytuk a természetet, mint a tolvaj fiu a szülei házat és a kegyelmes naplementének és a tanító ősznek tisztelői nincsenek és a hidon járók meg nem állanak már lenézni a folyóba, mert régen elfelejtettek kíváncsiaknak lenni a hullámokra és a maguk ingadozó árnyékára.

Nem, nem kérek exotikus bélyegeket se, elosont az az idő, mikor rajzaik és bélyegzőjük fűszert hoztak az álmodozásnak és írni Boldog-Arábiába se volna értelme, hiszen ott is el van veszve az ég a föld felett. Nem is lehet semerre, senkinek a nagyvilágon hirt adni, följelenteni a rablógyilkos napokat. Nem is szándékoztam, csak úgy mondom.

LEVÉL

Drága érdeklődő, nemes és óhajtott ismeretlen, kinek címét elvesztettem, kinek nevét hallottam és elfeledtem, itt adok hirt Kegyednek őszi gondomról, bánatomról és jó érzésemről. Leveleim, amelyeket a természet ilyen tájon küld az én szívemnek, itt vannak. Hullanak, gyűlnek a földön, halmozódnak. Olyanok ha tekinted, mint aranyos alkonyi felleg, mint hervadt smyrna-szőnyeg, mint gobelin, amelynek andalító eseménye százados időben elkopott, ábránddá haloványodott. A fák a levélhalom felett állanak meglepődve szabadságukon és ágaikkal a lágy égi kékségbe fogóznak. A levelek a földre érkeznek. Világraszóló néma ünnepély ez. Szület, amelynek vigalma a lélek leghátulsó kulisszái mögül zendül. Bál, amelynek fénye a szemeken túl, benn a sötétben derül. Flóra, melynek illatozása az eszmélet alatt üditi valónkat.

Nincsenek annálok, amelyekbe hű figyelők esztendőről-évre bevezetnék az őszi dicsőséget és a lombzatok átöltözését és az aetherikus jövőbe való kivándorlását nyomon kövessék. Akik jegyezzék gondos betűkkel, milyen fajta fán kezdődik hamarabb, milyenen később a levelek szakadása a szelek idegen nyelvű sugása mellett, a mosolygó nap legmagasabb védnöksége alatt. És hogy minő vonalakat teszen a levegőben egy-egy levél verőfényes hanyatlása az ágról a földre és mennyi ideig időzik a földön, átszálló állomásán a különböző fajta falevél és milyen színeket öltenek és játszanak ők tovatűnésük előtt idelent az emberi talpakkal egy magasságban.

Nekem úgy tetszik, éltem már máskor is a világon és annak idején hiv és derült szerzetese voltam a teremtésnek és tisztában voltam dolgommal a földön. Mintha emlékezném, hogy ebben az évadban a leeső levelek ajándokán csüggttem, leltároztam, könyvet vezettem róluk, minden mozdulatukat, minden változásukat jegyeztem, mert a levelek minden szokása az örökkévalóság szent törvényei szerint való és mert a lehullott levelek ajándéka is tünemény, aminek el kell mulni a szem elől. Talán mert más életem is volt, azért lep meg mindaz, amivel foglalkozni kell itt a folytonos jelenben: gond, szenvedés, mesterséges zajok, minden véletlen, ami betolakodik az eszméletbe és sértő hatást tesz a lélekben. Az ember bizonyára nem arra születik, ami történik vele életében. Az ember, úgy tetszik egy másik világból, a bámulatra, a nyugalomra, az elmúlás üdvös megismerésére s az élet isteni élvezetére jön elő az eszményi hajnalból.

Lenn vannak a levelek. Az uton. Az árokban. A gyepen. Barnák, fénytelenek mint a színházi papírfalevelek. Össze vannak sodródva, mint a csiga a lakodalmi levesben. Sárgák és frissek mint a csibék. Eleven zöldek, mint az ifjúság. Bronzszínűk és kemények, mintha bronzműnek bronzlevelei volnának. Aranyak, mint az aranypapír. Halványak, mint az elmúlt szavak. Vörösek, mint a kakastaréj. Fehérek és szederjesek, mint a halódó gyermekek orcái. Violák, mint a violaszin viola. Maláji sárgák és indián rézszínűk. Barnák, mint a naspolya bőre. Diószínűk. Égettek, mint a kenyér háta. Rozsdaszínűek, mint a rozsdá. Hamuszínűek, nagyok és úgy terpeszkednek, mint a halottak kezei. Tiszta feketék, mint a gyászkendő. Sárgások, rózsások, kékesek, citrom- és narancsszínűek egyszerre, mint tündériesen öltöztetett balletnövéndékek. Egy-egy levél kétfelől fel van hajolva, mint a patikában a pergamen, amelyikről a port a kis papírtokba pöcögtetik. Egy levél ráncos. Egy hólyagos. Egy husos. Egy sorvadt. Egy vékonyabb önmagánál, átszellemült és mosolygó, mint a hold. Egy horpadt. Egy hasadt. Egy lyukacsos, mint a rossz ponyva. Egy rongyos. Egynek alig van már testcskéje. Egy gömbölyűre borzasztotta magát és ugrálni kezd, mint a sánta veréb. Más levelek emelkednek, de maradnak. Aztán szökellnek, csusznak, lebbszennek, sodródna. Halvány hangú seprés vonul az uton. Egy száműzött királyné uszálya.

Sohase fogom tudni már megmondani Neked, mi az, amit látok. Mintha minden elveszett volna, ami a szemem előtt van. Az egész világot átfestették feketével.

KÁVÉ, DOHÁNYZÁS, PREMIÉRE, MINDEN

Bizony. Más világ van és másképpen fest minden vagy sehogyse. Ezelőtt kérdezgették:

- Hány cukorral issza a kávé?

- Én? Hárommal.

Vagy azt mondták:

- Öt kockát kérek, köszönöm.

Hova lett annyi egyéniség, szeszély, karakter. Két kockától lefelé lehetnek csak különös gusztusaink. Egy kockával ihatja valaki a kávéját, ha akarja vagy cukor nélkül, hogy ize ne legyen édeesebb, mint korunk.

Aztán a társalgás alatt, amely a civil világban is feltűnő sokat szokott repdesni a dohányzás körül, kikérdezték egymást az urak:

- Hány szivart szív egy nap?

- Én, tizennyolc-husz trabuccot, amellet pihenésül nyolc-tíz cigarettet.

- Kolosszális. Én cigarettázom, negyvenötöt elszivok és ebéd után, meg este egy-egy kis Bock-szivart, pihenésül.

Igy az erős dohányosok. Mindez, az emberek kis világa a nagy világon, elváltozott, lesülyedt, tönkrement. Ki hányat szív? Mintha az valami örökreszóló döntvény lett volna. Most annyit szív körülbelül, ahányat kap. Ahányat kerit. Hármát, kettőt, egyet, néha egynél is kevesebbet. És ez a kivételes állapot a dohányzónak éppen úgy jelenje és jövője, mint az életnek a háboru.

Furcsa. Azt hallja az ember.

- Megyünk ma este a prömierre?

A moziba mennek. Premiére-re. Este, kocsiban, bonbonnal és cachouval és a rendkívüliség becses hangulatával. Premiére. Annyi ez, mint a színházi premiére? Mi a különbség? Van még különbség? Hol az irodalom és mit jelent az? Ki vigyáz, kinek van a kezében valami rendőri bot, álljt parancsolni az egymásba behatoló fogalmaknak és dolgoknak. Van-é, ki akármiért is felelősséget érez a világon, van-e, ki ügyel, aggódik, vészjelt sipol magában, van itt még valaki, kinek nem mindegy minden?

Oh itt a városban találkozik két ismerős. Ezelőtt első kérdésük volt: Hogy van? Ma azon kezdik: Mi ujság? Vajjon a kicsi városban meg a faluban, ott is csak így van? A hogy van? leszokik az ajkáról? Engedje meg az olvasó, ki iránt mélyen érdeklődöm, hogy igen távolról aggódva s minden tapintattal és egész halkán, hangtalan kérdezem: hogy van?

KERESIK EGYMÁST

Ugy tenni mindig, mintha nem tudnék semmiről semmit. Hallgatni, hallgatni, a szavakat mind hátrahullatni egy fekete mélységbe, honnét soha többé fel nem jönnek. Mindig félrenézni, mindig másról próbálni beszélni. Mindig a kettészakított élet végzetes pillanatára meredni, mikor elváltunk önmagunktól. A váratlant mint programot tűrni, a tévedést mint világrendet szenvedni, a katasztrófát mint sorsot szolgálni és elfújhatatlan eszmélettel és lebeszélhetetlen szívvel emlékezni, érezni, látni és képzelni mindent úgy, ahogy azelőtt. Létünk, világunk olyanformán tűnik elő, mint a hold tükre, mikor egyik fele világos, a másik fele el van homályosodva.

Nap mint nap a szemem elé vonulnak a kicsi hírek egymás után az ujságban: az erdélyi menekültek keresik egymást. Életjelek derengenek, mint kék mécsek messziről, elkeveredett sikoltások, nyögések futnak és vonaglanak a sötétben tétova. Hol vagy? Apám! Élsz? Jövök! Gyermekem! Itt vagyok! Anyám! Élek! Nem látok...

Kedves székelyföldi nevek, melyek ó balladákból, régi históriákból, diákkorban olvasott krónikákból zendülnek vissza, gyülekeznek most a bánat kirakatába. Cimek ragózkodnak melléjük, budapesti utcanevek, házszámok, emeletek, ajtószámok. Meg alföldi és dunántúli városok, falvak, idegen gazdák adresszáival. Keresik egymást. Nem látják egymást. Nem tudnak egymásról. Mennyien még mindig. Széjjel vannak, mint az uton elmaradt kalászkok, mint a pitypang eliramlott pihéi, mint a megcibált madár elszállingózott tollui, mint az őszi levelek, akiket a szélroham kísérteties indulattal forgat fel a földön és hajtja, hajszolja százfelé.

Keresik egymást, akik ismerték egymást. Keresik egymást, akik egymásé voltak. Keresik egymást, akik már találkoztak. Keresik egymást, akik egy test, egy lélek voltak. Keresik egymást, akik egy hus, egy vér voltak. Keresik egymást, akik egymásnak a szemében benne voltak és egymás szívében voltak és benne voltak egymás életében. Rokon meg rokon, hitves meg hitves, szülő meg gyermek, testvér meg testvér vesztek el egymástól. Keresik egymást.

Volt egy világ, emlékszem, mintha mindig keresték volna egymást az emberek. Akkor a Boldogtalanság ült a trónuson az élet fölött. Nevek és adresszák nélkül keresték egymást milliótlan milliók, idegenek, a tekintet merengő fényjeleivel, a sóhaj téveteg táviródrótján. Istent, lelket, ideált. Valakit. Ismeretlenek az ismeretlent. Aki azért nincs, hogy keresni lehessen. Álmodtak. Nyujtózkodtak. Homlokukra tették tenyerüket és lehunyták szemeiket. Utaztak és eltörölték a vonat ablakának izzadását, kinéztek és a táj határáig bánkódtak. A tengert bámulták, a sós tengert, amely könyezésre tud izgatni. Regényt olvastak és képzelődtek. Költeményeket szerettek meg és annak adták titokban magukat, aminek igaznak kellene lenni, igen, annak, ami lehetetlen. Keresték egymást. És keresett az ember valakit, aki olyan közel van, aki olyan ismerősnek látszik, akivel együtt van éjjel-nappal és akiről oly keveset tudott, aki oly idegennek rémlett sokszor és olyan távolinak, hogy talán soha nem találkozik vele az ember, azzal, akit úgy hívunk: én.

SZALMAVIRÁG

Egy csokor ibolyáért jártam a virágüzletben. Husz fillér egy ibolyacsokor. Az ibolya ára nem ment föl, a virág csak érzelmi cikk, nem élelmicikk. Igaz, hogy annyi csak ez a csokor, hogy a gomblyukba tüzhethné az ember, ha tavasz volna s ifjuság volna s béke volna. Béke s tavasz és ifjuság, ha együtt vannak, eszébe jut az embereknek virágot tüzni a gomblyukba, s amellett mindenféle bolondériákra van, vagyis volt eszük olyankor. Nem is nikkelből való hatost ad az ember most az ibolyáért, csak vashatost, homályos, sötét pénzt, amely még a pénznél is csunyább. A virágüzlet főnöknője kicsi fecskendőt vesz föl a pult alól és belefúj a vörös gummicsőbe s ibolyaillatot permeteztet az ibolyacsokorra. Az ilyen kisebb virágüzletben, ahova nem mindennap jön friss élővirág, külön van az ibolya s külön az ibolyaillat. Az ibolyára ráfecskendezik az ibolyaillatot, a rózsára a rózsaillatot, a szekfüre a szekfüillatot, ha csak össze nem cserélik.

Sok koszoru van a boltban. A falon csüngenek meg az állványokra dülve várakoznak. Babérkoszoru, tujakoszoru, szalmavirág-koszoru. Halottak napjára készül már az üzlet. Két esztendeje mult, hogy minden nap halottak napja van, de ez nem számít a kalendáriumban. Ezek a kész koszoruk ezek elállanak november elsejéig, az élővirágkoszorukat az utolsó napokban szerkesztik majd össze. Ezek itt a legkelendőbb fajták. A nagy szivformájú zöld koszoruk külön vannak a boltban az egyik oldalán, a másik oldalon a fal teli van szalmavirág-koszorúval, a pulton is szalmavirág-koszoruk fekszenek hanyatt. A szalmavirág-koszoruk kisebbek a zöld koszoruknál és tulnyomó többségben vannak. Egy részük eredeti szalmaszínű, másrészük viola festékbe volt áztatva, hogy violaszínű legyen. Elliptikusak és kerekék. Van köztük egy aranszínűre csinált szalmavirág-koszoru is. A párisi temetők sirjaira emlékeztet, amelyeken ilyen kerek kis sárga koszoruk pihennek és így ragyognak, mikor nagyon süt a nap. Ott is meg szoktak halni az emberek, hiába franciák.

Ezek a szalmavirág-koszoruk olyan sirokra mennek majd a villamoson, amelyeknek boldogjai szerény sorsuk voltak és igen kicsi körben voltak ismeretesek, egy rokonságban, egy hivatali testületben, egy gyárban egy kieső csendes utcában. Szalmavirágot visznek nekik. Egy szalmavirág-koszoru négy korona, négy ötven, öt korona. A nagyságtól függ. A szalmavirág nem is virág, ha szigorúan vesszük. Inkább szalma, mint virág. Nem tudni mit szólnak hozzá a libertykbe öltözött és Houbigant extraktumaival parfümözött kerti virágok, kérdés, ha garden-partyt adnának, meghivnák-e a szalmavirágot. Nem is tudna tán résztvenni a társalgásban, ami szerelmek és ünnepélyek körül forog. De hát hol vannak a szerelmek és az ünnepélyek, hol, hol, hová húzódtak össze, hol bujtak össze, merre menekültek?

A virágüzletben nedves, nehéz, friss és bánatos a levegő. Odaki meleg van. A napsugár mint rézsutos aranynyíl szurja át a kirakat üvegét és csillanó vonalat huz a falon a szalmavirág-koszorukon végig.

„TEGYE AZT!”

- Ne jöjjenek már, hisz megfulladok itt - mondta, vagyis nyögte a kalauzné a perronon, aki mintha viharos tengeren hánykolódna a hullámokban, úgy küzködött vállaival a testek közt és a karjával a csengő szíjját rángatta, hogy jelt adjon, vagy talán csak beléfogózott, hogy állva tudjon maradni s ne gázolja le az az izgatott népgyűlés, amely a villamos perronján minden eszményi cél nélkül összecsiszódott.

- Tegye azt - lőtte le a kalauzné zokszavát egy középkorú polgári férfi, aki legutoljára felküzdötte magát a lépcsőn és a talpa alatt a biztos talaját érezte. Tegye azt - mondta fürgén az uriember és úgy nézett körül, mint akinek sikere van és a tapsot akarja megköszönni. Csak annyi sikere volt, hogy a kalauzné elnémult, egyébként nem volt sikere, nem nevettek és nem mosolyogtak és nem volt elég kényelmük, hogy vele rokonszenves pillantást cseréljenek. Sőt észrevettem, hogy egy bágyadt arcú s öszülő halántéku hadnagy utálva nézte meg az arcát ennek az uriembernek és szemmeláthatólag rága egy kicsit az állkapcsát csukott ajkai mögött. Bizonyára kedve lett volna leinteni e kedélyes uriembert, aki a kalauznénak azt mondta: Tegye azt. De az ilyen szerep katonának nagyon kényelmetlen, jobb hallgatni.

Jobban tenném magam is, ha hallgatnék, vagyis jobban tenné ez a penna is, ha ezt a milliótlan millió baj között elenyésző csekélységet fel nem hozná a nagyközönség előtt. Bizonyára műveltebb és hálásabb témát is lehetett volna keríteni a jelen hivatalos penzumhoz, amelynek úgy sincs semmi szerepe az élet rendezésében és semmi reménysége nincsen, hogy változtathatna valamit a világon.

Csak az volt eszemben, hogy a régi világban sokat lehetett hallani ezt a vicces kiszólást: Tegye azt. Tán tíz éve, hogy a legjobban divatban volt, akkoriban nem volt vidéki színpad, amelyen a jellemkómikus ne mondta volna több ízben egy felvonás alatt, hogy: Tegye azt! Az anyósna, aki kijelentette, hogy: „Akkor örökre elhagyom ezt a házat!” - annak felelte: Tegye azt! Vagy úgy mondta: Tegye azt óh! Kávéházakban, házi bálokon, kedélyes összejöveteleken használták sokat ezt a közös szellemességet, amihez nem kellett szellem, csak éppen hogy tudja az ember és az alkalmas pillanatban elsüthesse. Egy pár éve nem igen hallani, hogy „tegye azt”, az ilyen portéka megunódik és lejárja magát.

El is felejtettem már, hogy hallottam valaha s az az uriember derítette vissza memóriámban, aki ma a kalauznénak azt mondta: Tegye azt. A kalauzné attól tartott a perronon, hogy megfullad, vagy legalább is azt hitte, hogy meg kell fulladnia vagy csak képzelte, hogy megfullad, ha ennyien dörzsölik, préselik, lapitják, vasalják, furják és gázolják köröskörül. A kalauzné, ha képzeletben levesszük róla a sapkát, szürke bluzt, jegytáskát és mindent, egy Éva, ki csókra s anyaságra teremtmődött és aki teljesen ártatlan abban a hátborzongató bűnben, hogy legeslegelső elődje megkóstolt egy szép almát. Ez a mai uriember azt kívánta, hogy fulladjon meg a kalauzné. Azt mondta neki: tegye azt. Halálra ítélte. Ha meggondoljuk, hogy a kalauzné nem vétett egyebet, mint hogy meg akart mozdulni s el akarta indítani a kocsit és jegyet akart adogatni, nagyon is tulzottnak látszik számára a halálbüntetés, akármilyen alacsonyra szállította le korunk az emberélet értékét.

AZT MONDJÁK,

a télen vagy a jövő télen béke lesz. A télen? Az ember tulajdonképpen nem hiszi, hogy még holnap is háboru lesz. Csak az önáltatás őrzi az embernek a világon való türelmét, hogy éjjel, ha kisüt a hold, a népek halkán összebeszélnek és reggelre szent a béke s áldomásnak felhörpentik a Léthe minden csepp vizét. De azt mondják, a télen csakugyan béke lesz. Oroszországgal kezdjük a békét és ha a nagy Oroszország, amelynek annyi tenger népe van, le tud mondani róla, hogy embereit úgy hullassa, mint merengő gyermek ujjai közt a homokot hullatja, a többi nemzet is észbekap és stande pedante abbahagyja a jajszóval folyó játékot. Oroszországban hamar leesik a hó, errefele még ősz van, amikor ott már a szánkók zörögnek és az izvoscsik a nyakába dugja az orrát. Oroszországban máris tél van, lehet, hogy mire felkelek reggel, a valóság már azonosítja magát álmunkkal, lehet, hogy már ereszkednek lefele a világra a béke lágy fehér hópelyhei.

Azt mondják, Oroszországban a művészet nem dobta magát fakir-álomra a háboru miatt. Azt mondják, Szentpétervárott soha nem hallott fényes koncerteket tartanak és minden muzsákat ünnepelnek lázasan. Mi más is volna akármilyen művészet, mint az élet jelentőségének emelése, mint az emberek felvilágosítása, vigasza s gazdagítása? Azt mondják, minálunk is nagyszerűen beütt minden művészi vállalkozás. Azt mondják, ahol kinyílik egy színház vagy színházféle, úgy rohannak bele az emberek, mintha jégeső verné őket az utcán.

Akik élhetnek, nemcsak élni akarnak, hanem jól is akarják érezni magukat, sőt mennél jobban igyekeznek érezni magukat. Isten nem veszi tán bűnömül, hogy kritika nélkül leskelődöm s hallgatózom és távolról ütögessem a két tenyerem egymáshoz, akármilyen hamis hangokat hallgatnak és akármilyen gyarló kunsztokat élveznek az emberek. Jaj, csak élvezzenek, mert az életet élvezik a legutolsó dalcsarnokban is, és ha a népek élvezni s örvendezni vágnak, annak valami emberséges eredményének kell lenni. Ha részvétlenek is, ha gonoszak is, ha bármilyen önzők is, le kell rázzák magukról ezt az állapotot, amely fiaikat és barátaikat a kórházakba s a sirokba hurcolja. Mégis csak zavarja a mulatságot, ha a gyász hollója minden percben belékárog a mulatóházak zenéibe. Az élet szenvedések kertje. De bár csak az élvek édenének fognak fel most egyszerre mindenütt a világom.

Azt mondják, husjegyeket és cukorjegyeket is fognak kiadni. Azt mondják, vajtalan napok is lesznek, ahogy hustalan napok vannak. Azt mondják, tizenegy órakor lesz a záróra vendéglőkben és kávéházakban és mindenütt, ahol most egy óráig zúg a közönség. Azt mondják, hogy a Ritzben délután nem lehet helyet kapni a hallban a teánál. Azt mondják, a Dunaparton valami Barban igen finom hangulat van éjfél körül, zongoráznak és a zongorista németül énekel és az valami herceg legyen, az ember Bécsben képzelheti magát. Azt mondják, a Kárpátokban térdig ér a hó s a hideg éjszaka reszeli az emberek arcát és megfagyasztja a meleg könnyeket, amelyeket a követelő szél kihív a szemekből. Mindenfélét hall az ember, ha a városban forgo-lódik. A csillagok egyformák odafenn a sötétkék égen ilyenkor este a front fölött és a Hinterland fölött és az ellenséges államok fölött és a semlegesek fölött. Egyformák, de milyenek?

Arany vagy ezüst, vagy fehér, vagy sárga, vagy parázs a csillagok színe, ki tudná pontosan megmondani. Most jut eszembe, hogy alig is beszéltem ezt meg valakivel, mióta élek. Pedig ez nagyon érdekes, nem? Láttam már kékeknek is a csillagokat, sőt úgy is tetszett már, mintha zöldek lennének, csak nem mertem szólni. Volt hogy csupa apró gyémántnak látszott a sok csillag odafenn, olyannak, amilyen az ablakos tótoknak volt, akik a faluban az üveges láda alatt görnyedve kántáltak: Ablakot csinyálni ablakooooot... és az utfélen leültek száraz kenyeret és avas szalonnát ebédelni, olyan szegények voltak és mindnek volt mégis egy pici kis darab gyémántja.

PÜSPÖKLADÁNY

De régi állomás a püspökladányi állomás. Mióta élek, mindig ilyen zajos, homályos, füstös, ócska stáció. Debrecenben új állomást építettek, Nagyváradon is, Szolnokon is, Cegléden is, nagy-nagy téglapalotákat, előttük keramitból van a perron, amelyen az átszálló utasok és a helybeli várakozók sétálnak. Szép nyári délutánokon korzónak látszanak ezek a vidéki perronok, ahol a mozgalmas nagyvilágot élvezi a fel és alá sétáló intelligencia. De Püspökladány olyan maradt, amilyen volt és ha magamnak írnék, nem az újságnak, azt írnam, hogy olyan maradt, mint Magyarország és olyan, mint az Alföld és mint az élet és leírnám magamnak emlékeibe, hogy Püspökladány pályacsarnokában a kormos tető alatt a lezárt hangulatok kezdtek ki velem, kiutasított remények kaparták a szívem ajtaját és olyan fájdalmak üdvözöltek, amelyeknek már szégyellek visszaköszönni.

Nem is Püspökladányról van szó, csak az indóházról. Püspökladányt sohasem is láttam, amint nem igen látta senki a közt a rengeteg sürgős utas közt, aki Püspökladányban kiszáll és beszáll. Ez itten gócpont és átszállás és csatlakozás és váróterem és ugynevezett étterem. Püspökladány község valami egy kilométerre van meghúzódva az állomás háta mögött, akácfák árnyai közül nyulik fel a református templom tornya, mintha mutatóujjával mondaná a község: én is a világon vagyok, hiába nem vagytok rám kíváncsiak.

Most öreg magyar katonák ácsorognak a korlát mellett kegyetlen hosszú szuronyaikkal, az első vágányon katonavonat áll, a harmadik vágányon is katonavonat megyen el, a hatodik vagy hányadik vágányon teherkocsik unatkoznak mozdonytalan, rajtuk ágyuk, vöröskeresztes kocsik és ekhós eleségkocsik állanak és furcsa, tiszta s bánatos rajzot tesznek a mögöttük szürkülő délutáni égen és eszébe hozzák az embernek azokat az árnyékjátékokat, amelyeket idegen mutatványosok hoztak volt az orfeumba.

Az ember megnézi a vagonja számját és beszalad az I. és II. osztályu étterembe Ladányban. Zördül és zördül mindig az üveges ajtó, teli van az étterem tisztekkel, a monarchia tisztjeivel és Németország tisztjeivel és polgári utasokkal, ülnek, állnak, forgolódnak, tolonganak, láрма van és kapkodás és csapkodás. Régente a sarokasztalnál a községi nőtlenek üldögéltek már ilyenkor, spriccereztek és gyurták ajkaik közt a Hölgy érmelygős szopókáját. Mi lett velük?

Egy tea kilencven fillér. Porcukor van mellette, olyan mint a kősz. A csésze alján múlt évtizedbe visszamenő sűrű repedezés. Annyi baj legyen. Csak hoznák már azt a teát. Rögtön, rögtön, rögtön, ez a mai időszámítás szerint egy negyedóra. Valami süteményt is árulnak, egy asztalnál gyürik befele zörgő fluszpapirosba. Az is kilencven fillér. Odamegy az ember, szeretne belőle, mert mindenki vesz. Lekváros tészta. Az ember rámutat egy porcióra, hogy kérem azt a tésztát. Igenis, elkapja valaki. Az ember akkor maga nyul egy porció után, azt is elkapják. Köröskörül állják és táncolják az asztalt. Egy tucatszor nyújtja s tartja az ember a kezét a kezek közé, melyek markolnak, vájnak, áskálnak, repkednek és dideregnek a lekváros tészták fölött. Bizony isten, megér kilencven fillért (mert már odaadtam a pénzt) a kezek látványa, e keserű illusztráció. Jőjj művész, rajzold le hamar a kezek viharát a lekváros tészta felett és ird alá: 1916, vagy akármit írj alá, nem bánom, a legnagyobb gondom, hogy magam is kapjak már ebből a lekváros tésztából.

DÁTUM

November 3, az van írva színlapokra, bélyegzőben a levelen, ez látszik, az ujság homlokán is legfelül. Egybehangzóan vallják, hogy november harmadika van. Gondolom, nem sokat adtak rá a szedők, akik a dátumot kiszedik a nyomdában, sem a postán a szolga, ki a bélyegzőben éjfélkor a dátum számát kicseréli. Csak az lehetett a fejükben, hogy 2 után 3 következik. Oh magam se lelem abba kedvemet, hogy az egész világ ellen megálljak magamban azon töprenkedni, hogy tegnap másodika volt, ma meg már harmadika van. Ugy kell annak lenni, ahogy elintézte korunk, hogy az ember a maga belső világát kiüritse s bizonyára nevetséges volna még a földön azon fennakadni, hogy a nap lemegy az égen és a hold feljön, amennyiben asztronómiai körülmények nem akadályozzák. Bizonyára bármilyen nagy és akármilyen csekély dolgon eltűnődni szégyen volna. Bizonyára természetes, hogy a gondolatok, amelyek emberi fejben villogtak és amelyeket drágakövek gyanánt kezeltünk, egyszer csak elvesztették értéküket és annyiba se számítanak, mint a máramarosi gyémánt. Ez így van rendjén bizonyára s a jövőendő emberiség eltűri szépen, hogy az eszében mindenféle megfoghatatlan izék uszkálnak és nem fogják egymás fejét bódítani gondolataikkal. Az élet helyettesítette az ember eredeti fájdalmait és talán mindörökre úgy lesz, hogy többet foglalkoztatja a halandók lelkét az, hogy a cipő milyen drága vagy milyen olcsó, mint az, hogy a mai nap elmúlik és vissza nem tér sohasem. Illetlenség volna bizonyára most az embernek a száján kiszalasztani, hogy istenem, a tegnap odavan és nem lehet spárgával visszahuzni, mint a gyermek a sárkányt, ha el akar szökni a szélel.

Az elveszett világban alighanem akadtak olyan kedélyek, akik estefele halk szobában, mikor a csipkefüggöny rajzolatja a polituros ajtóra vetődik, elcsodálkoztak és elborultak mint a szobában a világosság és rajtacsípték életüket, amint lábujjhegyen oson elfele s mesélhetetlen megdöbbenést éreztek a nap lementén. Vagy a fasorban estek át az elmuló nap meglepetésén, mikor a kigyulladt lámpák átsütnek a lombozaton és a fa lebocsátja maga elé árnyékát, mintha le akarna rá feküdni. De mi már ezen az elfordult világon fel vagyunk mentve a teremtés háborító titokzatai alól. Kérlek, véletlen olvasóm, avval ne gyanusíts valahogy, hogy valami haszontalansággal akarnék itten tolakodni abból, ami az ember ugynevezett lelkében bennmaradt a multból, mint rostában a pelyva. Azon, hogy harmadika van, ártatlanul akadt meg a szemem ma az ujság homlokán. Mást olvastam volna, de ott fehér volt a lap, így osztán a pillantásom ráért eldévánkozni a dátum céltalan számjegyén.

Aztán elnéztem a fehérséget, ahol máskor fekete betűk szoktak sorakozni s eszembe jutott a fehér színről a hó. Nagy ügyesen elgondoltam, hogy a hó megint le fog esni nemsoká, legalább amióta élek, minden télen leomlott a hó a mennyboltból. Gondoltam, a hó maga olyan nagy csoda, hogy igazán sokkal kisebb csoda lenne, ha szörme lenne most, ami lehull majd, fehér szörme, hóprém, vagy hógyapju vagy mi s idelenn bélésnek, gallérnak, muffnak, mindennek használhatnák. És esetleg kiderülne, hogy ez a rendkívüli hó a leggyöngédebb és legnemesebb az összes szörmefélék közt és szegény delnőcskék megsemmisülve tapogatnák az ő drága hermelinjeiket és csincsilláikat.

PÉLDA NÉLKÜL LESZ...

Példa nélkül lesz a tavaszi offenzíva... azt mondja M. Briand. Abban a drága szép Párisban mondta, átszellemülten szomoru novemberi napon, mikor Boulogne erdejének lombjai kékszürke fátyollá lettek, mikor a Tuileriák kertjében a Csók márványszobrát a köd álomba rejti, mikor azokat a rucákat, akik a Parc Monceauxban egy művelt tócsán uszkáltak, kiveszik onnan, hogy be ne fagyjanak és aztán nem tudom mit csinálnak velük, talán úgy gondoskodnak jövőjükéről, hogy megeszik őket. (Tán nem is uszkáltak már ezen a nyáron ott a francia kacsák, tán oda kellett adniok életüket a hazának, vagyis a közéletelésnek, anélkül, hogy az előkelő sétakert tavacskáján egy napig is illegethették volna hátuljukat). Példa nélkül lesz a tavaszi offenzíva, mondta M. Briand, franciául, azon a nyelven, amely nyelven Flaubert a Szent Antal megkisértetését leírta, amely nyelven de Musset sirdogált, Talma deklamált, Yvette dalolta édes-hamis dalocskáit.

Példa nélkül lesz... a franciaországi szívek már abban vannak, mikor öt óra van, hogy hatra vége lesz a háborúnak, hat órakor, hogy hétnél tovább már igazán nem tarthat és fél nyolcra már annak rendje és módja szerint megkötötték azt a rossz békét. M. Briand azt mondja most, hogy a tavaszi offenzíva példa nélkül lesz. A tapintatnak, művészetnek, kellemnek, bonmotknak, gyöngédségnek és fényes emberségnek nyelvén mond ilyet M. Briand. M. Briand egy sovány, fakó képű, fekete bajszos úr. Arcában valami démonit keresnek, valami kísértetieset, de nem látok rajta semmit. Tavaszi offenzíva. Még legalább egy félesztendőt mond be a maga véréből való férfiaknak és anyáknak és szerelmeseknek és testvéreknek. A francia nyelv mintha a pokol hivatalos nyelve lenne már. Ez is olyan fájdalmas lenne, ha ezen minden nem fájna jobban. Példa nélkül lesz a tavaszi offenzíva. Az emberrel délibáb incselkedik egy pár pillanatig, óh milyen offenzíva lesz az, ami példa nélkül lesz? Szalagos fehér selyem zászlókkal, hóbertos karneváli jelmezekben, amelyeken a nagy gombok pogácsából vannak, bolond nagy ibolyacsokrokkal a szívük felett, almabortól édes és ferde szájjal, mi-carémei hólyagsipokat fújva küldik majd a tavasszal rohamra a franciákat az ugynevezett ellenség ellen és a támogató tüzéség hátulról lekváros lepényt, kolbászt és gyűrűkkel és cukorkákkal és datolyával töltött szerencse-zacskókat lő majd a német árkok közé s a poiluk medvemozdulatokkal, vihogva ölelkeznek össze majd a boche-okkal és bolondos jelekkel mutogatják majd egymásnak, mennyire örvendenek a szerencsének és otromba nagy csókokat cuppantanak egymás orrára, mint a bohócok szoktak az arénában. Ez a tavaszi offenzíva példa nélkül volna, igazán. Ilyen offenzíva még nem igen adta magát elő a történelemben. M. Briand nem ilyesmit gondol. Együgyű felfogással nem bírok rettenetesebb offenzívát elképzelni az olyannál, amelyben csak egy ember is meghal. Egyetlenegy ember. Mint mikor az ember egy ujját tartja föl mutatni: egy. Akármennyire hatalmasakat és pazarakat gondol M. Briand magában, a franciák se tudnak tán egyebet találni benne, mint a legutálatosabb tehetségtelenséget.

VASKRAJCÁR

Azt adtak ma valahol, vaskrajcárt. Egy boltban adták, mikor visszaadtak. Olyan nehezen akar az ember emlékezni estefele arra, ami délben volt. Mintha folyton üzné s tagadná az ember a jelent. Hamarabb és világosabban emlékszünk olyan dolgokra, melyek három esztendőskorunkban adódtak elő, mint például világraszóló eseményekre, melyek tavaly történtek meg tavalyelőtt. Igaz, hogy a világraszóló nagy dolgok nem valami őszintén érdeklik az egyént. Mi az a világ? Ki az? Hol van az? A filozófusok könyveikben tárgyalnak arról, hogy a memória kezeesebb a régen mult dolgokkal szemben, legjobban viselkedik pedig akkor, mikor a gyermekkort kérjük tőle számon. Talán mert a gyermekkort a legjobban kedveli az önző emlékezet. És a nevezetes komoly férfiak, a bölcsészek is, amint törvénybe ígtatták ezen észrevételt, a maguk életére gondoltak és szívére szorították a gyermekkor emlékeit, amelyek halovány rózsaszínűek, mint a bogáncskóró virágja.

A vaskrajcárnak, annak a színéről vágytam szólni, mert el fog szaladni róla, mint ez a nap elszalad. Egy kevés nikkelcsillogás van rajta, egy kis hideg fény, mint a novemberi napsütés. Valami gyöngé ünnepélye van rajta annak, hogy új, hogy most jött, egy bizonyos hiu mosoly, mert megnézi mindenki, akinek először kerül a kezébe s fáradt és kábult eszméletében jelzi magának, hogy: nini, vaskrajcár. A segéd, aki visszaadta, az is üdült az újságon, azt mondta: Vaskétfilléres, tetszett már látni?

Micsoda öröm, micsoda meglepetés az ilyesmi, micsoda élmény? Isten tudja. A gyermek ocsudik fel ilyenkor az emberekben egy pillanatra, az ártatlanság tér magához, ami játékszerű lát ebben a gonosz portékában és valami kedves közösség fut el az embereken, ami tíz éves korunkban elhagyott bennünket. A vaskrajcár, fölösleges soraim tárgya, igen kicsi pénzdaráb, primitivebb, mint a bronzkrajcár volt és a 2-es számot pártoló koszoru rajza makacsul egyszerű s nem hasonlít semmiféle valódi növényalakulathoz. E szegénysorsu józan kicsi pénz úgy néz ki, mintha törvényesíteni akarná azt a kifejezést, hogy a krajcár az „egy vas”. A krajcárból csakugyan egy vas lett. Ha azt mondják valamire, hogy egy vasat se ér, hát itt van, ez az a vas.

Most még nem fogdosták le róla a körmöcbányai fényt a kalauznék kezei. Bizonyára történik vele egypár visszaélés, a csalafinta szegények elsütik itt-ott tizfilléres gyanánt az első napokban. Isten bocsássa meg ezeket a kicsi bűnöket, mert az emberek csak a nagy bűnöket bocsájtják meg. Egy-két nap múlva elvesztik már a színüket a vaskrajcárok, sötétszürkék lesznek, mint a vashatosok, egyformák lesznek, mint az emberek, akikről ugyancsak leszed ez az idő minden külön fényt, sajátságot, mindent, amit pepecselt rajtuk az élet, míg volt élet.

SZIVAROS

Ezt kiáltották az urak a kávéházban. Szivaros! - és erre előjött egy lapos faládával egy tizenkét éves kis öreg ember komoly fekete zakkóban vagy smokingban, lapos fekete masnival a gallérja alatt és feltűnően nagy cipőben, amelyre rendesen igen bő pantalló borult. Itt-ott egy hetven esztendőszivaros gyerek jött a ládával, fehérfejű, összement öreg bácsi, ki már régen elmúlt pincér és főpincér és ruhatáros és telefonos és mindenből kifáradva végezte ott, ahol a pálya kezdődik a kávéházban: a szivarosládánál. Vagy nem jött elő senki a hívásra s akkor a vendég megint elkiáltotta: Szivaros! Szivaros! A főpincér átvette a kiáltást és ő is belekürtölt a villanyfényes ködbe: Szivaros! Hol jár az a kölyök! A szivarosgyerek végre közeledett a vendég irányába s a főpincér hamar adott neki egy kis taslit buzdításul, vagy elborzolta a frizuráját egy legyintéssel, vagy csak a hátába nyomott a tenyerével, hogy siessen már a nagyságos urhoz.

A szivarosgyerek ládája teli volt szivarral meg cigarettel. Regalia Media, Trabucco, Tisza, Regalitas Britannica s Virginia voltak a ládában mint szivarok, a cigarettéket az aranybetűs és arancssillagos Princesas képviselte, míg a világbéke utolsó éveiben a magyar trafik többi büszkesége is be nem köszönt a ládába: Amneris, Giubek, Dames, Coronas, Khedive s más dohányfantáziák. Ugyanerre a történelmi időpontra esik körülbelül az államnak az a reformja, mely a Princesast arany csillagától megfosztotta s fekete betűkkel látta el az arany betűk helyett. Mind a két formájában millió meg millió Princesas, ment füstbe a budapesti márványpagodákban és a füstben mennyi, de mennyi óra s mennyi élet és mennyi élehetetlenség.

Azonkívül szivarszipkák táboroztak a szivarosgyerek ládjában, amelyekbe a szivarosgyerek bele szokott volt nézni, mielőtt átadta s így kacsintott a nagyságos urra. Meg még bélyeg is volt a szivarosládjában és anizskártya is az unatkozók, ügyesbajosok és bohók számára, kik hitel- és szivügyleteiket a kávéházban szokták lebonyolítani. Ebből a portékából, vagyis a forgalmazott összegnek reá eső percentjéből és a vendégektől nyert borravalóból jött össze a szivarosgyerek jövedelme.

A borravalót, mint jövedelmük tetemesebb részét, a szivarosgyerekek minden eszközzel igyekeztek gyarapítani. Tréfálkoztak a nagyságos urakkal, lóversenytippket adtak, vicceket adtak le, közel engedték férközni egyéniségükhöz a vendégeket, állottak az asztalnál és lelkesen mulattak a társaság vidám beszélgetésén, amennyiben el nem zavarták őket az asztaltól. A borravaló biztosítására az egész szektának megvolt az a fogása, hogy ha vissza kellett adniok, a visszaadandó pénzben tíz fillért mindig krajcárokból adtak.

A vendég könnyedén odatolt a szivarosgyereknek három krajcárt, vagy akár kettőt is. Sok kicsi sokra megy. A szivarosgyerekek személyiség a társadalomban, öncél, egzisztencia. Nem ritkán, vagyis nagyon sokszor egy családnak a létalapja volt az, amit a szivarosgyerek hajnalról-hajnalra hazahozott. Némelyik szivarosgyereknek, akárcsak némelyik felnőtt családfenntartónak, bizony nem a kötelesség volt az uralkodó szenvedélye. Voltak könnyelmű, lump társaságaik nekik, amelyek hajnalban a köruton tekeregtek cigarettázva s füttyörészve, tört plasztikonjaikkal mint valami liliputi gigerlik és a hajnali utókávéházakban egy-egy nagy sarokasztal körülültek és hallgatták a cigányt vagy billiárdoztak vagy a kicsi sportlapok fölött dugták össze vizes kefével vasalt fejüket és plajbásszal jelezgették különvéleményüket a sportlapon.

A láda, melyet a hónuk alatt hordoztak, vagy a nyakukban viseltek szíjjon, most a múlt homályos raktárába kerül, annyi minden holmival, ami városunk, korunk, világunk volt. A szivarosládát Isten áldja, de mi lesz vajon a szivarosgyerekkel? A szivarosgyerekek élőlények és nekik is élni kell tovább is, azaz megélni, ami legfőbb és immár egyetlen ambíciójuk min-

denféle egyéniségnek a világon. Micsoda pályára fordultak a szivarosgyerekek? Isten veletek. Vagy ott maradtok a kávéházban, egy nap alatt felnőttetek pincéreknek? Akkor bocsánat, hogy tegeztem magukat.

FRANCIA KENYÉR

Ahonnét a meglepetést várta mindig az ember, ahonnét a tiszta, meleg, nevető igazságot remélte (mig várakozás és remény, mint két siró árva, el nem aludtak egymás árnyékában), Franciaország, a franciák hona, kábán és ügyefogyottan kullog utánunk mindenféle kedélytelen óvatosságokkal, amelyekkel tovább vonszolhatják a háborút, mintha az valami nagy szerencse volna. Utánoznak a franciák, akik kegyetlen mosollyal szokták volt nézni, hogy őket utánozzák. A franciák utánozták a zárórát, utánozták a hustalan napot, utánozzák a cukorhiányt és utánozzák a kenyérjegyet.

Egyformák lettek ellenségeikkel, ugyanazt a célt kiáltják, ugyanazok az ötleteik, a gondolataik és gondjaik. És a fájdalom ó betűje, mely annyira divatba jött a szavak között, éppen oly szaporán hangzik a franca ajkakon is. Ha jól a szeme közé néznének egymásnak ezek a népek, csodálkoznának, hogy mennyire hasonlítanak már egymáshoz. Munkájuk, szenvedelmek és szenvedéseik, szempontjaik, életmódjuk, szívük vagy szívtelenségük, lelkük vagy lelketlenségük, egész világuk mennyire harmonizál vagy hogy mondjam. Ennyi közösség, ilyen azonosság, ily egyetértés még nem is volt sohasem. Ilyen összebeszélés még nem volt a világon. Mintha rokonok lennének, testvérek, úgy egyeznek minden dolgukban. Micsoda különbség, micsoda idegenség, miféle nézeteltérés volna még itt a nemzetek között? Elvárzoltan, elátkozottan, lankadtan küzködőknek tünnek mind egy hideg mezőben, gyászborulat alatt és misztikus iparkodással siettetik egymást a Halál elé, ki nyugton áll a horizonton.

A legujabb francia szellemesség az, hogy a kenyeret csak egyféle lisztből szabad ezután sütni. Bizonyára nem abból a szép fehér lisztből, amiből akkor sütötték, mikor még minden idegennek szerettek adni belőle. Jó kenyér volt a párisi kenyér, kedves kenyér volt. Fehér volt a béle, mint a kalácsnak és a formája is olyan volt, mintha kalács lenne. Hosszu fehér kalácsot kapott az ember a Duvalban, a Café-Restaurantban, a Brasserie-ben a tányérja mellé. Nem számították fel, mennyi kenyeret evett, ahogy vendégségben se számítják, és sok kicsi vendéglőben, ahol az ember megfordult, a bort is úgy adták ebédhez vagy vacsorához, mintha szüreten volnánk. Az üveg bor is járt az étkezéshez, mint Isten áldása. Mindez elmúlt és tönkrement.

Kimehetünk még valaha Párisba, s ha mehetünk, kívánunk-e menni vissza oda, hol Páris volt és ezután Franciaország fővárosa lesz ottan és az emberek franciául beszélnek majd, mégsem a franciák lesznek ők. És ha megint abból a fehér lisztből sütik hosszú, ropogós kenyerüket, annak az ízét elveszi valami. Nem lesz kenyerünk a francia kenyér.

SZINHÁZ

Pénteken este, vagyis már délután tovább fog folyni a művészet Budapest városában. Délután négy órára már kinyitják a mozik pénztárát, estére orfeum, kabaré, színház pénztárnoknői és pénztárnokai is beülnek a szezami fülkébe, hol a maguk csodálatos foglalkozását üzik. Érdekes személyek ők, a pénztárnoknők és a pénztárnokok a világ mulattató házaiban. Nagyon soknak, akiket láttam életemben, az arca memóriámban őrződik. Sajátságos ünnepélye van ezeknek az arcoknak, mint az ismeretlenek fotografiáinak szokott lenni. Párisban és Londonban frakkban jelennek meg este, úgy fogadják az ugynevezett nézőt a pénztár ablaka mögött. Minálunk nem huznak frakkot a pénztárnokok, ahogy általában a nézők sem öltözködnek estélyileg, mikor a színházba mennek.

De hétköznapi ruhában se hétköznapi lények a pénztárnokok, a színház varázsa, rejtelve mintha bennük lenne legigazabban, ők látszanak legbizalmasabb lábon állani a teátrum szellemével. Néztem már őket működésük közben, ami a pénz váltásából, visszaadásból és jegykiadásból áll. Azonkívül egy iv papirosra ceruzával irogatnak, huzgálnak, jeleket tesznek, és a falon a hátuk mögött, mint katonai térképek, úgy függnek a papendekli-táblák, amelyek a színház keresztmetszetét és nézőterét ábrázolják. Karzat, erkély, páholyok, földszint sűrű s kísértetiesen üres széksorokkal, a pici székek támláján egy-egy szám mindenütt és a széksorok elején római számok jelzik, melyik hányadik sor.

Az a sok kicsi szám, amely a széksorokra van téve a színházi térképen, egyszer csak elkezd jönni a rács elé sorban, azaz össze-vissza, zsöllye, karzati szék, erkélyszék, támlásszék és zártszék jön mind emberformájában, hölgyek, urak, aggok, ifjak, leánykák és katonák járulnak a pénztárhoz. A pénztárnoknőnek vagy pénztárnoknak csak a kezekkel és a hangokkal van dolga, föl se néz, hogy az arcokat lássa. Talán nem is ingerli az őket, ki hogy néz ki, talán megvan nekik magukban az ő világuk és egy igazságot látnak ők is maguk előtt az életuton. A hátuk mögött a fülkében sokszor látni lehet egy uriembert, aki érdeklődve hajolgat a pénztárnok jegyzetei fölé, meg a nyitódó, csukódó fiók fölé, hol a bankjegyek és ezüst pénzdarabok gyülekezése van. Meg a kék és lilaszín és barna, sárga jegycsomókat és kíváncsian nézi, melyeket a pénztárnok ujjai sebesen lapoznak, míg egy vagy két jegyet kikapnak a testvériesen simuló csomóból. Ez az uriember, akinek ebbe az elszigetelt helyiségbe szabad bejárása van s így érdeklődik a pénztárnok buzgalmai iránt, alkalmasint rokona a pénztárnoknak, vagy lehet, hogy maga a direktor. Emlékszem a diákkorból, hogy a nagyvendéglőben játszó szintársulat kasszájában a jegyeket a direktor adta személyesen, aki délben cylinderben és pepita ferencjózsefben ment végig a piac-téren. És mikor odabenn a nagyteremben már Lumpácius Vagabundus javában énekelt, a direktor odaki maradt a pénztárban és oly elmerülve rakosgatta toronyba a forintokat és hatosokat, akár a füszeres este, mikor a forgalom elpihent.

A pénztárosok is a nagyvárosok színházaiban odaki maradnak a fényes fülkében sokáig, mi alatt a színházban sötétség van és a nézők néznek és hallgatnak. A pénztárnokok vajjon voltak már színházban? Vagy nem is kíváncsiak a szindarabokra, mint mi közönséges emberek, akiket közönségnek neveznek? Vagy láttak-e már ők egy szindarabot a színházban elejétől végig? Talán most, hogy nincs pénztár a mult szerda óta, unatkoztak és elmentek volna ők is valami színházba nézőknek. Milyen furcsán eshet nekik, hogy mikor végre szabad estéik vannak, nincs hova menni. Valószínűleg a pihenés és az abba beléragódzó unalom nem olyan jó nekik, mint az izgalmas ülés a pénztárban. No, pénteken már ők is megint mehetnek színházba.

FÁTYOL

Rajtok maradt az utcai lámpákon a fátyol, amibe tegnapra pólyálták fázós üvegjüket. Ma reggel is halovány fekete bánattal nézegettek álló helyükben a lámpák. Intézkedés volt-é, hogy fátyolban maradjanak még valameddig, vagy még nem intézkedtek a fátyolburkolat leszedése iránt és véletlen, hogy a mai napot is fátyolban töltik, én nem tudom. Az éjszaka nagy siralmat csinált minékünk a láthatatlan bakter, aki az egész világon igazgatja a sineket az ő saját regulája szerint. Az utcai lámpák Pesten fátyolban maradtak mára. Látod a fátyolos lámpákat? Nézed? Mert a lámpa lát, néz téged, fekete fátyolban tekint reád. Mintha csendesebb lenne a zörgés az utcán, mintha valami halkság lenne az utca felett, mint mikor nagy hó van, nem? Mintha fátyollal hangzanának a lópatkók és a kerekek és a csengetések. A fátyolos lámpáktól van. Olyanok, mintha máskor is láttuk volna már így az utcán őket, régen valamikor, de mikor? Soha. Csak úgy képzelet az ember. Olyan az, mint a szüzi révülés, mikor olyan tájat, jelenetet, arcot látunk viszont, akit soha nem láttunk még, olyan mint mikor nyomasztó emlékeink jönnek olyan dolgokról, amelyek meg nem történtek velünk. Így kívánjuk sejtelmünkben a lámpákat? Így kellene fátyolban állaniok?

Mintha lelkek volnának ezek a fátyolba vont lámpák, érzékeny és virrasztó lelkek a városon. Mintha a költők szemei néznék itt az életet, úgy néznek ezek a fátyolos lámpák. Fájdalom és ünnepély minden fölött. Az emberek szegénykék csak úgy forgolódtak a fátyolos lámpák alatt ma is, mint szoktak akármikor. Olyanok voltak, mint szoktak lenni. Csakugy gyűrték egymást a Nyugatinál, mikor a váltóállító fiu a villamos lépcsőjén a tompa kolompot rázta nekik. Az iskolás lányok, akik délben haza felé libbentek, éppen úgy nevetgéltek egymás közt, mint szoktak, valami cuki dologról, ami óra alatt történt és rajongtak tán arról is, milyen guzi lesz megint korcsolyázni, mert itt a december és maholnap jég lesz már. És a kocsis éppen olyan keserves méreggel szállott le a bakról, hogy az elesett lovat feltámassza a kövezetről.

És a férfiak éppen úgy agyonpillantották a járdán azokat a szép nőket, akik izlésüknek és ösztönüknek kedveztek. És azok az emberek, akiknek nem áll mindig erre a fejük, éppen úgy loholtak vagy lógtak az utcán végig és keresztbe, üzletükbe, gondjukba, bajukba, hóbortjaikba s betegségeikbe süllyedve mint fejük tetejéig érő vízbe, melyből nem látszik ki nekik a világ és a saját maguk élete sem látszik nekik. A monstre-küldöttségek a trafikok előtt éppen olyan rendben és buskomolyságban néztek maguk elé és a rendőr éppen olyan türelmesen hátratett kezekkel sétált oldalt a tömeg mellett fel és alá, mint szokott. Mindig olyan minden, mint szokott lenni.

Szivemben az van, hogy ilyen nehéz még soha nem volt az élet az embereknek. De igaz ez vajjon? Isten a tudója, ő a megmondhatója. Akad gyanakvó pillanat eszméletemben, hogy talán most a legkönnyebb nekünk, beszélő, gondoló, vágyódó, mozgó, nyugtalan mulandó csodáknak, mert csak állapotaink vannak már, mert a csapásoktól, amelyeket nyertünk, elvesztettük magunkat, mert a csillagoktól a szájig zuhantunk, amibe a falatot be kell adni, mert egy hig ürből páránk sűrű, meleg, fáradt kicsi kódéba kerültünk, mert kinlódunk csak és nem szenvedünk, mert itt vagyunk és nem is tudjuk, hogy a világon vagyunk, észre se vesszük, hogy élünk és észre se vesszük, hogy eltűnünk.

ROMÁNOK

Maholnap a vasuti töltésen, szántóföldön, kertben, meg egynémely városi munkánál újfajta munkásokat látni majd az országban. Nem az a kerek sipkájok lesz, ami az orosz munkásoknak van, sem olyan nem lesz, mint a szerb emberek fakó sárga sipkája, melynek formája az ujságpapirból hajtogatott katonasipka (gyanutlan gyermekkor csákója), hanem az eleje felfelé ugrik, mint a negyvennyolcas honvédsipkának vagy a francia communardok sipkájának. Román katonasipkában lesznek új munkásaink. Mennyi jut hazánknak az új foglyokból, nem tudni, de biztos, hogy sokkalta több, mint uralkodójuk sejtette, mikor a megfelelő szép szavak kíséretében a csillagos nyári estén elküldte háboruba őket.

Tán már dolgoznak is a magyar földön román foglyok s a román sipka se valami nagy újság. Ha Pestre is jut belőlük, itt is csak egy-két napig kapnak egy-egy pillantást a járőkelőktől, akik harmadik esztendeje járnak-kelnek a háboru vénítő levegőjében és rokkant kíváncsiságuk alig is veszi fel már az új figurákat. Hogy a román munkások is katonák voltak, ellenségek, puskát szorongattak és szuronyt markoltak drága magyar gyerekekkel szemben és hogy a halál borzadályos cirkuszából jönnek, az már talán eszébe se jut senkinek, mikor meglátja őket. Az oroszról ki gondol valami idegent, valami melanchólikusat, ünnepit vagy vadat, mikor a hidon át csendesen hajtja a két lovat és viszi Budára a szentet és szórakozottan legyintget az ostorral s szokásból jelez a lónak ajkaival: prrr... és álmosan néz oldalt a Dunára, mintha Pétervárot menne a fuvarral a Néva hidján átal.

Csakugyan úgy néz ki, mint egy igazi orosz, míg le nem ugrik az ülésről, mert az ismerős jegyszédő intett neki, hogy van egy kis bagó. A tenyerébe teszik a bagót s akkor megköszöni, azt mondja: köszönöm szépen, Isten áldja meg. Egy külön nagyocská néphez tartozik ő, a hadifoglyok népéhez, amely el van szórva a világon, mint Izrael fiai hajdanában. Az orosz is, a szerb is, aki nehezebb természet, de végzi dolgát az állat eszméletlenségével (vagy intelligenciájával). Vannak még a hadifoglyoknak álmaik? Vagy álmatlanságuk, az van-e még? A vízbe, amit isznak, mennyi csepp került bele a Léthe vizéből? Tünődni ha ráérnek, mennyit tünődnek még arról a világról, ami volt és ami állandónak ígérte magát? A képek, amelyekkel körül van aggatva lelkük tiszta szobája, mennyit fakultak már eddig?

A régi hangok emlékezetükben mennyit vesztek eddig erejükből? Mellük tegezéből nem fogytak ki még a messzi távolba suhanó gyengéd nyilvesszők: a sóhajok? Van még egy sóhajuk minden estére? Tartanak-e még sok titkos husvétot az élet hétköznapijain: szemeikből meglocsolják-e képüket könyvekkel? E folyékony és tünendő drágagyöngyökkel szokták-e s módjukban van-e még magukat ajándékozni? Szívükön nehezebb lett-e vagy könnyebb a fájdalom bársony takarója, annyi napok és napok után? Dicső teher volna mindent tudni mindenféle emberről, minden változatait, szakadásait, rongyolódását, foltozódását, pókhálóját, mohát és aranylását minden egyes életnek e világon.

A szokatlan sipkájú románok is itt fognak kapálni, kaszálni, masinázni, zsákolni s fuvarozni, mint ezek a többiek. Vajjon mennyire szokják meg a magyarok ezeket a morc és satnya új foglyokat? Milyen munkások lesznek belőlük? Ők mennyire szeretik majd meg ezt a népet? Nem nagyon bánnám, ha természetüket nem lenne idő kiismerni s e fölösleges kérdésekre nem válaszolna a jövő s kibeszélhetetlen szivességgel mondanék le a legszerényebb elmélkedésről is sorsuk felett, ha akár már holnap olyan világ jönne, hogy a román foglyok és mindenféle foglyok indulnának vissza a maguk hazájába.

BÉKEAJÁNLAT

Csudálatos egy nap volt ez a mai nap, a keddi nap. A volt világban minden nap csudálatos volt, mert a világon voltunk, de talán ildomtalan ilyenkor ilyesmit dadogni. Ma békeajánlatot tett egyik Európa a másik Európának. Ketten, két ismerős és önmagának idegen tömeg, rajongva összebeszélt a halálra. Mintha két egyén tette volna. Mint a minap írta a lap, hogy két reménytelen postáskisasszony együtt ment meghalni. Ugy ment világunk két darabja összeölelkezve pusztulni. Most az egyik világ ocsudik, bontakozik a halálos öleletből és bánattal és jósággal kezdi: éljünk.

Mintha lemondás volna, mikor békét akarnak. Istenem, mik jönnek és mennek az embernek zavart és eladott fejében. Valamit felfedeznek talán holnapra a földön, egy rengés a földnek és a tengernek minden pontján egyszerre fog érződni, egy zengés az egész égen egyszerre hallik minden tájak felett, talán egyszerre ejtik ki minden nyelven a népek: emberek vagyunk. Mint a regále-udvaron vasárnap az összeveszett nép közt elhallik egy ember szava: magyarok vagyunk, ne bántsuk egymást.

Az ember, mint egy bölcс külföldi, kimondta, soha nem áll élményei magaslatán. Mi volt ez a mai nap a világnak, mi volt minden fajta embernek külön-külön, mi volt nekem, aki mindenki helyébe képzelem magam és nem tudom ki és mi vagyok, nem látom és nem mondhatom, mit ért és mit jelentett és mit művelt a mai nap. Mi történt ezen a napon? Délben azt hallottam, hogy valami előzetes fegyverszünet lesz. Akkor még nem volt az utcán az ujság. Egy órákor azt ujságolta valaki, hogy Románia letette a fegyvert.

Látni nem lehetett semmit a világ eseményeiből, csak az esőt, azt se mindenki látta talán, mert nem érnek rá figyelemmel kísérni a végtelen párhuzamosan és ködös szintelenséggel suhanó és suhanó vízcérnákat, csak nedvességet és a szurkálást és a hidegséget és a kellemetlen hangulatot tapasztalják és gondolják és mondogatják: esik az eső.

Mi volt ez a nap nehéz betegeknek, akiknek öntudatuk már elment előre szállást csinálni, kik a kórházi vaságyon feküdtek és ujjai az ágy szélét tapogatták szórakozottan és szemeik a fehér plafond-t vizsgálták megmagyarázatlan kितartással? Mit tudtak ők a mai napról? Mit láttak ebből a keddi napból a vakok, akiket megvakítottak, vagy akik megvakultak? Mit hallottak a süketek, akiket megsüketítettek, vagy akik megsüketültek már harmadév előtt vagy süketen jöttek a világra? Mit mondtak a némák? Mit gondoltak az együgyűek és eszelősek és háborodottak?

Mi volt ez a mai nap a harctéren? A katonának, aki a shrapnell gyári szükölését hallgatta, meg a golyó varrótű fényére emlékeztető sugárát, vagy pihenőben, a fedezék unalmában a gramofon részvétlen rekedt dalát hallgatta, annak mi volt a mai nap, a katonának, ki testének ismert térfogatában egész életét odakint tartja, az mit tudott erről a napról, a katona? Az ember, akit katonának nevezünk?

Az emberiség meg nem választott képviselői, a költők, e legboldogabb és legboldogtalanabb lelkek, e világ véletlenjei, vendégei, kémjei, incognito jött, idegen származású látogatói a világnak, akik a sötét kutba néznek lefelé, mióta az van, amit háborúnak kereszteltek el, ők felpróbálják emelni fejüket ma? Ők mit vágynak, mit akarnak s mit tudnak kimondani?

A rikkancs nyargal a járdán, elpöndöríti, akit surol futtában és lázit ordításával: Békeajánlat! Békeajánlat! Én hallom, felelőtlen visszhangot érzek melegedni, gerjedni, magamból, minden ablak mögül, az eltakart utcákból, vidékről, más honokból, tengeren tulról és a rikkancsot is úgy hallom, mintha a maga ajánlatát tenné. Békeajánlat nekem, békeajánlat mindenkinek, békeajánlat a világnak. Ugy kiabál. Csak elhallana a katonákhoz, mielőtt még a lapot megkapják. Még ma hallanák. De jó egy jó szó is az életben azoknak, akik élnek.

HINDENBURG MEG A TÖBBI BABA

A bazárban kipakolták már a babákat. Jön a karácsony, a szeretet ünnepe s a gyerekek szeretik a babákat. A babák is biztos szeretik a gyerekeket, sőt a felnőttek is kedvelik ugylátszik, hisz olyan hü mosollyal néznek kifelé a járdán jövőkre-menőkre, mindenkre ugyanazzal a rózsza örömmel orcáikon és üde bámulattal ragyogó tág szemükben. Könnyü nekik, mert ők nem élnek, csak jelen vannak ünnepélyesen a világon és az ugynevezett lélek helyett vatta van bennök. Teli s teli velük a kirakat, ott állanak százan egymás mellett és felett, viaszkacsóikat kissé előre tartva, mintha járni vágnának, vagy mintha rögtön emelnék ütemre, mint Olympia az operában.

A bazárban pedig a nagy pulton egy egész babavilág van kirakva. Állatok és emberbabák. Porcellánbabák, posztóbabák, szörméből és bőrméből csinált babák, bádogból és kaucsukból való babák, mint rendesen. A szövetből és gyapjuból alkotott állatfigurák olyanok, mint amilyeneknek a természet is előállítja őket, olyan medvék, elefántok, oroszlánok, lovak, csacsik és majmok és bárányok. Az emberbabák divatja el van változva, mint el van változva a világ is. A kicsi cukrászok, szakácsok, postásfiúk, vadászok, turisták, footballra öltöztetett babák és bohócok nem igen szerepelnek a pulton. Egy-két paprikajancsi akad a régi világból, piros pantallóban, vagy kockás bugyogóban fekszenek hanyatt, a képük sápadt és két karjuk mintha megfagyott volna, mereven tartja a cintányért, mintha ámulatukban elfelejtenék összezendíteni és pupos mellük úgy néz ki, mintha megdagadt és eltorzult szivük tolakodna kifele.

Jobbadán katonát ábrázol a többi baba, már aki a himnemhez tartozik. Magyar és osztrák katonából, német katonából és törökből áll ez a hadsereg a pulton. Vagyis fekszik, nem áll. Feksznek egymás mellett boldog néma szövetségben, pufók viasz arcukkal, csak a törököknek van piros máz a képök közepén, mintha ők volnának a legegészségesebbek. Mindnek a lábán egy kicsi cédula fityeg, azon van az ára. Ezek a katonák itt nagyon olcsók. Egy korona, egy korona ötven. Hindenburg, igaz, ő két korona ötven. Egy egész csomó Hindenburg hever a katonák közt, mint valami külön alakulat a babahadban. Nagybajuszu Hindenburg, sarkigérő szürke köpenyegben. Ugy hasonlít mind a Hindenburg egymáshoz, mint a közkatonababák egymáshoz, a német a németekhez, a magyar-osztrák a magyar-osztrákokhoz, a török a törökökhöz, ahogy a gyárban egy mintára gyúrták őket, minden személyválogatás nélkül.

A női nemhez tartozó babák jobbadán olyanok, mint máskor, tündéries gyermekruhába vagy álmodott kosztümbe vannak varrva. Azok a karakter-babák, akik tavaly előtt, meg még tavaly is ápolónőeknek voltak öltöztetve, az idén kikoptak a forgalomból, amennyire megállapítható volt abban a bazárban, amelyikből békés tudósításom ered. Inkább sok kicsi gazdasszonyt látni. Két korona, kettő ötven, három korona az áruk. De ez itten a szerényebb nagyközönségnek való bazár, a belvárosban, fényesebb boltokban bizonyára mindenféle pazar babákat is látni, a legszebb változatokban és divatokban, amelyek tiz, husz forintba jönnek, lehet, hogy százforintos baba is van.

BÉKE MEG ZSEMLYE

Gondolom, ez a két dolog szerepelt ma legfőképpen a fejünk felett, a nyomdában e két szót hadarták a szedők ujjai legtöbbször és a lakosság ajkai leginkább e két szót kapkodták. A békét meg a zsemlyét. A város érdeklődésében, mondjuk, a béke volt az ég és az égen a nap egy zsemlye volt. Arról volt máma szó, lesz-e béke s arról, hogy lesz-e zsemlye. Csudálatos, hogy ilyen egy napon, mikor reszketős reménnyel emelhetjük tenyerünket szemünk fölé, hogy a világ visszafordulása elé pillantsunk, ilyen napon a zsemlye is eszükbe tud jutni az embereknek. Nem?

Az ilyen meglepődést még magammal sem tudom igazán megosztani, csontfejtő aggastyánnak gondolom magam és úgy próbálok emlékezni, hogy ezelőtt harminc-negyven esztendővel, mikor fiatal ember voltam, abban az össze-vissza háboruban harmadfélévre az egyik háborutársaság békét kínált a másik háborutársaságnak és éppen akkor a lakosok frissen örvendeztek a zsemlye reménységének. Vagy egy más korszakba teszem magamat, száz esztendővel későbbre vagy ezer évvel előbbre s úgy mesélem ezt magamnak és úgy próbálok, hogy benyomásom vagy véleményem legyen erről a mostani világról.

A mai nap felől egy valótlan messzeségből ide nézve, mondhatatlan, gazdag és ködös-fényes illúzióim vannak, valami tulságosat látok, amiben mindent észrevenni gyöngye a szemem, végleteit az emberiség jobb szenvedelmeinek, epedő s könyörgő karok sűrű kalászáinak viharlengését a levegőben, utcákról terekre nyomuló tarka tömegeket, félőrült orkánját az ébredő igazság hangjainak, a hajnalló eszmélet sikolyait hallom, amelyek mint szélben a szalagok repdesnek, a győzelemre menő élet mámoros körbefogózását látom, táncban kerengélnek, letérdelnek, egymás térdein kapaszkodnak fel, ölelkeznek és egymás arcára cseppentik a könnyeket, amelyek fájdalmat és örömet cserélnek egy azon gyöngyszínű sűrű harmatozással. Jóféle érzéseik hevétől hajadonfőtt vannak, trombiták és hegedük szoronganak az ünnep tumultusában és a bérkocsik a megrendült tolongásban, potya rajongókkal megrakva tévelyegnek szeliden.

No, itt vagyok a jelenbe belészorulva s hallom tisztán, hogy egyforma fáradtan vagy egyforma vidoran tárgyalják a népek, lesz-e béke s lesz-e zsemlye. Egyiknek a másikhoz e napon nincsen köze, lehet, hogy meglesz a béke hirtelen-váratlan és zsemlyét még egy darabig nem fognak sütni a pékek. Lehet, hogy holnaputánra lesz már zsemlye s egyelőre más változás a világban nem lesz. Tudnak a zsemlyének is örvendezni, magának a pusztá zsemlyének is? Hogyne, hiszen a hírére is, hogy megvidámodtak a táplálkozó város hangjai.

A béke egy egész világ, a zsemlye meg csak egy zsemlye. De meg lehet fogni, ropogtatni lehet, kettérántani, fehér belét kihuzni, aprítani tejbe, kávéba. A száraz zsemlyét reszelni lehet, levesbe lehet szórni, gombócot, tortát lehet gyurni a zsemlyéből. A megfoghatatlan békével mit teszünk, ha itt lesz? Hányszor hallottam hány embertől: Hej de berugok aznap! Tudniillik a béke napján. Miért akarnak berugni? Hiszen ha hej be berugnak, azt se tudják, hogy béke van, úgy be lesznek rugva. Hát mi az a béke? Az még semmi magában. Egy vagy két üveg pezsgő több annál. A zsemlye is több annál. Látod uram istenem, milyen semmi a béke a boldogtalan világnak. Ha a zsemlyét meg tudod adni, add meg már azt a semmiséget is, uram, a békét.

TÉLI HANG

- Haaa... jő, vonul, mulik a forgalom felett a szakadt emberhang, egy ismeretlen hangja, emlékhang. Haaaa... egy kocsis, ki egy bakon ül, riaszt és óv vele talán. Melyik vajjon? Mind egyforma nehéz árnyék a behavazott kocsik homloka előtt a fehér homályban. A szomszéd utcából rebkent el a gazdátlan mély és könnyű hang? Haaaa... a kerekek puhán görögnek, a járda népe lebuktatott fejjel oson előre-hátra, előre huzó termetekkel mintha bóbiskoló korcsolyázók lennének. Hó van az uttesten, hó van a flaszteren, a tetőkön és az erkélyeken hó van, a kémények oldala havat kapott, a reklámoszlopnak hógallérja van és egy nagy rózsaszín plakátot is megvert a hó. A bezárt villák fala is ilyen, amelyeknek merengő csendjét a tél paskolja hangtalan fehérrel.

Reggel eső volt, erős eső, tiszta esőből való eső. Délre fagyos eső lett, zuzmara, hó zudult vele, bántó, dermesztő téli eső szakadt, az ágakat megfogta s befuttatta gyémántosan, gyöngyösen. A levelek távozása óta zavartan várakozó sovány galyazatok hirtelen az álmom fényes fátyolában tűntek föl. Az érzések, az ember érzelmei festhetnek így a lét sérelmében, a csalatkozás után, a szenvedés diszeivel ünnepeelve, másvilági pompával megkoronázva, eszméletlen üdvben és győzelemben.

Délutánra leengedte magát a teljes tele hó, a lágy, tiszta teher, a nesztelen nagy támadás, a fehér bámulat, pehelynek meg pehelynek véletlen végtelensége. Az idő függönyét elhuzta s életünk a tél felvonásában játszik. Haaaa... hallod ezt a hangot? Emlékszel a mult és mult évek havazásaira? Szakad a hó. Itt van. Tél van. A leszegényedett ábránd lehuzza ferdült nyakát, a követelő évszak nem ad már halasztást. Fűteni kell, meleget kell enni, nem svindlizhet tovább az alattomos szegénység. A hópehelyek beleszaladnak a felpislanó szemekbe, melyek tanács és bizalom nélkül a lenyomott fakó égtől: miből, hogy és mit? Mi lesz? Az élet a legsűrűbb önzéssel érdeklődik önmaga iránt, a különös eget minden pártfogás nélkül hagyja különösnek lenni.

Egyik embernek a diszmagyar a gondja, melyben megizzad annyi órán keresztül a zsufolt templomban és odakinn aztán a koronázó domb alatt álldogálva tüdőgyulladást kaphat. A másik embernek a disztelen és magyartalan és prém és bélés nélkül való öltözetével van baja, melyben úgy megfázhat, hogy elmehet Földesre deszkát árulni.

Az ég ma egyforma különös a havazásban a más-más téli aggodalmak felett. Oly fekete az ég. Vagy fehér? Egy-egy pillanatban a havazás rémlik feketének és mintha fehér álmokból dülne lefelé. Hol is az ég? A tekintetnek mennyire kell repülni ilyenkor, hogy eget érjen? Mago-sabban van az ég vagy egészen a fejünk fölé rogyott? Én nem tudom kivenni. Ugy tetszik, hogyha a kéményből felbujna most a kéményseprő, ő már az égben állana.

ARANYSARKANTYU

A magyar király koronázása alkalmával néhány érdemes nemes urat Szent István kardjának érintésével aransarkantjus vitézzé avat. Ujabb időben az aransarkantjus vitézeket a miniszterelnök hozza javaslatba. A rendvitézek külön lovagrendet nem képeznek, sem rendjeleik, sem szabályaik nincsenek. Számuk igen különböző volt. III. Károlynál 6, Mária Teréziánál 44, II. Lipótnál 33, V. Ferdinándnál 27, a legutóbbi koronázásnál 23. Az aransarkantjus vitézek hajdan a csizmán aransarkantjuty viseltek, valamint a kalpagon a forgó alatt szintén kis aransarkantjuty.

Ezt, amit eddig irtam, nem is irtam, hanem másoltam a Pallas-féle lexikonból és ez uralkodói nevek és e hűs, rendes mondatok másolása alatt szívemet, ha szabad megjegyezmem, unalom futotta el és abban a régmúlt hangulatban éreztem egy kicsit magamat, mikor leckét magoltam este két tenyeremmel szorítva két halántékomat. És emlékszem, hogy olyankor sokszor nyugtalan lettem, felnéztem a könyvből és elbámultam azon, hogy vajjon mi közöm nekem ahhoz, amit tanulok és aztán jól esett sokáig a csendben nézni a lámpa mellől a fekete ablakot és hallgatni a fakó kutyaugatást messziről és olyasmiket gondolni, hogy boldog leszek-e? Milyen lesz a szerelem? Mi az élet célja?

Szóval megnéztem az aransarkantjus vitézségre vonatkozó adatokat a Pallas-lexikonban. Mert most a szeretet ünnepén és már a múlt héten is annyi mindent láttam az ujságokban az aransarkantjusságról és annyit hallottam mindenfelé diskurálni róla. Mint a jelenkorban lábatlankodó krónikás, kötelességnek gondoltam, hogy legalább annyira kiműveljem magamat az aransarkantju felől, amennyire a lexikon engedi, mert bizony az elnevezésnél egyebet nem tudtam eddig erről a ragyogó foglalkozásról, a világra jönni pedig teljesen tájékozatlanul jöttem, ösztöne s sejtelve nélkül annak, hogy aransarkantjus vitézek vannak.

A Pallas-lexikonban annyit találtam, amennyit fentebb lemásolni szorgalmas voltam. Aztán kíváncsiságból fellapoztam a Révai-féle lexikont is, hát abban hogy mint van. A Révai-féleiben is körülbelül annyit találtam azonos vagy hasonló szavakkal. Olyan szépen egyetért a kétféle lexikon az aransarkantju kérdésében és bizonyára egyéb dolgokban is és amellet félek, hogy ellenségei egymásnak. Igaz: a Révaiban csak annyival van több, hogy az aransarkantjus vitézeket azelőtt az ország nádora hozta javaslatba.

Nos, valamit már mégis tudok az aransarkantjus vitézségről és egy kicsit miveltebb füllel hallgathatom, hogy a polgárságnak mennyire fáj ez az aransérelem és hogy a grófok, akiket kijelöltek, mennyire tüntek ki a háboruban és mennyire nem és hogy az aransarkantjus vitézség alapján véve nincs is harci érényekhez kötve és hogy, de kérem, ha már háboru van... és hogy miért kell ebben is a munkapártnak diadalmaskodni és minden.

És minden úgy lesz, ahogy már elintézték, egy-két nap van még az aransarkantju kérdésének izgatott pengetésére, ma már bevonul az udvar Pestbudára függő zászlók alatt és lobogózott cimerek és pajzsocskák között, amelyek a falakon összeáztak és fáradtak lettek, mint a szív álmai, mire teljesednének. A koronázás után elcsöndesül az aransarkantju, de majd akad rögtön más ilyen izgatottság, ami bekapcsolja magába kortársaink elméjét és idegeit és megint másról lesz divat beszélni, nem arról, hogy a harctereken életveszélyben vannak az emberek.

BOLDOG

Zug a levegő még. Boldog újévet kívánok, boldog újévet, boldog, boldog, boldog... Mint mikor a rostálást elhagyják kinn a tanyán, jobbra-balra viszik a fülükben a rosta zugását a fáradt cselédek. Harmadfél esztendeje nagyban ölik a népek egymást. Mindennek, ami a földön emberé volt, befellegzett. S újév jön közbe s kinyitják szájukat és köröskörül kiáltják azt a szót, hogy: boldog. Még megvan nyelvükön e szó s még ki bírják ejteni. Még most is divat és kötelesség. Mit értenek alatta, mikor boldog újévet kívánnak? Mi van a fejükben, mikor kihangzik fogaik közt: boldog?

Mit gondolnak? Mit jelent nekik? Ezelőtt, a megbukott világban mit gondoltak ilyenkor? Izgatottan lestem sokszor férfiak és nők szemébe, mikor a boldogság szavát kiejtettek. Nem lehetett tisztába jönni velük. Közöny és szórakozottság, unalom és csüngő, semmibe se fogózó epedés volt a szemekben. Nem tudták mi az, amit kimondanak. Akkor se tudták, az ugynevezett békében.

A szegény tudatlan oláh vagy horvát bakát a sűrű erdőbe állítják éjszaka. Elküldik, megmondják neki a jelszót. Azt mondják neki: Colonne. Vagy másik ilyen szót, amit ő megtanul a fejében. És kérdi messziről, ha jó a sötétben egy másik ember és kiáltja ő is, ha kérdik messziről. És nem érti, hogy mi az, amit kiált. Ilyen jelszavakkal és jelhangokkal nyüzsögnek az emberek e vadidegen világon. Honnét hozták magukkal szavaikat, amelyeket nem értenek? Azt mondják háboru, azt mondják boldog...

Hagyjuk.

TIZENKETTŐ

Valaha régen, tán a mesében, éjszaka tizenkét órakor ha benézett az ember a táncpalotába, hát egy lelket se látott még a tulzó lámpák alatt a parkett körül sorakozó asztaloknál. Azaz dehogy nem, a pincérek is csak lelkek. A pincérek ott voltak már, terítették lefele fehérrel a kicsi fenyőfaasztalokat, tolták az asztalhoz a székeket egymással szembe szépen, hogy ismerkedjenek. Egy pincér a piros páholy pereméhez dülve a Magyar Turf című csinos hirlapocskát lapozta érdeklődéssel. A cigánynak is van lelke, a cigány is ott volt már. A muzsikák még a tokokban aludtak a pódium padlóján, a cigányok ültek a székeken és vitatkoztak mint valami delegációs albizottság. Csak a cimbalmos ült komolyan a cimbalom előtt és a verőt futtatta lefelé a cimbalom érzékeny mellén alig szóló ábrándos pattogással és közbe-közbe megfogott egy srófot. A virágárusné, vagyis az a vastag és tekintélyes feketeruhás asszonyság, „akié a virág”, az is ott volt éjfélre, igaz, és annak is van lelke. Lelke van az asszonyságnak, „akié a virág”, de szíve bizonyíthatóan nem tudom van-e még neki, talán már egészen tönkrement az életnél az asszonyság szíve, mire az éjféltutának olyan rideg és nehéz branche-ához érkezett, mint amilyen a virág. Az asszonyság már válogatta kifelé a kicsi jégszekrényből a tegnapi rózskákat és tubarózskákat és mogorva német szavakat ejtett magában, miközben mustrálta a kezébe vett rózságyűzőit és rozsdáit. Igaz, az angol fiúnak is van lelke, egy angol fiú is ott kopogott már a teremben, mert már felöltözött és könnyű bokáit próbálta az üres parketten. Térdnadrágban, tenniszgömbben, frissen pirosított orcával és friss mosollyal lengette lábszárait maga alatt és felelőtlen angol hangján, huszéves torkából könnyedén monologizált hozzá: Hello my baby, my little baby...

A lányok, az úgynevezett nők, vagy nőcskék, a chanssonette-ek és soubrette-ek, a diseuse-ök és duettisták és partnernők és spicctáncosnők és a Muzsáktól teljesen független egyszerű consumszolgáltatók, ők is ott unatkoztak már a teremben és nekik is van lelkük, bár az életpályán az csak kerékkötőül szolgál nekik a boldogulásnál. Ott telepedtek az asztaloknál vagy sétálgattak a néma páholyok előtt tulzott diszeikkel, feltűnőséget csináló ékszerekkel vagy ékszertelenül, ami még nagyobb feltűnőség, kisiklott színeikkel és mámoros szabásaikkal és vakmerő cipőikkel és kezükben sulyos reticulejükkkel, amely nélkül egy lépést se tesznek, akár a francia kabinet tagjai irattáska nélkül. Hármassával, párossával összebujva tárgyaltak, toillettről, gázsírról, gyermekeik neveléséről, és fiukról, akiket jó volna szeretni s urakról, akiket jó volna nem szeretni.

Egy dán leány, sajtorcákkal és száraz szőke fürtökkel, amelyek gyermeki csigákban tolongtak körül homlokát és füleit, anyai médaillonnal a nyakában, külön könyökölt és valamely Ullstein-regényben olvasott két márványgolyó szemével. Neki is van lelke, dán lelke van neki. Azután a legfőbb személy, a mulató Montenuovója, főtitkár és főrendező, örmester és főtanár, főokos és főbolond, főügynök és főfölpump, roué és szerelmes, a mosolygó éjféltutáni miniszterelnök és valóságos belső titkos tanácsos és pénzügyminiszter és borászati felügyelő s parlementaire s attasé s forgalmi főnök és cigánybíró, már ő is itt van és neki is van lelke. Sőt ő az egésznek a lelke. Bajusza, haja feketébb mint valaha, legalább is feketébb, mint délben volt, képe piros és a mosolyt hat ököre le nem huzza ajkáról. Édes kedves ünnepélyes szép tiszta könnyű kellemes férfi, öreggel egyivású, fiatalokkal kortárs, mindenkivel pajtás, világ öröme, isten áldása.

Nyakkendőjét igazgatja plastronján, lapossarku lágy cipőiben frissen mozgatja lábujjait, szervusszal üdvözlő az asszonyságot, „akié a virág”, a lányokkal titokteljesen perel, egy-egy teljhatalmu puszival ereszkedik le vállakhoz, nyakszirtekhez, lágy szívvvel és ragyogó szemekkel hallgatja végig egyik vagy másik leány ajakáról öngyilkosságát, amelyet az öngyilkosnő a

kora délutáni órákban követett el, mert „nem tudtam már mit csinálni boldogtalanságomban, de mindjárt utána jobban lettem, látja rendes időre be is jöttem”.

A szinpad el van zárva arany guirlande-os zöld peluche-függönnyel és a szinpad előtt a kicsi szini zenekar szerszámai még csöndet játszanak. A zongora nyitva van, lenn a fehér billentyűsoron egy fekete billentyű vendégszerepel. Nem volt az fekete, fehér volt, de szivarral égették egyszer addig, míg tiszta fekete lett.

Ilyenformán nézett ki éjfélben tizenkét órakor a mulatozó világ. Tizenkettő után jöttek a vendégek, akkor osztán kezdődött az élet.

A GÓLEM

Az éjszaka találkoztam a gólemmel. Vagy nagy betűvel mondjam, Gólemmel? Mindegy nekem. A hidon mentem csendben, éjfél volt, a rakpartok kevés lámpáikkal vakoskodtak, fény, mozgás, hang, minden meg volt halva a város két testében, mintha csakugyan halva lenne minden élet vagy valami alkalmasabb világra szökött volna el. A Dunából lennről futó neszek hallottak fel, mintha a tengerhez vonagló hullámok kéjes nyögései lennének, vagy mintha rég elmúlt öngyilkosok utolsó sóhajai kérezkedtek volna fel. No szóval éjfél volt. Egyszer csak jön szembe velem a gólem. Rögtön megismertem, még mielőtt megijedtem volna.

A két karját felfelé tartotta, mint a cirkuszban az idomitott ló a lakkcsizmás és parókás stallmeister urral szembe, ki ostorát emelve hátrál előtte. Két idomtalan lábát szétvetve lépegetett a gólem, mint egy nehéz részeg ember. Ugyanaz a nagy feje volt és ugyanaz a krumpli-orra, mint amilyennek a moziban láttam egyszer Wegener ur alakításában. Mondom, mindjárt megismertem. Aztán megijedtem. De ahogy közelebb-közelebb dülöngött és néztem a képébe, egész rémületem dacára muszáj volt elnevetnem magamat, olyan egy buta pofája volt. No most megesz, villant át agyamon. E villanás után újabb villanás jött, az villant át agyamon, hogy a gólem a moziban sem evett. Enni azt nem tud. Nyugalmat erőltetve vártam, míg elhalad mellettem. De a gólem megállott előttem. Kitértem neki. A gólem felém fordult:

- Hö, hö - azt mondja -, te, állj meg.

Egy életem, egy halálom, megállottam, felnéztem rá, szóltam neki:

- Mít akarsz? (Tegeztem, mert ő is tegezett.)

- Én vagyok a gólem, - mondja nehéz, tompa gólemhangon. - Ki vagy te?

- Én nem vagyok gólem, - mondom.

- Én megyek a színházba, - társalog tovább.

- Jó, mondom, eredj a színházba.

- Én megyek az orfeumba, - szól megint.

- Jó, jó, eredj az orfeumba.

- Én megyek a kabaréba, - folytatja.

- Menj, menj - mondok, - csak eredj át inkább a másik oldalra, aki Buda felől jön, annak ott kell menni.

- Én megyek a moziba, - feleli.

- No, csak siess.

- Én megyek mindenüvé.

- Én nem tartóztatlak.

Indulni akartam, a gólem megingott, dülöngőzött egy kicsit, aztán megtorpant és csak nem hagyott békét. Mintha valami mérgesség keveredett volna fád hangjába:

- Te nem tudsz énrólam semmit.

- Dehogynem, mondom, tudok én mindent rólad. Olvastam már régen a te históriádat. Nagyon szép történetek vannak a héber irodalomban, még szebbek is, mint a tiéd, ismered például a babyloni testvérek történetét, akiket Nabukodonozor...

- Nem, nem, nem - próbált toppantani -, én vagyok a gólem. Beszélj énrólam.

- Igen? - mondom. - Unlak gólem. Nem szeretlek gólem. Nem érdekelisz gólem. Utálom már a nevedet hallani gólem. Az embereket szeretem, gólem. Az emberek izgatnak, akik élnek. Az emberekért vagyok oda, akik megöletik egymástól magukat. Az eleven emberek miatt kinlódik képzeletem, akiknek egyszer meg kell halni. Hátha nem is igaz, te, hátha csak valami tévedés, üzemzavar vagy mi volt, hogy idáig a világon még mindenki meghalt, hátha végre valamelyik embernél kiderülne, hogy nincs halandónak teremtve, itt kell neki maradni örökre, mint az isten okos és boldog kedvencének.

És akkor soha meg nem hal többet senki. Megládd, hogy megértik egymást és milyen szépen elrendezkednek a földön, ha látják, hogy örökös ez az eddig felfoghatatlannak látszott állapot, amit életnek kereszteltek el. Mit lehet tudni, ki az az ember, akinél kiderül ez a rejtelem? Hátha én, hátha a jegyszedő, aki ott szendereg abban a fülkében, hátha az a honvéd, aki amoda sántikál lassan a Lipót-köruton, nem látod? Hátha az emberek most megölik maguk közt azt a csodálatost is, aki különben soha meg nem halt volna s aki kiterjesztette volna mindenkire, ki él és élni jön, az isteni megoldást, mint a nap a világosságot, mikor feljön kelet felől.

Én minden embert bámulok és minden embertől csudát várok, én minden emberért reszketek, én minden ember fölött szorongást és rajongást érzek magamban. Én ezt nem a te kedvéért hadartam el, nem neked mondom, hogy halljad, te gólem, nem hiuságom, hogy szenvedélyemet közöljem teveled, te gólem. Csak magamnak beszéltem, mert nincs itt senki aki hallja, hát hangosan beszéltem egyedül a csillagok alatt, akik nem árulkodnak. Az emberekkel nem beszélhet az ember, mert ők nem kíváncsiak emberre, hanem terád kíváncsiak, mert te gólem vagy és úgy jársz és úgy nézegetsz és úgy csinálsz utánuk mindent, hogy azt hiszik, hogy ők is gólemek.

Eredj oszt gólemelj, oszt gólemeld el a várost és gólemeld meg ezt az egész rongy világot, eredj, mondom, mert nem állom ki ezt az ostoba képedet, eredj már innen, mert olyat toszitok rajtad, hogy beledülsz ebbe a Dunába ni!

Igy fel mertem lépni a gólemmel szemben egymagamban a hidon éjfélkor, így nem szorultam tőle, ilyen nagy vitéz voltam én. Ki elhiszi, bélest egyen, ki nem hiszi, pisze legyen.

A MADARAK

Egy fehér galamb kirepült a duc alól és előre szállott a levegőbe. Tavaszias idő volt. Az ég alatt olyan világos volt, mintha millió vagy még több arany lámpa sugárzott volna. A galamb széttette szárnyait és úgy szárnyalt ebben az édes világosságban és fehérsége fényt és mosolygást kapott és olyan gyönyörű volt repülése a levegőben, hogy azt megmondani nem is lehet, csak látni és érezni, mint ahogy mindenki láthatta és érezhette már milyen gyönyörűek napfényben elszálló fehérszínű galambok.

Hát amint a legszebben repülne a mi galambunk, jön egy csapat fekete holló. Egyenesen szembe a galambbal. Utját állották:

- Hé, hova olyan sebesen?

- Sehova - szólott a galamb -, a szabadba, a világba.

- Vissza! - kiáltották a hollók. - Rontod a levegőt. A kenyerünkre törsz.

- Én? - álmélkodott a galamb. - Én?

- Te, igenis te, - hallatszott köröskörül. - Most már nemcsak hollók voltak ott, odarepültek hirtelen sasok, ölyvek is és borzolták tollazatukat, szemeiket fel-le görgették szemüregükben és szenvedélyesen kapkodtak előre görbe karmaikkal. Sötétség lett a galamb körül.

- Hadd szállok, hadd szállok - rimázkodott a galamb -, olyan szép a tiszta levegő, olyan jó a napon, oly csodálatos az isten világa, oly aranyos a szabadság, olyan jól esik élni. Én nem bántok senkit, csak hadd szállok...

- Neked nem kell a diadal? - vicsorítottak rá a sasok. - Semmi helyed itt a magasban!

- Mars! Mi itt sportolunk - vijjogott egy ölyű -, mi párbajozunk, mi keringelünk mint a forgószél és futunk lefelé, mint a villám az áldozat fölé. Mit keresel a pályán, nyavalyás! Mars vissza abba a ducba!

- Takarodj, takarodj! - károgtak, vijjogtak, huhogtak köröskörül mindenféle szárnyasok. A kuvik is ott repkedett, a denevér is ott járt:

- Fogd be a csőrödet - támadtak rá -, kit érdekelsz te, te ostoba! Tűnj el innen, bántod a szemünket!

- Csunya, utálatos! - krárogtak és sipitottak a sötét madarak közt a cifra madarak, kakaduk, paradicsommadarak, a hiuság és élvezet madarai. - Irigyel bennünket! Meg akar koppasztani! El kell kergetni!

- Engedjete már, - vergődött a fehér galamb.

- Ne bántsuk, jaj ne bántsuk, - csipogtak a verebek, akik felszemtelenkedtek a madártársaság háta mögé.

- Engedjétek, hadd repüljön! Ő repül legszebben, ő a legkedvesebb, neki van igaza, ő ártatlan - esengett egy pár odaérkezett énekes madár. De a támadók lármájában alig hallott az ő csipogásuk és nyögdicsélésük. És a verebek oly betegesek voltak, hogy alig állottak szárnyukon odafenn és hamarosan le is repültek magok és morzsák után nézni, mert megéheztek már ebben a felruccanásban. Az énekes madarak meg olyan kisebbségben voltak és olyan gyengék voltak ők is és olyan snasz volt a kinézésük, hogy észre se igen vették őket. Hangicsálásuk is elmaradt a zsivaj hangjai közt.

A galambnak pedig nekiestek a többi madarak, kemény szárnyaikkal megverték, csőreikkel meghasgatták, karmaikkal megszúrkálták, addig bántották, míg a galamb egy bukfencet vetett és lehullott merőlegesen és olyan sebesen, hogy kiszaggatott tollai csak utána libegtek lefele s vérének cseppjei is utána hullottak a mezőre, mint valami csekély piros eső.

EGY KRAJCÁRÉRT

Egy kicsi papírszipkát vettem a trafikban, hogy vegyek valamit, ha már a szegény önagyságát felzavartam a színházi hetilap olvasásából. (Cigaretta nincs.) Olyan fehér papírszipkát, amilyen a pult üvege alatt van a skatulyában. Letettem a krajcárt a pultra, kérem azt a szipkát.

- Hat fillér.

Az a szipka egy krajcár volt ezelőtt. Most három krajcárt kellett adni érte. De nem panaszképpen hozom ezt föl, csak eszembe jutott, hogy egy krajcárért már semmit se adnak. Egy skatulya gyufának az ára három krajcár. A legkisebb szál gyertyának az ára nyolc-tíz krajcár. Mi mindent lehetett egy krajcárért kapni. Skatulya subickot. Nádpálcát. Irkát. (Most tíz fillér az iskolás gyermek irkája.) Plajbászt, pennát, két szál palavesszőt. Levélpapirost. Cigarettet, abból is némelyikből kettőt egy krajcárért. Pipát. Piros cseréppipát vehetett a juhászgyerek egy krajcárért. Ujságot adtak egy krajcárért. Mindenféle fűszert mértek egy krajcárért, kockacukrot, paprikát, borsot, fahajat, gyömbért, sót, ami mind ki volt mérve a falusi vegyeskereskedésben ügyes kis stanicliben s ha kinyílt a csengős ajtó, kijött a szobából a boltos és adott egy krajcárért ami kellett és még a pultra állott az árut levenni vagy a létrára mászott miatta s még köszönt is azért a krajcárért a kuncsaftnak, egész kis dalszöveget adott elő kellemetesen: Egyér gyömbért igenis tessék marad egy köszönöm alázatos szolgálja isten áldja meg lelkem legyen szerencsém máskor is.

Meg mindenféle házhoz való dolgokat adtak egy krajcárért, meszet, sárga földet, bécsi kormot, tüet, spárgát, galandot, gombot, fát, krumplit és nem tudom még mit. Tudnék tán pontosan felsorolni mindent, ha jobban idefigyelnék, de soha sincs ott a fejem ahol kell, mindig másra gondolok, arra, amit nem illik szóba hozni, arra, hogy háboru van Európában fényes nappal. És osztán mennyiféle csemegét lehetett egy krajcárért venni, mennyi kis örömet adtak, mennyi kis édességet a szegények életének egy krajcárért. Diót, magyort, datolyát, fügét, azt mind lehetett egy krajcárért kapni, annyit amennyit. Meg cukrot, de mennyi minden fajta cukrot élvezhetett a gyerek, ha egy krajcárt kapott. Mint egy valódi francia világfi a lét örömeiben, oly szabadon és szeszélyesen válogathatott a szegény gyerek a krumpticukor, hosszucukor, törökméz, fodormenta, szélcukor, pasztillák, selyemcukrok színeiben és formáiban és ízeiben. Meg csigát kapott egy krajcárért, meg levonós képet, meg öt márványgolyót, ha avval akart szórakozni. Ma mindennek a portékának más ára van. Egy krajcárért semmi sincs. Papiros sincs egy krajcárért, a legközöségesebb írópapirosból is két krajcár egy iv. Jó is lesz, ha abbahagyod már, szegény firkász.

KORCSOLYÁZNAK

Fényes acél csillan és csörren a kisasszonykák, asszonykák, fiuk és kurta kis gyerekek oldalán. Jó angyalok, ha még mindig le szoktatok pillantani mihozzánk, ne ijedjete meg kérlek e gyanus acélszerszámoktól. Ez nem háboru. Ez béke. Ez sport. Ez passzió. Ez élet. Nem emlékeztek? Korcsolya. Tél van, mennek a jégre. Végre.

Nem megy az olyan simán, mint a jég amilyen sima, hogy hát itt a tél, lehet korcsolyázni. Mert a tél itt van és a nyomorúságot mint valami rongy köpenyeget ráteszi a világra, s mindenféle nyavalyákat lehet kapni és a szemeket és sziveket vigasztaló hó csak nem akar hullani szép szeliden mint a szinpadon mikor téiben játszik a felvonás. Imitt-amott jön egy kevés belőle mutatóba s abból is pocsolya lesz a földön. Tél apó, talán mert csakugyan egy tutyimutyi vén ember, elfelejti mi minden kell ilyenkor a népeknek, elfelejti például hogy a városban korcsolyázni is akarnak.

De a jégpálya kinyilik, ha csak sárból, ködből és szomorúságból van is összekombinálva a tél és az igazgatóság irodáiban ég a villany délután, írógépelnek, intézkednek. Kihirdetik a lapban, hogy a jégpálya megnyitott és kiadják a tagsági jegyeket és felállítják a pályán a lámpákat és a zászlórudakat. És kiadják a buffet-t és a ruhatárt. És egy nap osztán megkeményedik a föld és az utcán a népek behuzott fejvel sietnek és köhögne és szíjják az orrukat.

Akkor aztán felhúzzák a lobogókat a rudakra s éjjel égnek az erős nagy lámpák a pályán és apró sötét emberek nagy vízpuskákba spriccelik a vizet szerteszéjjel a fekete földre. Ugyanennek a földnek a hátán más és másfelé különböző eltévedt katonák fagynak meg egyedül és otthontalan menekülők ágyalnak meg örökre az országuton az árokban és az ismeretlen szegénysorsuak akiknek fűtőanyaguk nincsen, tulontul megkeserednek szívében. A pályán pedig a lámpák ragyognak, mint a diadal és a lobogók lobognak, mint az üde remény.

Reggel aztán jön a nap, nyájasan mosolyog. A jégpályán ott a nagy sár. A zászlókat leakasztják. A lámpák elaludtak. A locsolók nincsenek a pályán. Vajjon hol vannak és mit csinálnak vajjon, mikor nem locsolnak? Mondjuk egy hét múlva megint elkezd fagyni, hamar felhúzzák a zászlókat, meggyújtják az ivlámpákat, nagyba locsolnak megint egész éjszaka. Így megy ez az idén december óta, így cicázik a tél mindig a jégpályával, mint a sors szokta csinálni a hiszékeny és remélő étellel. S oly késve jött a jég is, mint az örömek jönni szoktak. De végre-
valahára nyüzsögnek, futnak, keringelnek, andalognak és cikáznak a nagy-nagy sápadt táblán a korcsolyázók és a vidám zsvajt, ami hallik a jégről, gondolom jó néven veszik az angyalok, akik jóindulatu semlegességgel vannak az emberiség iránt.

GYUFA ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

I.

A gyufát - ezt egy főpincér beszélte el - lopják az urak a kávéházból. Mert hogy ott ültem a minap este s nem láttam gyufatartót magam körül a kávéházban, hát mondom szeliden a főpincérnek, aki történetesen asztalom előtt haladt:

- Mért teszik el a gyufát, mikor még vendég van - mondom.

- Mert ha mink nem tesszük el kérem, elteszik a vendégek kérem. Vannak olyan urak kérem, tessék elhinni.

Én mindent elhiszek. A főpincér a zsebéből saját privát skatulyát vett elő, abból egy szál gyufát kivett, rágyújtott a cigarettre, mely ajkaim között várakozott és míg hanyag előkelőséggel engedtem a füstkarikákat, tovább tájékoztattott:

- Ajjéj, annyi ezresem legyen - szólt egyik cipőjét áttéve a másik cipője felett. - A békében is megtették, hogy mikor éjszaka hazamentek a kávéházból, egy skatulya gyufát tettek a zsebükbé. Kérem az akkor szokásdolog volt. Az nem numerált. Akkor más világ volt kérem. De most háboru van kérem, három krajcár egy csomag gyufa, már most csak vegyük kérem alásan, hogy nekem csak tiz asztról hazaviszik a gyufát á hat fillér kérem, máris egész tisztességes károm van kérem, tessék elhinni kérem.

Elhiszem kérem.

- Kérem és nem is szórakozottságból csinálják az urak, hogy zsebrevágnak egy skatulya gyufát, mint annak előtte kérem, sőt direkt mert drága a gyufa kérem. Utálatos egy dolog ez, amit felvettek az urak tessék elhinni.

- No no.

- Tessék elhinni, hogy a háboru csinálja ezt. Az erkölcsök lettek ilyen csunyák tessék elhinni. Tessék elhinni jobb volt a béke, ajjé...

Én még ezt is elhittem a főpincérnek, akit mindig egyenes jellemű, józan és okos embernek ismertem. Odakinn a kávéház ablakán kívül a főpincér elbeszélése alatt esett a hó s az egész utca fehér volt, az ég meg fekete volt, mert mikor esik a hó, mindig úgy látszik, hogy az ég fekete.

II.

Ezt már magam vagyok kénytelen elbeszélni, nincs aki segítsen. Minden éjszaka vadlibák utaznak át Budapesten. A Duna felett repülnek. Dél felől jönnek, az isten tudja, hová mennek. A Margitszigeten le szoktak szállani pihenni. Ilyenkor osztán társalognak egymás közt keserű vad hangjukkal, amelyet érdekes hallani. Sokszor hallgattam már a vadlibákat és kedvem lett volna tudomásukra adni, hogy Maupassant megénekelte őket, hátha örülnek majd neki. De fájdalom, ők se értik az ember szavát, ahogy az ember sem érti az ő szavukat. Reményilem, semmi háborus érdeket nem sértek vele s reményilem a hirlapírói minőséggel sem összeháboríthatatlan, ha közzéteszem azt a tapasztalatomat, hogy így télen feltűnő nagy kravált csapnak a vadlibák a Dunán, hajnali utjuk alatt, mikor a partok házai még alusznak sötét ablakkal. Talán fáznak a vadlibák, vagy a jégablak zajától ijedeznek, amelyek a hid oszlopainak

mennek és összevissza zuzzák magukat. És nem tudom és ki se találhatom, hanem ez elszálló kalandorok, e nagy sötét madarak hangjait hallom és hallom és mert nem látni őket, olyan furcsán van az ember a vadlibák hangjával, tessék elhinni. Ugy jön elő, mintha az alvó város lelkeit hallaná jajgatni az ember.

III.

Egy urat láttam a villamosban olvasni. Könyvet vett elő a belső zsebéből, kinyitotta s belétette a fejét. Este volt. A villamos csordultig teli volt. A perronon dult a harc a kalauznő s a közönség közt, százan egy ellen. Az az ur, akit mondok, hogy olvasni kezdett, nem törődött a nyomódással és lármával, ő a sarokba huzódva csak a könyvbe nézett. Szoktak a villamosban olvasni, különösen a hivatalokba iparkodó kisasszonyok reggel, még az álom gyengéd fátyolával szemükön; álomból regénybe osonnak, miközben szívtelen hivatalba mennek a borzas lakásból, mintha csak usznának eszméletlenül a valóságon át, amely nekik idegen. No szóval az ur is olvas. Vagyis olvasna, de a villamosban elhalványulnak fenn a villanyos körték. Akkor az ur felnéz, vár. A világítás megint működik. Az ur visszanéz a könyvbe. Olvas vagy egy sort, megint homályba borulnak a körték. Az ur megcsóválja a fejét, leereszti a könyvet ölébe. Felnéz, fixirozza a sötét körtéket. A körték feleszmélnek, megint világitanak. Az ur nem ugrik be, egy pár pillanatig vár még, aztán felemeli a könyvet. Hopp, a körték megint elalszanak. Ahogy ez már elő szokott jönni a villamoson. Az ur visszateszi a könyvet a belső zsebébe. Megnézi az embereket, akik szemben ülnek vele. Kinéz az ablakon. Szemeiről egy Winterri meg tudná állapítani, hogy lelke mily szomorú lett és minő kedélytelen dolgok járnak a fejében. No ajállok magamat, méltóztassanak a híreket olvasni.

VARJAK ÉS MÁSOK IS

Szegény varjak, gondoltam, ezeket ugyan aligha jut eszébe valakinek sajnálni. A varjak nyomorognak, éheznek és fáznak itt a hinterlandban. Bátorságot vettem magamnak fel-
említeni őket és azt mondani róluk: szegények, ami már a szimpátia hangja, de legalább is az irgalomé. Tudom pedig, milyen félelmes és utálatos az ember szemében a varju. De vajjon mi rosszat tett nekünk az a varju, aki itt a főváros területén lepottyan a levegőből és ott fekszik a havon. Háton fekszik, croquemort öltözete borzas és havas. Szárnyai, mint a falhoz dörzsölődött frakkszárnyak, fehér foltosak. Két karmát mozdulatlanul tartja fölfelé. Tán belé akart kapaszkodni a kék égbe, mielőtt kimult volna. Tiltakozott az ellen, hogy ő neki vége és egy kétségbeesett és rajongó mozdulatot tett. Könyörgött karmaival, erőszakoskodott, megőrült tán és azt hihette a záró pillanatban, hogy a levegő visszakapja őt magához, hogy valami zendülés kél a természetben köröskörül, az ő megmentése végett és ő tovább szállhat és károghat. Nem történt semmi, a varju fagyottan fekszik a hátán és szemhéjai száraz hártáit lehuzta szemeire, ki van ábrándulva, nem nézi már az eget, pedig az odafenn borul kéken, világosan. Ki tudja számát a varjaknak, akik így fekszenek elszórva a tél fehér földjén, soványan és temetetlen? Ezek a példányok, akik megfagyva leesnek, teljesen ártatlanoknak látszanak és ugyanazon végzet áldozatai gyanánt tűnnek elő, amelynek mi s minden egyéb élőlények vagyunk virgonc és fájdalmas játékai.

Sok varju meghalhat ezekben a nagy hidegekben. Látni varjakat, akik élnek még, de már a végét járják. Járják, szószerint. A havon gyalognak, a fa körül, gyengélkedő lépésekkel, el nem repülnek, ha közel ér az ember hozzájuk, olyan gyenge a szárnyuk. A szárnyukból megy ki leghamarabb az erő, a vér, a melegség. Meg se bírják emelni szárnyukat. Meg lehet őket fogni. Valahol egy tulvilágon, majd ha hallják a férfilekek gyász kórusában az ő nevüket idézni, ezek méla panasszal igazolhatják magukat, hogy a nagy időkben ők egy-egy polgári vidéken voltak varjak és csókák és nem volt mit enni nekik és megfagytak e tulságos télben.

Nemcsak ők szenvednek, a rigók is elérkeznek például. Lebukfenceznek az ágról, anélkül hogy hármat rikkantanának tiszta sárga csőrükkel. És nincsen ujságjuk, ahová panaszos leveleket írának és nincsen előljáróságuk, amelyben eszelősen reménykednének és nincsen társas-körük, kávéházuk, pálinkamérésük, ahol összejönnének és összejajgatnák nélkülözésüket. Mind magában nyomorog egy ágon és azt hiheti, mindenki másnak jó dolga van, csak őrá magára jár ilyen rossz világ. És a kinokkal kinos emberi társaságban Catullus se öleli meg most lantját, a bánattól elbájolva, bucsuztatni az éhenhalt rigót. És Catullus is csak a maga dalos madarát siratta meg latin könyvekkel, mikor a madárka kimult. Kérdés, hogy a régi Róma többi kis madarai, kiknek szintén ki kellett mulni, sejtettek és élveztek-e valamit az édes gyászdal dicsőségéből és vigaszából.

De szenvednek itt az ég alatt nemcsak ezek a madarak, egyéb teremtetések is. Látni mikor a tél exponált szenvedői, kocsis, váltóállító, hólapátoló, őr, hordár, kofa, rikkancs, egyéb ilyenek a két karjukat emelik és tornásznak a nagy hidegben. Ez úgy néz ki, mintha madarak a szárnyukat kapkodnák. Mintha türelmetlenségben, unalomban eszmélnének, el akarnának ismét repülni. Más tempókat is csinálnak az emberek, mikor így fáznak. A kezüket dörzsölik szaporán, mintha valamivel nagyon meg volnának elégedve. Futni kezdenek, mint a szilaj kis fiúk. A fülükhez kapkodnak tenyerükkel, forognak, a derekukat rázzák, fél-féllábukon illegnek, felugrálnak egy helyből s összeverik a bokájukat és összeveregetik frissen a két sarkukat, mint ahogy szokták volt az erdei nyári mulatságon, mikor a sebes csárdást járták. Valami tapasztalatlan népek, akik másik csillagon laknak, ha néznek onnan minket, azt hihetik hogy a legjobb dolgunk van a világon.

KRÓNKA VAGY MIFÉLE

Légy csak betüverő, légy csak hólapátolója a hulló Időnek, légy csak akkordmunkása a kényszernek és az ideálnak, légy csak egy tintába mártott toll, légy csak ujságszükséglet, légy csak a háborodott világon bukdácsoló gályán egy lebilincselte kezű evezős, légy csak ilyen firkász és este hajtsd le homlokod valami témára, csak próbáld meg. Ember vagy mint az emberek, melledben balfelé szív dobog, erredben vér bukdosik mint a kezdő patak szokott iparkodni kavicsokon, a homlokodban a sötét őrző mögött az igazság gázlángja ugrál kint a sötét szobával. A halál van szép szívedben és az élethez kell dörzsölnöd. Letagadod, túlnézed, elköltöd, agyonálmodod, elengeded a valóságot s tettednek kell, hogy számít előtted mindaz, ami történik.

Amit gondolsz magadban, a jó istennek küldöd lepecsételve, ajánlva, saját kezébe. Kívánságaidat az angyalok felé sóhajtod és vádjaidat is az angyaloknak jelented föl. Beszélni csak az emberekkel beszélhetsz, akiknek a nyelvét a legnehezebb elsajátítani. Mikor azt képezed, hogy úgy megtanultad az emberek nyelvét, hogy jobban már nem tudnád és epedve megszólalsz, akkor kezdenek meg nem érteni. Jaj vigyázz, te, nem jó helyen jársz itt. El ne áruld magad, huzd össze magad, bujj el, a fal mellett eredj, meg ne mondd senkinek mért jöttél, ki ne takard amivel küldtek. Jön valaki, meg ne szólítsd. Ha beszélnek, azt mondd mindenre: igen.

Itt van a mai nap előtted. Hol vagy benne? Mire felelsz? Ki semmi nem akarsz itt lenni, ki vagy azok közt, akik élnek és elrebbentek ma lelked fái között? Te vagy az arany király is, aki szemet fuvaroztat. Te vagy a csonka katona is, aki ráérve, merengve megy önmaga után, kit utól nem ér soha. Te vagy a villamos vezetője, kinek semmi követelése már a földön, csak hogy annyi helyet adjanak a könyökének, hogy a csengőt az öklével verhesse. Te vagy akárki a tömegből, amely áll, áll, állva áll és áll a bolt felé s vár, mint mikor élet volt, az ifjúság végtelen küldöttsége várakozott a boldogságra, amit egy szélhámos szövetkezet: vágy, sejtelen, illat, elbujt tavaszi trillázás és a felhőszin ígért az életnek. Te vagy a nő, ki az író gépnél egy orv pillanat szurására hátraveti hajás fejét s felnéz és a plafondtól kérdezi, miért kell dolgozni? Láttad ma a kis Rottot is véletlenül, nem a színpadon, hanem az utcán. És hallottad őtet beszélni, s nem neveltél. Vonásait a gond és bánkódás kendőzték. Azt mondta: annyi és annyi család egzisztenciája. A kis Rott, akin úgy kacagtunk, hogy az irigy nyilallás azt mondta: no, no, no, elég legyen. Olyan komoly és keserves volt a kis Rott máma. Mert a Foliest bezárják. Te sajnáltad a kis Rottot, aki az artisták családjait sajnálja. Te sajnáltad a szilfák levelét is, amely a csatában aranyos délben iszonyu sivitásban és krákolásban lefele pillangózott a szilfaerdőben. Pedig esze ágába nem volt még lejönni a fáról. A szilfalevélnek nem mestersége a háború, semmi köze hozzá, ha mesélnék neki hogy és mint csinálják a népek a háborút, nem is értené, oda se hallgatna. Nem azért jött a fára, s mégis azért szakadt le róla. Csak annyi bizonyos, hogy annak a falevélnek, amelyet néztél lebbenése közben, az évszakok összevonódtak, őse sűrűn jött, s ő társai társaságában (mert nemcsak az az egy szállott le) a szilfák alatt éppen olyan külső bájjal és benső szendességgel nyugodott el, mint a kései őszi esett levelek szoktak. Az embereknel az élet és a halál közt való különbség feltűnően kevesebbedik. Az enciklopedista Diderot a vakok felől szólván, azt mondja, hogy nekik sokkal könnyebb meghalni, mint azoknak, akik látnak. Mert ők itt vakok voltak és nem látták az eget, a tengert, a földeket, az állatokat és a gyermekeknek, asszonyoknak és a napnak és a holdnak gyönyörű orcait. Mi folyik itt végestelen végig az emberek világában, mi változás, mi alakulás, mi vita vagy összebeszélés, mi magyarázkodás? Mi sötétülés, mi tisztázódás ez mind? Ki mond meg mindent? Kinél van a titka mindennek a mi most az emberek élete? Sokszor szorongasz és azt hiszed, valaki közeledik, egy idegen, vagy egy ismerős, aki eddig

hallgatott és most neked elkezdni majd mondani. Ki az? Senki? Mind olyan rendesen néznek kétfelé s köszöngetnek az utcán. Hébe-korba, mikor kocsira szeretnél ülni, az uttesten felszólász a bakon ülő valakinek:

- Pszt. Álljon csak meg.

Az az ember, aki fenn ül a bakon, meg se mozditja nyakát, néz lefelé. Megint csak szólitod:

- Hallja. Álljon meg hát. Hé.

Ő borusan van burkolózva vak lebernyegekbe s nem moccan. Hangja nincs. Elmulik tovább álmos vonalban, árnyék lesz a távolban. Nézel utána, nem érted e fellegnemű lassu, baljós utazót, aki magánosan, némán vonult fenn előtted és elvész a szemed elől. Egy más égi zónából jött erre s tulmegy ezen a földön? Mért haladt el itt köztünk? Talán ő, ki nem felel, nem szól, nem néz rád, tán ő tudná megmondani, mi az élet.

A FÖLD

Már mindenütt kezdődik az aratás.

A buza megsárgult szára fénylik a napon. Mennyi sok buza. Milyen magas. Milyen sűrű. A táblák mint valami mesebeli szegletes sárga tengerek. Arany Balatonok. A buzavirágszín égbolt köröskörül nyájasan borul az áldás felett, fehér selyem fellegecskék mosolyognak belőle. A föld népe kisereglett az életért. Piros rokolyák, kék rokolyák, fehér ingváll, sárga keszkenő szóródik, tarkázik a sárga buza közt, mint sétáló, bujkáló virágok. Gyenge apró legények patyolat gatyaszéle fehérlik emide is, amoda is. Meghajlott hátú öreg emberek mozognak, igyekeznek a fiatalok közt. Meghajolva hajolnak, mintha a tegnapi napot keresnék. Vagy mintha a föld alá akarnának látni. Kasza fényessége villan, csendülés, pendülés hallik.

Fehér ökrök álldogálnak a szekér előtt a mezőn a meleg napon. Madár csicsereg a föld meg az ég közt. Meg szép nóta száll édes-kedves egyforma hangon, mintha láthatatlan tarka madár szállana, szálldogálna. A fekete gőzös elgörög, elfüstöl messzire a tájékon és a leányok, asszonyok felemelik meztelen karjukat, könyökben behajlítják és alsókarjukat homlokukra teszik, úgy nézik a gőzöst és integetnek utána.

Ó, ha látnátok most ezt a földet, akik nem láthatjátok, mert messzire vagytok tőle. Akik a Száva másik partját vigyázzátok, akik Galicia égett földjét nézitek, akik Oroszország pusztáján bámészkodtok, magyar földnek elbocsájtott gyermekei, idegenben harcoló fiai. Ha látnátok ezt az áldott nyarat itthon. Megáldotta az isten a haza földjét. Milyen szép, milyen szépséges. Gyönyörű, gyönyörűséges. Biztosan látjátok sokszor álmotokban. Olyan szép, mint álmotok.

A buzavetést virág szegi be. Az árok is mind végig van virággal. A mezőn száradnak a jószagu szőke szénaboglyák. Hogy illatoznak. A falusi kisasszonyok most kapják meg a szénalázt.

A hamvasszőke rozs érik, nő a kasza alá. A tengeri kétfelé veti már vékony törékeny zöld karjait. A gazdag lucerna alig várja a kaszát, hogy megint nőhessen. Virágzik már a sűrű szőlő zöld virága, zöld virágjának érzik csudálatos szaga, amilyen csudálatos szag nincs több a földön. Az eperfák potyogtatják a kövér fekete epret. A cseresnyefának minden ágán végig ragyog a nagy piros cseresnye. A meggyfa alig bírja a rengeteg sötét meggyet. A szilvafa ágán rajta ülnek már pici zöld porontyai.

A szagos diófa sötét terebélye telisdedteli zöld dióval. Olyan nagyok, mint egy-egy alma. A tők sárga virágja felragyog a földből a nap sütésében. Minden érik, zöldül, nő, virágzik. Ó milyen bőséges minden, milyen szép minden, milyen boldog minden. A kiskertekben a ház meg a kerítés közt csuda nagy piros rózsák, fehér rózsák. Szelid szép mályva. A bazsarózsa olyan nagy, hogy a fél kalapotokat eltakarná, ha a kalap volna a fejeteiken, jó magyar katonák. A tulipán olyan, mint a veres láng, mint az égő tűz, mint a szerelem.

KISÉRTET A FEHÉR HÁZBAN

- Well, mondta magában az elnök és lefeküdt az ágyba. Akármit csinált, magában azt mondta: well. Mert amerikai ő, pláne elnöke az Egyesült-Államoknak, hát ugy is illik ő hozzá, hogy azt mondja mindig magában: well. Ma például megszakította Németországgal a diplomáciai viszonyt. S azt mondta magában: well és ment az ágyba. A Fehér Háza csend borult. Csend borult a kertre is, amelynek közepén a Fehér Ház áll, a fehér kertre is csend borult. Mert havazott, tehát a Fehér Ház kertje is fehér volt.

Álmodtak a behavazott tuják és kaktuszok szeliden. A fehér kert vaskerítése előtt a policeman a kurta bottal egykedvűen sétált, ő is fehér volt, meg a kerítés is, mert a hó esett mindenre Washingtonban. Egyszer csak néma autó ért a Fehér Ház elé, kiszállott az autóból egy hosszú fekete mister, kicsi fekete táskával a kezében. Bement a Fehér Ház vaskerítésének kapuján, anélkül hogy kinyitotta volna a kaput. Csak átment rajta, ment a kert haván a Fehér Ház tornáca felé, felment a tornác lépcsőin és eltűnt az oszlopok között. A tűzoltósisakos policeman csak sétált gépiesen a kapu előtt az ő privát gondolataival a fejében, ha vannak a policemannek privát gondolatok a fejében Washingtonban. Az a hosszú sovány mister, aki legalább olyan sovány és olyan magas volt, mint az elnök, az pedig csak bement a Fehér Ház előcsarnokába, anélkül, hogy az nyitva lett volna s bement a fogadóterembe anélkül, hogy fogadták volna s bement az elnök lakosztályába anélkül, hogy beengedték volna s benyitott az elnök hálószobájába anélkül, hogy kopogtatott volna. Az ágy elé lépett, kistáskáját az éjjeli szekrényre tette, kinyitotta, kivett egy igen finom kézifűrészt. Az elnök felült az ágyban:

- Well, - szólott - ki vagy és mit akarsz itt?

- Well - mondta a vendég - én dr. Mors vagyok. Mr. Wilson, te földézed a háborút. Itt vagyok.

- Well, te nem a háboru vagy, te a halál vagy.

- Well, - mondta a látogató - én vagyok a háboru. Mert J. W. Nobody meghal, ha háborút izensz.

- Well, ki az a J. W. Nobody?

- J. W. Nobody egy ifju New-York államban, sőt magában New-Yorkban. Segéd egy kereskedőházban, huszonöt éves és a milícia tagja.

- Well, mi közöm hozzá - türelmetlenkedett az elnök. - Mi közöm nekem ehhez a J. W. Nobodyhoz vagy kihez?

- Well, én is azt akarom kérdezni, hogy mi közöd J. W. Nobodyhoz, mr. Wilson? - A látogató szétnyitotta a kicsi fekete bőröndöt, csipeszt, szondákat, kést, ollót, kis kanalat meg egymást rakosgatott az éjjeli szekrény márványára. Az elnök idegenkedve nézte ezt, megkérdezte:

- Well, - mondja - mik ezek? Miféle kis kanál ez?

- Well, - magyarázta a vendég - ilyen kis kanállal kell kivenni az összezuzott szemgolyót a szemüregből. Várj, mindjárt kiveszem a szemedet, mr. Wilson. Ez itt a bordafűrész, először evvel ismertelek meg, mr. Wilson. Evvel a késsel előbb fel fogom hasítani a mellkasodat. Huzd le az inged.

- Well, - szólt az elnök - te örült vagy.

- Well, nem értelek. Te kíváncsi vagy a háborura. J. W. Nobody nem is kíváncsi rá, s meg fog halni, ha háboru lesz.

- Én nem vagyok kíváncsi. Én nem akarom a háborút.
 - Well, hiszen el vagy szánva rá, hogy megizend a háborút.
 - Well, - kezdte az elnök - nem én, a szenátus, egész Amerika, az amerikai érdekek, a tengerek szabadsága...
 - Well, unalmas vagy, mr. Wilson. J. W. Nobody, akinek meg kell halni, ha háborút izensz, élni akar New-York államban, vagy akárhol. Ő ügyes eladó, főnökei jól fizetik. Csinosan öltözködik, kellemes fiú, egészséges, edzett, szívesen eszik, könnyen nevet és türethetően énekel. Bendzsón játszik, társai örömmel hallgatják.
 - Well, - idegeskedett az elnök - mit csináljak vele, J. W. Nobodyval?
 - Well, semmit. Ne csinálj vele semmit. Ő vasárnaponkint a matchre megy. Elismert footballjátékos. Ha háboruba küldöd, elvesztheti lábát és nem footballozhat. Takard fel a paplanodat, igaz, legelőször is levágom egyik lábadat. Ezzel a vékony késsel és a fűrészszel.
 - Nekem? - csudálkozott az elnök - hisz én az elnök vagyok, well!
 - Well, én ahhoz jöttem, aki hiv. J. W. Nobody nem hiv engem. Ő Kittyt hívja, egy bizonyos Kitty Doodleyt, aki kidugja az ablakon a fejcskékjét, mikor J. W. Nobody arra megy és két ujját a szájába dugva fütyönt. Kitty Doodley erre kinyújtja karját és lekiált neki: Halló, Jim! Ők vasárnap délután csolnakáznak. Ők fiatalok, vidám természetűek és örülnek egymásnak. Well, dugd ki már a lábad, hadd vágjam le, sietek. Csak az egyik lábad, mr. Wilson.
- Dr. Mors felvette az éjjeli szekrényről a szikrázó keskeny kést. Az elnök felhuzta magát fekvéséből, a feje magasabbra jött fel, mint az ágy feje. Dr. Mors a paplan alá nyult, huzta kifelé a lábát. Az elnök szellemtelen és műveletlen szemekkel nézett le a lábára, kitétotta a száját és ordítani kezdett:
- Nau, neau, nieauuu...

EGY NOTESZBÓL KITÉPETT LEVELEK

Mi veszett el? Nem látni mi veszett el, mert míg megvolt is, nem volt egyéb, mint valami hártya a szem hártái fölött. A valóság maradt az embereknek, ami elől menekültek, amit eldanolva, fényképezve, pingálva, puderezve, eljátszva, elmesélve, tulképzelve s álmodva szerettek. A levegőben volt az emberi élet, mint a délibáb. A levegőben nincs már semmi, kiszivattyúzták. A felhők jelentőség nélkül, fölöslegesen, elárulva csüngenek, akár a szuffiták nappal a lehordott szinpad fölött. A naptár maradt, piros napok nélkül. Az ábécé maradt, nagybetűk nélkül. A pont maradt, felkiáltójelet és kérdőjelet nem kíván maga fölé. Az állott esővíz maradt, amelynek színén az olajos szivárványozás a napon nem látszik. Minden megvan és minden hiába van, mindenről lement az illúzió.

- - -

A könyvek ott vannak a polcon, kemény a táblájuk, aranyos a sarkuk, olyanok, mint a könyvformára csinált cukorkadobozok mikor már a cukorka kifogyott belőlük. Mintha üresek lennének a könyvek. Millió fekete betű van egy ilyen könyvben. Minek? Mi értelme? Egy ismeretlen könyvnek ünnepélyessége, izgalma elszökött. Az olvasott könyvek emléke sötét szívfájdalom. Akik olvasni tudtak, azok nem olvasnak. Azok tudnak legkevesbbé olvasni, akik legjobban olvastak. A nehéz és mély zene idegesít és kétségbeejt. A költészet szépsége s fájdalma félelmes, akiknek legjobb örömük volt, azok nem tudják most elviselni. Rengeteg lapot olvasnak, mert irtóznak tőle. A színházi pletykákat tudják figyelmesen végigolvasni s a mozidarabok tartalmát olvassák a programmban áhitattal. Az érdeklődést, amely a legneme-sebb literatúrához nevelődött, valami tökéletes rossz csábítja legjobban, utánzat, bárgyúság, naiv ringy-rongy, kómikum, ez ád mosolyt és morbid gyönyörűséget azokra a félórákra vagy percekre, melyek a betűnek jutnak a gondok közt és a gondolatok felett.

A hallgatás uralmának is nevezheti napjainkat az a történetíró, ki jó majd az emberek történelmét leírni. Csodálatos képei vannak a hallgatásnak. Tartalékszázad ül az erdőben a fák alatt, az ütközet ropog, az emberek mind hallgatnak. Sebesültek vonulnak egymás nyomában hosszan, hallgatnak. Fogolyszállítmány ballag az uton fel, ezer ember, kétezer ember, egy se szól egy hangot sem. A trafik előtt egy sűrű deputáció várakozik, míg az ajtót kinyitják és az aszfaltra néznek lefelé az emberek és nem beszélgetnek. Az élelmiszerüzlet előtt sorakozó asszony-nép is hallgatag. Inkább van szavuk, mint a férfiaknak, de némák ahhoz képest, amit összeperelnének, pletykálnának, sugdolóznának, hogyha más világ lenne. Meg vannak csendesedve. Hallgatni tudnak. Soha ennyi hallgatnivalójuk nem volt az embereknek. Az élet öröktől fogva olyan volt, hogy a legkivántabb szavakat nem mondták ki az ajkak. Nem merték, nem volt szabad, nem volt illő, nem volt alkalom, nem volt érdemes, nem voltak kéznél a szavak, nem tudták kifejezni az emberek, amit mondani legjobban szerettek volna életükben és az nem is volt talán benne a nyelvben. Mennyi hallgatag embert ismertem életemben. Gyermekkoruktól hallgatag természetek vannak, és vannak akik megtanulták a csendet és áttértek a hallgatásra. Amit beszélnek, az kényszerűség vagy illem. Szavaik nem az övék. Az ő szavaik nem hangzanak el és úgy távoznak ők innen, mint a némák. Mennyire nem fontos, milyen semmit jelent önük a beszéd, mennyivel több, jelentékenyebb és valóságosabb az, amit hallgatnak. A normális beszélők, a közlékenyek, a fecsegők és a szószaporítók, azok kibeszélték magukat életükben? Ahogy a nyelvbottlást kijavítják, ahogy a tévedést helyreigazítják, úgy szokták fejben, magukban korrigálni a szavakat, amelyeket kimondtak, és amelyekkel nem voltak megelégedve, s amelyeket megbántak. Vannak sikerületlen, zavaros pillanatok társaságban, mikor az ember elkezd mondani valamit, észreveszi, hogy éppen másfelé figyeltek és elhallgat. Rosszul érzi magát az ember, a fejében fejezi be mondani-valóját és lopva néz körül, mintha a legidegenebb környezetben volna s szokatlan homályos

benyomása támad. Ami az embert legjobban érdekli: a maga haláláról mindig hallgat. Egy férfi vagy egy nő, ki világegyetében a szerelemmel nem találkozott, ajkaira nem veszi föl a legigazibb szavakat. Két év óta, mióta az embereket elváltoztatták, a hallgatás mérhetetlen mértékben jelentékenyebb lett a beszédnél. Amit beszélnek: a szárazföld, amit hallgatnak: a tengerek. Tulnyomó, határtalan a hallgatás. A dalok, amelyeket azóta nem daloltak, a vásárnapok kacajai, melyek elmaradtak, a meg nem tartott bálok zenéi, mind ebben a tengerben vannak. A millió s millió halottak szavai, melyeket hosszú életükben beszéltek volna, mind a tengerben áramlanak. Az élők mást beszélnek két év óta, mint amiket beszéltek volna, ha nem történt volna a történelem. Hol vannak eredeti szavaik? Mást mondanak a szavak, mint amit az emberek akarnak, vágnak, éreznek, mást mint amit sejtenek, mást mint ami a lélek életét meséli. A szó mostoha gyermeke a gondolatnak, de még a gondolat se szent igaz, a gondolaton túl a csend van és a csendben van minden igazság. Mindennek, ami a világon van, az igazsága nem ott hallgat az eltemetett katona fogain? Járt már valaha annyi hamis szó az emberi ajkakon, mint időnkben, vagy mindig ilyen hamis volt minden, amit beszéltek a földön? De annyian s annyian leszoktak és szoktak lefele a sok szóról, jóról-rosszról, a szavak hiúsága, csalódása miatt, fáradságból, kedvetlenségből. A ki nem mondott szavakat elhódítja a hallgatás. A hallgatók szerzete szaporodik, úgy venni észre. Mintha örökös törvény borulna a fejünk fölött. Hol vannak szavaink, az élet eszményi szavai? Fönn fekete ég terül minden fölé, ha lemegy a nap, szertelen apró csillag szikrázik az éjben. Talán azok a mi valódi szavaink.

- - -

Láttam, éreztem, tudom, hogy megy az és újra s újra elővett egy hangulat vagy micsoda s oly egyformán jött vissza, mint ugyanaz a kép egy muzeumban. A háboru ez: alkonyat, bűvös violabibor ég, gyöngyszín levegő, a férfiak rajongó arccal, amelyre pirosan süt a nap, lóháton sereglenek össze s nem is nyulnak egymáshoz, csak összerohannak és hátrahanyatlanak a nyeregben, meghalnak. Jaj és zaj nélkül, csak szép zengés hallatszott felettük mindig. A lovak visszazáguldoztak új lovasokért. Messze, árnyékos zöld gyepen játszódtott ez a kép és oly ünnepélyes volt mindig, hogy szívfájdalom volt arra nézni.

- - -

Meglepett egyszer-egyszer valaminek az olcsósága. Egy rózsát kérdeztem az utcán a virágos kofától, mi az ára. Tíz krajcár. Nagy és friss rózsza volt. Tíz krajcár. Mintha megsértettek volna. Egy cipőtalpalás, azt hallottam, huszonöt korona. Kedvem lett volna alkudni a kofával, de fölfelé, hogy hát tizenötért nem adja? Egy könyvnek az ára két-három korona. Ha négy korona, már drága. Tíz krajcárért egy Olcsó Könyvtárfüzetet kapni, melyből Horatius ódáit lehet elolvasni nemes fordításban. A költőknek igazolásukra lehet, hogy a virág is olyan olcsó. Mit csinálnak vajjon mind a költők most, akik életben vannak? Az idegen költők is, akik kevésbé idegenek az embernek, mint a testvérek? Kiknek ugyanaz a világ ragyog és fáj, akiknek ugyanarra a halálra mered a szemük, akiknek lantalaku szív van a mellükben, akik egy közös birodalomnak, a végtelenségnek futárjai? Kik összeénekeltek és itt együtt keringtek egy nagy mezőn és úgy nyujtják egymás felé most is a kezüket, mint a gyermekek, mikor a határban játszanak egy játékot összefogózva s a lánc hirtelen széjjelszakadt és ők kezüket tovább kitartják, remegnek ujjai, nyugtalanul várják vissza a másiknak a kezét.

FELHŐRONGYOK

ÁLLÓHELY.

A színházban volt állóhely vidéken, meg a cirkuszban, az intelligencia körlócái mögött. Meg a piacon volt egy állóhely, egy bizonyos megszokott hely volt a piacon, ahol az emberek összegyűltek reggel a dobolást meghallgatni. Vagyis nem a dobolást, hanem amit kihirdetett a dobos, minekután a közönséget összedobolta volt. De mégis, mintha mégis inkább a dobszó kedvéért állottak volna össze a népek, olyan szép figyelemmel nézték a feketére vert községi dobos, hogy pergeti rajta a verőket a nagy testes pandur, a pandurok kántora, két gesztenyeszemét békésen sétáltatván a várakozók orcáin. Most, mikor e sorokat siettetem, erről a két szemről az jut eszembe, hogy magyar szemek voltak. És emlékszem az élet első éveiből, hogy szerettem a doboló tizedes-pandur mellett állani s szembe fordultam az emberekkel és néztem és néztem őket, hogy hogy hallgatnak. És emlékszem, mindig szerettem volna lerajzolni a sűrű népeket ott a piacon meg a cirkuszban az állóhelyen is, meg a színházban is az állóhelyen, mikor élvezve, gondolkozva mind a sokféle fej együtt egyfelé figyel mozgás nélkül.

Az állóhely életünk jelen napjaiban a mészárszékek, a szénpincék, trafikok, tejcsarnokok, zöldséges bódék előtt van itt Pesten. Ezek előtt a helyiségek előtt áll a nép, vagyis az a közönség, amelyet a városban népek lehet mondani. Nem irni bátorkodom én erről a népről és erről a dologról, ami róla irni való lenne, fejfájást és végtelen fáradtságot tud csak az emberben csinálni. Remélem nem is veszi senki sem írásnak, amit a békéből itt maradt tollak most mivelnek. Hanem vágyom őket lerajzolni mindig, az embereket, mindig ha látom az állóhelyeken őket, és a rajzot eltenni. Mert tudom, az eleven kép eloszlik, széjjelmennek onnan az ajtók elől végre, bármennyire látszanak is mindennap mulhatatlanoknak és mozduhatatlanoknak az egymás mellé tolult alakok. Például azt a népgyűlést, amelyiket a Teleki-téren láttam ma reggel, jaj de kár hogy le nem rajzolta művész. Valami feltárult tragédia csoportozatának, misztériumnak, legendának, álmképnek, én nem tudom minek. Az állóhelyen ott állottak az élelmi fabódé előtt fekete asszonyok, tarkába kötött gyermekek és összement kis aggastyánok, akik oly sunyi nyűtt kalapokban és sipkáknak, oly lump nyakravalókban, oly esztelen bohó foltokkal kabátjukon, s oly óriási száraz és csámpás cipőkben állottak ottan, mintahogy a modern clownok szoktak volt felöltözni az orfeumban a néhai Európa üdítésére. Egy ilyen kis öregnek ma a Teleki-téren piros keszkenővel volt a cipője átkötve, mintha foga fájna a lábának. Aztán katona, fiu, fiatal és idős leányok, meg szakácsnéfélék állottak ott a tömegben, ott az összevissza rendezett tömegben. Egy vak ember is állott ott közöttük. Fekete pápaszeme volt, botját nyomta lefelé, s a földre bámult. Valami megállító, zavarba hozó idegen jelenség volt az egész: mind akik ott állottak, egy-egy nagy hasáb fát tartottak maguk előtt és ölelték a hasukhoz. És mind, de mind hallgattak és mind a földet nézték és mozdulat nélkül voltak mind. Bizonyára felvágni való fa volt az a hasáb fa mindőjőknél, főzni, melegíteni való fa, s ott vehették azt is a Teleki-téren egy másik hatósági bódében. De valamilyen más látszatot keltettek vele, olyasmit, mintha bucsusnép volnának ők, a halálnak ajtajához zarándokoltak volna s elhozták volna magukkal a fejfát, kiki maga fejfáját. A bódé meg be volt zárva.

Egy muszka huzott el ott a kocsitott egy kézikocsit, lógatva fejét, mint az igáslovak szokták és arra volt fordulva a muszka feje is és ő nézte őket.

UJ LAP A TRAFIKBAN.

Ugy híjják: Rokkant-Ujság. A rokkant katonáknak akar a lábzsurnáljuk lenni, szegényeknek. Ott van a pulton a trafikban, ott van a színházi lap mellett, amelynek cimlapján mélynyomásban mosolyog egy bűvös színházi művésznő, az Isten is áldja meg a jó szokásáért. Mert ha a színházi művésznők nem mosolyognának a színházi revueben, igazán a mosoly bucsut rebeghetne ennek a világnak, ahol az ő szolgálataira nem reflektálnak. Jaj, kedves aranyos, aki a varázsló fényképen mosolyog, instálom csak nézzen így szépen egyformán fölfelé, csak énrám nézzen könyörgöm, eszébe ne jusson oldalt kacsintani, mert meglátja maga mellett a pulton a Rokkant-Ujságot, tudom akkor a maga mosolya is elszökik vissza Bergengóciába vagy hová, honnét a mosolyt ide mihozzánk exportálják. Lássá, édes bámulatos, lássa már ujságjuk van a rokkantaknak. Mennyien lehetnek már ők, akik nem fognak jókedvvel dombról lefelé szaladni s nem fognak karral messziről hívogatni, vagy bucsut inteni, s kiknek drága szemeik kivesztek, mit gondol Magácska, bűvös-bájos kivételes? Mennyien lehetnek, mikor érdemes már lapot alapítani nekik mint külön olvasóközönségnek, lássa csak. Ugy-e, hogy Maga, angyal, Maga is tud annyit a világról, hogy a lap, amelyet a rokkantaknak csináltak, lábra akar állani. Bizony egynéhány szerencsétlen kedvéért azt képtelenség megalapítani, szerkeszteni, nyomtatni, expedálni, adminisztrálni, minden. Maga oly fiatal, édes tulságos művésznő, de talán emlékszik azért, mennyi minden másféle lapok teremtek a pulton a trafikban a régi világban. Biztosan bement a trafikba maga is, legérdekesebb gyönyörűség, anzikszot venni s látta a Bélyeggyűjtők Lapját, meg az újabb és újabb nett kicsi turflapokat és footbaall-ujságot meg azokat a bolondos vicclapokat, egyik a másik után született és egyik furcsább és butibb volt a másiknál, s ha meg is szüntek hamarosan, de mig főnnállottak, csupa vicc volt az életük. Aztán emlékszik, kérem szerelmesen, micsoda friss és friss irodalmi lapok bukkantak fel a trafikban, oly fura, képtelen vad füzetek, örület! Azokat megindították fiatal emberek, vagy még fiuk, olyan valakik, akikről Magácska, bár zseniális az invenciója, nem is sejtette, amit ők tudtak magukról. Ők tudták, hogy ők a világot megrázzák majd és leteperik, megtapossák, felkapják, összevissza csókolják, megfürösztik az ő könyeikben, aztán befestik a világot aranyra vagy kékre, vagy zöldre vagy olyan színre, mint a felhőzet hajnalban és megfogják, ráteszik a Földet a tengerre, hogy mindig ringatózhasson és kicsinálják, hogy sose kelljen meghalni senkinek, vagy az egész életet úgy ahogy van az égbe költöztetik valami határtalan pázsitra s ott táboroznak majd, örökös bálokat és hangversenyeket rendezve. Én nem tudom mit főztek magukban, az Isten tudhatja csak. Ezek a fiatalok, kezit csókolom, kávéházban ültek reggelig és még reggel is ott ültek és folyton cigaretteztek, mintha fogadásból színának annyi cigarettet és a szemük olyan volt, mint a mellbetegeké, kiknek állandó lázuk van. És ha az utcán voltak, siettek, úgy siettek imádom (ide hallgat még Magácska?), mintha még aznap a világ végére kéne érkezniök és utközben folyton kiabáltak az utcán: jaj! és óh! De hallani nem lehetett kiáltásaikat, mert csak úgy belül, magukban kiabáltak, mikor az ember nem használ hangot. Ugy is lehet kiabálni, ordítani, üvölteni lehet egy csepp hang nélkül, bizony! Olyan egy nagy bolondság volt akkor, drága cuki művésznő, olyanokat csináltak és gondoltak és álmodtak az emberek, tiszta téboly! Olyan nevetségesnek és olyan hihetetlennek és olyan szentnek, oly szentséges szentnek látszott az élet. Tudja Maga? Hol csináltatta ezt a remek nerz gallért? Nyolcezer korona, ez, ez, ez, nem is drága. Igen. Most úgy néz ki minden, mintha elvesztünk volna s többé soha meg nem találjuk magunkat. Nem? Jaj jaj. Lássá, megveszem a Rokkant-Ujságot és hazaviszem olvasni, mintha magam is a rokkantak közé tartoznám. Maga mosolyogjon, de az életben éppen úgy mosolyogjon, mint a felvételen, igazán, ígérje meg.

KROPOTKIN.

Az ujságban olvastam, hogy Kropotkin Péter herceget a forradalmi kormány hazahívhatja Londonból. Az ujságban most álmokat olvasok. Az ujságban földrengés mordul és didereg. Az ujságban erdőségek rohannak el. Az ujságon tenger csap által. Gejzirek lönek föl az ujság érdes gyöngye lapjáról. Északi fény mereng föl az ujság felső szélén. Mennydörgés rogyadozik lefelé az ujságban a sorokon. Az ujságon keresztbe bug és zeng és harsog el egy ideális zenehang, a világ végén áll egy orgona, abból érkezik ez a minden daloknál teljesebb hang: a Vox Humana. Csodálatos, csodálatos, - próbálom mondani magamban, de olyan fáradt vagyok és oly fáradt maradok és csak úgy maradok, mintha nem érdekelne semmi többé, mintha értelmemet a hosszú halál egészen a magáévá tette volna s a világ életéből semmi, de semmi nem indíthatná vissza dermedt felfogásomat. Mintha nem hinnék el semmit már, csak azért, mert valóság és mintha mindegy volna már az igazság is és a boldogság is. Kropotkint visszahívja Oroszországba a munkások szövetsége s az orosz kormány üzen neki. Emlékezni próbálok, eszmélni. Kropotkin Péter herceg már évekkel elmúlt hetven éves, közelebb lehet már a nyolcvan esztendőhöz, mint a hetvenhez és az elmuláshoz talán közelebb van, mint a nyolcvan esztendőhöz. Lám megérte. Hazamehet Oroszországba, a szabad Oroszországba, a mély és magas és végtelen Oroszországba az emberek közé, kik oroszok, az oroszok közé, kik emberek. Mindenki jobban tudja mint én, kicsoda Kropotkin Péter herceg és mit művelt ő langalló, tornyosuló, eltiport és korbácsolt és rettentő s áldott és megrekedt és hatalmas nagy életében. Bágyadtan emlékszem életének és a világért való háborujának hosszú könyvére, minden imádott könyvre szív nélkül emlékszem és úgy vannak bennem mind a könyveknek betűi, melyeket a megbukott világban olvastam volt, mintha vizirássá váltak volna, mintha nem lenne semmi drága könyveimben, ha visszanyitnék beléjük, csak üres papírlapok. Mintha semmi értelme, semmi jelentősége nem lenne mindannak, amit az írás kezdetétől kezdve írtak könyvekben, mint ahogy koromfekete éjszakán az elmúlt nap égboltozatja nincsen. Nincs. Nincs meg. Mi az, hogy volt, hogy az egész földet lefogta végig, köröskörül és fényes világossága volt és grádicsos napsugarai és örökkévaló kéksége volt és fellegmammuthjai voltak és szivárványa volt és voltak felhői, színezett felhői, szerelem-szineiben, óh-szineiben, a szem tulságos igényeinek színeiben, a bámulatnak színeiben, az álom, a mosoly, a boldogtalan andalodás színeiben, a lélek színeiben, a tehetség színeiben, a lehetetlenség színeiben, az igaznál igazabb színeiben.

Kropotkin Péter herceg hadapród-iskolába járt. Sándor cár kedvelt testőrtisztje lett. A cári udvarban rózsa hévvel homlokán illant a zengő bálterem csillárjai alatt. Tudományokkal, bölcsesletről foglalkozott. A népnek adta értelmét, céljait, az embereknek. Az udvarból a kunyhókba ment. Tanított, lázított, konspirált, bezárták, megszökött, száműzték Szibériába, földrajzi tudós volt, felfedező volt, szegény volt, menekült volt, szerencsétlen volt, elhagyta hazáját, Svájcban, Franciaországban éldegélt, bujkált letartóztatásokból üldöztetésekbe. A szociálist must Bakuninnál kitalálta, teremtette, szervezte. Elvett egy elvtársnőt, tanító volt, szerkesztő volt, nyomdász, agitátor volt, író volt, történész volt. Londonban él harminc egynéhány éve. Hazamehet. Szabad lett Oroszország. Egy gyöngye fehér agg hátrafordul, az ifjúság eszményeinek kész csarnokában találja magát. Mondhatatlan ez. A hallatlan álom terítékéhez ül, akinek szemei már tulságos fáradságban örökre hunyni igyekeznek. Egy gikszer ez, egy szabálytalanság a természetben és az ember tragédiájában. A teljesedés tárul öneki: Oroszország. Kijegyzett csodálatos tanu Kropotkin herceg, megrendítő vőlegény. A másik, a végtelenség hatalmas gyermeke, Tolsztoj gróf, halott. A gróf meghalt, némaságot és tudatlanságot szenved a föld alatt, Oroszország földje alatt. A két sors az idő magaslatai felett egymással szembe mereng. Melyik boldogabb? Melyik boldogtalanabb? Melyik az istenibb?

A BOLOND

Az utca közepén egy ember megállott, az égre nézett és úgy tartotta fejét felfelé, aztán maga körül nézett és elhuzta kezét a homlokán, mintha levett volna valamit onnan. És elkiáltotta magát:

- Jaj!

És megint: Jaj! Jaj! Jaj! Jajgatott. Akik átmentek ott az uttesten, észrevették a jajgató alakot és megállottak csupa kíváncsiságból. Egy polgár oda is szólt neki:

- Mi baja kérem?

Azt hitte, rosszul lett az ember. De nem volt annak semmi baja, hanem szegény hirtelen megbolondult. Ránézett arra, aki szólt hozzá s azt mondta vissza:

- Tavasz van!

Az emberek összenéztek. Mintha valami külföldi szólt volna nekik a maga furcsa nyelvén. A bolond nézett rájuk és mosolygott, ahogy a bolondok mosolyognak az idegenekre. Zavar van az ilyen szerencsétlenek száján és orcáik ráncsaiban gyötrem, de szemök, akárcsak az igazságtól érintetlen gyermekszemek, egész és bizalmas és örülő tekintetet adnak. A bolond felmutatott az égre:

- Ni az ég! - azt mondja. - Mi van odafenn! És felnéző szemeit a nap átcsókolta fényével, úgy hogy a bolond szemei még jobban mosolyogtak.

Az emberek is felnéztek, hogy talán repülőgépet látni, de nem volt az égen semmi.

- Nincs ott semmi - mondták neki. - Mit látott odafenn?

- Felhő, felhő - nyögte a bolond, azután szivni kezdte az orrát, mintha szaglászna valami szag után és azt mondta megint:

- Vasárnap. De jó a vasárnap.

A körülálló nép közt egypáran elnevették magukat. Hétköznapi volt aznap. A bolond már egy fára nézett, amelyik a járda szélén állott abban a vasgyűrűben, amelybe állították.

- Zöld lesz, zöld - monologizált - zöld, zöld. A népek arra néztek, nem láttak egyebet, egy nagy vörös plakátot láttak a fa mögött a falon. A fának eszméletlen, fátyolos ágazata közt egy rigó jelent meg és egyet furulyált.

- Kérdez, - szólott erre a bolond. - Mit kérdez? - és rajongva figyelte a madarat. És a közben a bolond a kabátját kigombolta s a zsebeiből figyelmetlen kezeivel kiszedett mindenféle cédulákat és a földre engedte őket. Kenyérjegyet, zsirjegyet, lisztjegyet, cukorjegyet, szénutalványt, népfölkelési lapot, tiz összefüggő villamos jegyet, névjegyeket meg egynéhány papirkoronát és papirforintot. A körülállók odaszaladtak, mint a csirkék, mikor a kosárból a kendermagot kiszórják nekik és vig civakodással kapkodták föl a papirkoronákat és papirforintokat és a jegyeket mindet, csak a névjegyeket hagyták a kövezeten. A villamos vad emberhangokkal és édes csengéssel zugott el a kis tömeg mellett és az uttesten egy konfliskocsis meglegyintette lovát az ostorral és elsietett, mert attól tartott, hogy valaki majd fel akar ülni. A bolond a jegyeket szedegetők fölött nézett tova s a levegőbe csüngő szemeit könnyek futották be s kicsusztak alsó szemhéjain és a képén legörögtek és a kövezetre pottyantak, de könnyeit se vette föl senkisé. A rigó tovább repült a fáról, a bolond azt nézte s elindult, mintha utána akarna menni a madárnak.

Az emberek követték. Várták, hogy mi következik még. Látták, hogy könnyezik és tisztában voltak már vele, hogy bolond és az üdítette fejüket. A lovasrendőr figyelmeztetéssé lett és az egyik sarkantyúval szépen hátrafordította lovát a kis csoport után. A bolond ment elől az uttesten és a muszkákat, akik egy szekeret húztak, a szívére téve kezét és a fejét elragadtatással csóválva, megszólította:

- Emberek, emberek!

A muszkák nem tudták, mit akar tőlük, unalommal néztek el róla s húzták tovább a szekeret, azok pedig, akik a bolond után csődültek, szájról-szájra adták vihogva, hogy a bolond mit mondott: emberek, emberek.

A bolond szája teli volt az édeses levegővel és az orra teli volt a langy tavaszi széllel és a szeme teli volt az égi fényes kékkel és a füle teli volt egy arany zugással, ami nem a város zenéiből jön, hanem a tengerek színjáték nagy kagylóiból talán. És úgy ment a bolond előre, mint azok szoktak hazamenni, akik leitták magukat az italmérésben. Egyik oldalon a járdán tanítónők, gépirónők, elárusítónők, kalaposnők, varrónők, egyetemi hallgatónők, gimnázista és kereskedelmisták, és telefonisták és pincérek siettek, mert dél volt és mind ebédelni mentek. A bolond a naptól világos arcával arra fordult és olyan hang jött a száján, mintha hegedű vagy trombita lenne mellébe rejtve:

- Nő, nő, nő, nő, - hangoztatta mindig erősebben, mintha danolna vagy ordítani kezdene.

Azok meg ott a járdán néztek erre meg amarra s csodálkoztak, mert ők mind hivatalnokok, meg tanítók, meg munkások voltak, és észre se vették, hogy ez az esztelen hang őket illeti. Siettek tovább, elmerülve gondjaikba.

Az emberek meg egyre jobban mulattak és egyre szaporodtak és siettek a bolond után, mert a bolond ugyancsak sietett. Éppen a nyugatihoz ért s ott hirtelen meglátta a budai hegyeket. Mintha csak az kellett volna neki, hogy egészen kitörjön rajta, megszaladt és a zöld hegyeknek tartott és az ajkán még mindig zengett és üvöltött az a szó hogy nő, nő, nő! És szaladt és az egész utca utána szaladt, de nem tudták elérni, megszaladt Budának és eltűnt a szemük elől. Még most is szalad, ha meg nem fogták.

PROLÓGUS

EGY HANGVERSENYHEZ, AMELYET A ROKKANT KATONÁK JAVÁRA TARTOTTAK

Az embert nézem, mert én is ember vagyok. Szeretem magamat, mert meg kell halnom és mert élek. Ugy szeretem magamat, olyan nagyon, olyan erősen szeretem magamat, olyan végtelenül, oly elfogultan szeretem én magamat, hogy azt is mindet szeretem, ami hasonló hozzám a teremtésben. Szeretem a másik embert, az én embertársamat. Ránézek, egy hang dereng bensőmben: óh!

Kezem magától kinyulik, meg akarom fogni egy másik embernek a kezét. Nincs neki. Neki hiányzik a keze. Rám tekint, a két szemében bánat van és csalódás és alázat.

Egyszer csak kisüt és felzendül a tavasz. Inaimban édes indulat gerjed: jaj, fussunk, gyere, le a zöld dombon nevetve, friss szélben lebegő hajakkal. A völgyben ibolya kéklik, szakasszunk ibolyát! Szaladjunk! A másik ember nem mer. Áll. Nem jöhet szegény. Két mankóra nehézkednek vállai, előre hajlik a háta, a feje le van ereszkedve. Bénák a lábai.

Én lelkendezném: nézd, te, a felhőket, nézd csak mennyi színük van, akár az álomnak. De gyönyörű, de érthetetlen gyönyörű. Ni a madár, hogy szárnyal odafenn a kék levegőben, sebesen és egyenesen, mint a cél a világon és nézd, hogy tűnik el oly hangtalan, mint a gondolat és oly szépen, mint az élet. Láttad? Az a másik ember erőtlen hangon azt mondja: Nem láttam. Nem látok semmit. Minden, amit mutattok nekem, fekete. Én megvakultam, világtalan vagyok.

Kérdeném az ismeretlentől, aki szembe jön velem: Te, ki vagy? Hogy hínak? Hogy vagy, mondd? Hová mégy? Mit tartasz a világon legjobbnak? És mit tartasz a legrosszabbnak? Te mit gondolsz, miért élünk? Gondoltál már te is, mondd, a boldogságra? Te tudod mi az? Ő néz téged és ajkai rebbennek és két kezével magyaráz valamit és a két fülére mutat ujjával. Ő nem tud beszélni és nem hallja, mit beszélnek hozzá. Ő süket és néma lett itt a földön. De lát és néz és két szeme benne van az én két szememben és az ő szemeiben is lélek és értelem mutatkozik. Ott hagyom? Jól esik tovább mennem? Semmi közöm ő hozzá?

Figyelek rá. Neki nincsenek szavai, mégis akar velem beszélni. Erőlködik. Nekem vannak szavaim. Én ne tudjak vele beszélni? Én nyomorultabb legyek, mint ő? Én ne értsem meg őtet? Én meg fogom érteni. Én jeleket adok neki, mintha néma volnék én is és megértjük egymást, mintha ő is tudna beszélni. Én a sóhaját meghallom, mert olyan, mint az én sóhajom, oly halvány s oly érthető, oly olvasható, olyan ismerős és olyan csodálatos.

A vakot pedig meg fogom simogatni, az ő tapintása olyan finom, hogy ő lát az ő tapintásával, látja, hogy ember vagyok és nem bántani akartam érintésemmel. Én jó leszek hozzá s az a jószág a kék ég boltozatához fog hasonlítani, olyan magosan és köröskörül és tisztán borul kettőnk fölé. Ő neki a jószág a legszebb látnivalót, a kék eget visszaadja. Én a vakot átvezetem az életen, mint egy hidon és ő nem fog félni.

Én annak, akinek keze nincsen, annak az arcához tartom a letépett rózsát, szagolja meg. Az ő arca elmosolyodik, mert el szoktunk mosolyodni, ha megszagolják velünk a virágokat. Én a nyomorék lelkének annyit adhatok, amennyit elvettek a testéből.

Ha nem tudnék kifogni avval az ő szerencsétlenségükön, hogy segíték rajtok, akkor én érezném nyomoréknak magamat. Istenem, én boldog akartam lenni. S éreztem mindig, hogy másokra is szükségem van: más emberekre, barátokra, testvérekre, kik olyan boldogok legyenek, mint én magam, hogy lássam magam előtt, mi a boldogság. Az én boldogságom

egy boldog világ. Lehetek-e még boldog, boldog egyedül egy boldogtalan világon? Ők is mind boldogok akartak lenni, akik világtalanok és bénák lettek. Mennyivel inkább csalódtak ők! Nekem örök életemben bocsánatot kell kérnem ő tőlük, mert nekem annyival több maradt, mint ő nekik.